-21 Editura pentru Literatură Universală

Învățătorul Andrei Andreevici își amintește cu reținut lirism de satul lui natal — Lipiaghi.

Secvențe din prezent alternează cu imagini din trecut, împlinindu-se în felul acesta evocarea unei perioade de timp mai îndelungate.

De la primele începuturi ale colectivizării în acest sat, cu greutățile, dar și bucuriile inerente momentului, pînă azi, povestitorul desfășoară pelicula cotidianului satului Lipiaghi, unde oamenii sînt supuși, ca pretutindeni, atît legilor general umane, cît și legilor momentului istoric.

În ansamblu, o veridică reconstituire, străbătută de sinceritate și de o aspră poezie a vieții.

Lei 5,25

Serghei Krutilin

Amintiri din Lipiaghi

Serghei Krutilin

Amintiri din Lipiaghi

Colecția Meridiane

Coperta de *V. Socoliuc*

Сергей Крутилин
ЛИПЯГИ
Дружба народов
нн. 2,3/1963

Serghei Krutilin

Amintiri din Lipiaghi

Traducere de
Tudor Topa
şi
Maria Roth

Editura pentru Literatură Universală

Bucureşti — 1965

Partea întîi

Mamei mele

Cum încep să povestesc cîte ceva, îi tot dau cu Lipiaghi... Lipiaghi şi iar Lipiaghi !...

Străinii ridică din umeri — adică, ce-o mai fi şi asta ? Parc-ar fi ceva rusesc, însă totodată şi tătăresc. S-ar părea că nu-i cine ştie ce cuvînt complicat, totuşi nu ştii cum să-l accentuezi.

Aşadar, ca să nu vă mai bateţi capul de pomană, mă grăbesc să vi le lămuresc eu îndată toate, pe rînd.

Lipiaghi este satul meu natal. Prea mare nu-i ; cu toate acestea e sat, întrucît la vremea aceea aveam şi biserică şi Soviet sătesc... Am spus : la vremea aceea. Acum, în locul bisericii — aici alături, în faţa şcolii — pămîntul e năpădit de brusturi bruni-cenuşii, fiindcă biserica-i dărîmată de vreo doisprezece ani, iar Sovietul sătesc s-a mutat foarte de curînd în satul vecin, Hvorosteanka. De altfel nu numai Sovietul sătesc, ci şi conducerea colhozului nostru *Plugarul roşu*... Dar despre asta mai tîrziu. Acum nu vreau decît să ştiţi dumneavoastră că Lipiaghi este un sat şi nu un cătun, deşi conducerea noastră raională nu-i mai spune de fel sat, ci cătun... Cătun şi nimic mai mult. Pe noi, cei din Lipiaghi, tare ne doare în suflet una ca asta.

Nu ştiu cît de adevărat e că ar mai exista pe undeva o aşezare cu numele Lipiaghi. Se spune chiar

că ar fi un sat mai mare decît al nostru. Poate, dar eu vă povestesc despre Lipiaghi al nostru. M-am născut şi am crescut aici, aici am alergat zilnic la şcoală, şi iată că de cincisprezece ani încheiaţi predau la aceeaşi şcoală. Cît despre celălalt sat Lipiaghi, vă asigur că n-am auzit nimic, niciodată. Şi nu numai eu. Nici un mujic de la noi din Lipiaghi nu-i recunoaşte pe ceilalţi lipiagoveni drept neamuri. Bătrînii satului susţin că Lipiaghi al nostru se numeşte astfel din timpuri străvechi. Că despre el anume, umblă prin popor zicala : „Nu te grăbi la Sandîr, că tot la Lipiaghi înnoptezi".

Naşul meu, nenea Avdanea, poreclit pentru că era gîngav Burburul, şi gata oricînd să istorisească tot soiul de întîmplări extraordinare, susţine că de satul nostru se pomeneşte în *Povestirea despre venirea lui Batîi pe pămînturile ruseşti.*

Totuşi, nu se ştie de ce, tocmai foaia aceea în care se vorbea despre Lipiaghi nu s-a păstrat. Oricum, însă, lipiagovenii ştiu una şi bună : că satul nostru e străvechi şi de cînd lumea se află pe meleagurile acestea...

Dar cît pe ce era să uit şi să nu vorbesc despre ele ! De vreme ce mi-am adus aminte, am să încerc. Numai că nu ştiu, zău, cum să vă explic mai bine unde se află Lipiaghi al nostru.

Închipuiţi-vă ţinutul dintre Oka şi Don. Un şes despădurit, cît se poate de monoton. Numai rîpe şi acoperişuri de paie... Bătrînele epopei populare spun aşa despre locurile noastre : „Mare este pămîntul întins între rîul Oka şi Donul cel adînc". Şesul acesta deschis constituia o slabă apărare împotriva năvălirilor de triburi barbare.

„Cîmpul barbar" era numele locului acestuia. Şi, într-adevăr, cine nu l-a călcat ? ! Au fost pe-aici şi ceremîşii, şi bulgarii, şi polovţienii. Dar cel mai mult au hălăduit pe pămîntul nostru tătarii.

Majoritatea ruşilor, cînd auzeau că se apropie duşmanul, o luau înspre nord, se înfundau în păduri. La vreme tulbure, se îndesau cîtă frunză şi iarbă în pădurile de pe malul rîului Veorda. De unde şi numele centrului acestui ţinut — oraşul Skopin [1].

Cea mai mare parte din oameni fugeau aşadar... Se vede însă treaba că nu toţi strămoşii noştri gîndeau potrivit răspunsului dat de cneazul din Riazan, Iuri Iugorevici, neobrăzatului Batîi — şi anume : „Cînd noi toţi nu vom mai fi, atunci toate ale voastre vor fi..." Unii băştinaşi legau prietenie cu tătarii.

Lipiaghi... Oare nu e în acest nume o rezonanţă tătărească ?

Şi să fi fost doar numele ! Dar uitaţi-vă la un om de-al nostru din Lipiaghi şi vă veţi lămuri pe dată. Vecinii noştri din Riazan, care trăiesc dincolo de Oka, ca toţi băştinaşii slavi de origine, sînt blonzi, cu ochi albaştri. La noi în Lipiaghi nu găseşti nici cu lumînarea vreun bălăior. Lipiagovenii au pielea oacheşă şi părul negru ; ochii ţăranilor noştri sînt mai negri decît cernoziomul Cubanului. Iar muierile — după cîte îmi amintesc — purtau fote cadrilate din ţesături de casă şi îşi puneau pe cap coarne de zeităţi păgîne, „kiciki."

[1] De la *skoplenie* — în lb. rusă : îngrămădire, aglomeraţie.

Asta despre înfăţişare. Iar dacă ţi-ai arunca ochii mai adînc, în sufletul vreunui lipiagovean, ai afla acolo şi mai multe trăsături orientale, străine.

Nu-i nimic de făcut — aşa e meleagul ăsta al nostru ! Toţi au trecut pe aici, şi nu noi sîntem aceia care să ne învinuim strămoşii pentru cine ştie ce lipsă de demnitate. Şi nici nu cred că ar ajuta la ceva : prea mult a durat „vecinătatea" cu străinii. A feri popoarele să comunice unele cu altele nu este cu putinţă. E ca şi cum ai zăgăzui un rîuşor, pentru ca apa lui să nu se amestece cu apa altor rîuri. E drept că s-au găsit pe la noi şi deştepţi de aceştia, dar n-au izbutit nimic. Şi astăzi rîuşorul nostru Lipiagovka curge slobod şi liniştit, aşa cum a curs timp de milenii.

Lipiagovka se varsă în Temenka. Temenka în Cernavka, Cernavka în Nepriadva — acea Nepriadvă pe malul căreia s-a adunat viteaza oaste rusească înaintea bătăliei de la Kulikovo. Dar despre acest rîuleţ aţi auzit cu siguranţă. Nepriadva se varsă în Don, lîngă satul Monastîrcina, iar Donul — în Marea Neagră... Şi aşa mai departe...

RĂCHITELE

Pe pămîntul gospodăriei noastre creşteau multe răchite. Vreo douăzeci, ba poate şi mai multe. Îmi aduc atît de bine aminte de fiecare din ele, încît, dacă doriţi, vă pot spune cîte ceva despre toate.

Sus, lîngă izbă, nu creşteau decît trei : una în uliţă chiar la intrare, iar două pe ulicioară, în dreptul vecinilor. Erau răchite puternice, foarte bătrîne. Răposatul moşu-meu povestea că, de cînd se ştia dînsul pe lume, ştia şi de ele. Din spusele lui moş Andrei reieşea că şi în tinereţea acestuia tot aşa de bătrîne erau. Şi nu numai atît ; el susţinea că şi moşul lui, adică străbunicul meu, se născuse tot sub aceste răchite. Asta înseamnă că aveau vreo trei sute de ani, dacă nu mai mult. Poate crescuseră aici, în preajma izbei noastre, chiar şi înainte de năvălirea lui Tohtamîş — cine mai ştie ? ! În orice caz, cînd te uiţi la ele, fără să vrei te poartă gîndul la vechimea tulpinii neamului nostru de Andreevi.

Deosebit de pitorească era o răchită care creştea chiar în dreptul ferestrelor noastre. Trunchiul ei scorojit, acoperit cu muşchi, despuiat de coajă în multe locuri, abia atingea acoperişul. În schimb, două din lăstarele ei relativ tinere, aruncîndu-şi cu putere coroanele umbroase, erau atît de întinse, încît se împleteau cu sălciile vecinilor. Lumea străzii se mărginea de această răchită, iar lumea casei noas-

tre se îmbogăţea cu ea. Era o parte din viaţa familiei şi din poezia acesteia. Trunchiul vetust era ciuruit de tot soiul de cuie şi piroane. Fiecare stăpîn şi le bătuse după nevoile şi bunul său plac. Era de pildă un piron de care, cu o sforicică, se atîrna mînerul coasei. Îmi amintesc cum vara, înainte de a ieşi la cîmp, sau în toiul secerişului, sub salcia asta, îşi ciocănea întotdeauna moşu-meu coasa. Aducea din magazie nicovala, o punea sub răchită, la umbră, agăţa mînerul coasei de piron, se aşeza şi ciocănea încetişor tăişul coasei, mutîndu-l din cînd în cînd pe micuţa nicovală.

În trunchiul ăsta mai erau înfipte şi piroanele „muiereşti". De ele erau agăţate ceaune, albii pentru spălatul rufelor, cîrpele cu care din timp în timp erau spălate duşumelele izbei ; mai vedeai şi pămătuful negru de măturat vatra. Femeile — bunica, mama şi încă una, nevasta fratelui tatii — atingeau culmea iscusinţei în a folosi răchita în fel şi chip. O dată cu primăvara, o transformau în a doua casă. Aici, la umbră, erau agăţate leagănele cu plozii în ele ; la adăpostul ei, muierile împleteau în vremea secerişului legăturile pentru snopi, se odihneau, îşi căutau în cap una alteia. Nu rămăsese nici un ciot al răchitei căruia muierile să nu-i fi găsit o întrebuinţare. Poate că în treaba asta nu erau mai meştere decît ciorile de cîmp. Drept care, între muieri şi ciori se ducea un război vechi de cînd lumea.

Uneori, pe la sfîrşitul lui martie, cînd zăpada începea să se topească, povîrnişul dinspre miazăzi al acoperişului de paie prindea a se înnegri. Vii de la şcoală şi, deodată, simţi că inima îţi bate de bucurie : iată că a şi sosit primăvara ! Din acoperişul de paie încălzit de soare ies aburi. Iar pe fondul

negru al acoperişului deszăpezit de căldură, apare limpede verdeaţa lăstarelor răchitei. La început nici nu pricepi ce anume e verde : mugurii sau chiar ramurile ? Dar iată că, încet-încet, observi cum zi de zi se rotunjesc şi se fac mai grei mugurii cei pufoşi. Sub greutatea lor, ramurile se îndoaie, se lasă ; cerceluşii mugurilor se înmulţesc treptat ; nici o săptămînă nu va mai trece şi răchitele vor ascunde cu totul acoperişul. Ca şi înainte, ţi se pare că prin frunzişul tînăr zăreşti paiele înnegrite ; dar iată că într-o bună dimineaţă îţi dai seama că nu e de loc vorba de acoperiş, ci de cuiburile ciorilor.

Ciorile soseau întotdeauna pe neaşteptate, cu toate că asta avea loc în fiecare an cam la aceeaşi vreme. Te trezeşti din somn şi, înainte de a fi deschis ochii, încă pe jumătate adormit, auzi : a înviat răchita ! Auzi forfota de dimineaţă a ciorilor, fîlfîit de aripi, croncănitul lor fără noimă ; vezi cum pîlpîie de după fereastră soarele aprins, şi, bucuros, desculţ, numai cu izmenele pe tine, ieşi alergînd în uliţă.

Pe prispă stă bunica. Poartă o fustă grosolană din pînză de casă, cadrilată ; pe cap, o basma ieşită de soare, ştearsă şi de sub care au scăpat şuviţe de păr cărunt, de mult nepieptănat. Bunica priveşte spre ramurile de sus ale răchitei, unde forfotesc ciorile făcîndu-şi cuiburile, şi spune :

— U-u ! aţi sosit, blestematelor ? Dar-ar boala în voi !

Mama, întinerită, cu un sarafan cu poalele sumese în faţă, stă pe vîrfuri sub răchită şi, cu ochii îngustaţi din pricina soarelui, ia de pe crengi cămăşile şi izmenele noastre. Au sosit ciorile şi, pînă la toamnă, pînă ce păsăretul îşi va fi crescut puii, nu

se mai pot agăţa rufele în răchită : îndată s-ar umple de murdărie.

În schimb toată iarna, pe răchita asta, întocmai ca pe catarge flamurile unei corăbii în zi de sărbătoare, atîrnă ţepene de ger cămăşi şi izmene de toate culorile. Mereu atîrnau. De ce se adunau aceste cămăşi şi izmene în număr atît de mare ? Noi eram şase copii : cinci băieţi şi o fată, sora noastră ; şi toţi ne murdăream îngrozitor...

II

Acestea despre răchita noastră.

Dar în preajma casei mai erau vreo două, pe ulicioară în dreptul vecinilor. Iar către vale, în dosul casei era încă una. Şi ea bătrînă, bortelită. Creştea pe locul unde fusese cîndva o şură şi pesemne că servise drept pavăză în caz de foc. Şura a fost dărîmată în cea dintîi primăvară colhoznică. La ce să mai fie bune şurile particulare ? O gospodărie colectivă are nevoie de o şură unică şi uriaşă. Sfărîmă tot ce e vechi, perimat ! Deci, şura a fost dărîmată, iar salcia-pavăză a rămas.

Răchita asta era cîrlionţată şi scundă. Creştea singuratică pe un dîmb. Chiar dincolo de ea se ivea un povîrniş abrupt — valea. Toate celelalte răchite, după cum am mai spus, creşteau chiar la marginea grădinilor de zarzavat, de-a lungul unei albii adînci şi uscate. Albia aceasta era atît de adîncă, încît sălciile care creşteau jos abia de-şi mijeau vîrfurile din valea galbenă şi abruptă. Pe partea cealaltă a albiei se zărea un petec de pămînt înţelenit, un pă-

mînt roşcat şi nearat niciodată : fie că fusese un iaz, fie că era o păşune părăsită. Mai departe se ivesc acoperişurile de paie, pe jumătate putrezite şi zburlite de vînt ale satului vecin — Bugrovka. În astfel de Bugri [1] se aşezase adevărata calicime. Nici tu o sălcioară pe lîngă casă, nici tu o magazioară... Nu vezi decît acoperişurile căsuţelor de lut şi două-trei cumpene de fîntînă. Iar dincolo de Bugrovka, pe o întindere de aproape zece kilometri — pantele ogoarelor, albe iarna şi verzi sau galbene vara. În stînga, la orizont, ca o bătrînă gîrbovită cu cîrjă, îşi agită aripile moara de vînt din nuiele. Satul vecin, ascuns în rîpe, aproape că nu se vede. Se mai zăresc o bisericuţă cu turla strîmbă şi nişte ulmi negricioşi, iar într-o parte, mai încolo, e cimitirul. În dreapta cimitirului, prin aburul albastru de primăvară, vezi cum se cască puternică şi neagră o cicatrice care brăzdează pămîntul.

Este valea dinspre Mşanskaia. Dacă stai şi priveşti multă, multă vreme din spatele casei, pe sub răchită, în valea asta, zăreşti din cînd în cînd un fumuleţ. E trenul. Trenul cu care ieri a plecat tata...

Se prea poate să nu fie acelaşi... De multe ori poate că nici nu era tren de persoane, ci vreun mărfar, dar mie-mi părea totdeauna că fumegă chiar locomotiva aceea care pufăia ţanţoşă acolo în staţie atunci cînd tata, înainte de a se urca în vagon, ne săruta pe toţi : întîi pe Manka, sora mea, apoi pe Stepan — bondocelul ăl mai mic, apoi pe Mitka, apoi pe mine, apoi pe Ivan, apoi pe cel mai mare — Feodor — şi la urmă pe mama. În aceeaşi clipă, de lîngă micuţa clădire a staţiei răsuna un clopot,

---

[1] De la *bugor* (în l. rusă) care înseamnă movilă, dîmb.

locomotiva slobozea un şuierat asurzitor şi garnitura, luînd viteză puţin cîte puţin, dispărea după cotitură.

Nu ştiu de ce trenul pleca întotdeauna seara. Noi ajungeam înapoi acasă noaptea. Noroiul ne clefăia sub picioare. Era trist şi tare îţi mai venea să plîngi. Dimineaţa mă strecuram în dosul casei, lîngă singuratica răchită-pavăză şi rămîneam multă, multă vreme aşa, rezemat de trunchiul ei aspru şi ud. Tot aşteptam să apară, cine ştie, fumuleţul în valea Mşanskaia. Îmi încordam privirea pînă mă dureau ochii : prin burniţa de toamnă era greu să desluşeşti ceva. Dar deodată zăreşti la orizont ceva cenuşiu, ca o pasăre. „A plecat !" Şi vălul burniţei îţi pare şi mai des...

Tata pleacă la Moscova. Acolo, lîngă oraşul acela uriaş, e un orăşel, Pavlovo-Posad. Tata lucrează la Pavlovo-Posad ca imprimeur într-o fabrică de ţesături. Lucrează acolo numai iarna ; primăvara se întoarce acasă. Mamei şi bunicii le aduce şaluri înflorate, iar nouă, copiilor, covrigi cu mac şi creioane colorate. Şi degetele lui erau la fel de colorate ca şi creioanele din cutie.

Primăvara şi vara, tata îi dă ajutor bunicului : ară, seamănă, coseşte. Doarme în casa de lut şi nopţile tuşeşte. Toamna, după ce sfîrşeşte cu treburile gospodăreşti, pleacă. După ce-l petrec pînă la gară, vin aici, sub răchita asta, zile în şir, şi mă tot uit către valea Mşanskaia, aşteptînd să se arate fumuleţul cenuşiu al locomotivei.

Toţi bărbaţii de la noi, din Lipiaghi, pleacă iarna ca să mai cîştige ceva bani. Unii — la minele de la Pobedinsk, din care scot cărbuni ; alţii — la Orehovo, pentru transportul turbei. Nenea Efrem, tatăl prietenului meu Kostea Nabokov, umblă prin sate împreună cu alţi mujici şi se tocmeşte la tăiat grinzi. E tîmplar. Casa lor e chiar la capătul străzii noastre. În faţa ei şi pe malul rîpei, crescuseră foarte multe răchite.

Dar ei le-au tăiat cu mult înainte de a le fi tăiat noi...

III

— Dă-te la o parte, că acuşi încep să azvîrle de sus... spuse mama.

M-am uitat înapoi. Mama stătea sub răchită mai la o parte. Purta o bluză albastră cu picăţele albe şi pe cap o basma albă care-i accentua fiecare zbîrcitură. Şi toată era micuţă, gîrbovită. Sta locului şi privea în sus. Sus, chiar pe greabănul acoperişului — Feodor, fratele meu cel mare, iar lîngă el Pavel Mironovici, bărbatul surorii mele. Amîndoi în maiouri, cu ciufurile descoperite şi în bătaia vîntului. Ciuful lui Feodor e des şi creţ, iar al lui Pavel Mironovici răruţ şi puţin cărunt. Chipeş a mai fost cîndva bărbăţelul surorii noastre. Numai că a îmbătrînit prea de timpuriu.

— Aşadar, gata ! Începem, ce zici ? strigă de sus Feodor.

Eu tac. Drept răspuns, mama smiorcăie. Feodor şi Pavel Mironovici se apleacă, ridică bîrna ce se odihneşte de zeci de ani pe culmea acoperişului şi-o aruncă jos. „Cneazul" se rostogoleşte încet, în silă, pe acoperişul de paie, stîrnind praf şi lăsînd ici-colo în urma lui cîte o adîncitură. Clipă de clipă bîrna îşi sporeşte avîntul. Cînd a ajuns în dreptul marginii

de jos a acoperişului de paie, sau a „vălului", cum spuneam noi, din vălul acesta au zburat speriate vrăbiile cenuşii. „Cirip !" — şi-au şi pierit în lăstărişul răchitelor. Aproape în acelaşi timp, bubuind, bîrna se izbi de pămînt, întîi cu un capăt, apoi cu celălalt. Într-o clipită buşteanul de mesteacăn se făcu pulbere. Scoarţa, care nu se supusese putreziciunii, sări în aer către fereastră. Dar geamurile nu căzură din rame ; în locul lor nu se căscau decît spaţii goale. Din precauţie, fuseseră scoase cu rame cu tot încă din ajun.

Speriate de zgomot, din răchită se ridicară în stol şi ciorile. Negre, cu pîntecele lucioase, se înălţară şi croncăniră zburînd roată în jurul izbei. Sperau pesemne să înceteze odată zgomotul din preajma izbei noastre.

Totuşi ciorile nu avură parte de linişte...

După ce zvîrliră joz „cneazul", Feodor şi Pavel Mironovici puseră mîna pe furci. Pe pămînt începură a curge paiele. Erau negre, colbăite ; miroseau a fum şi putregai.

— Mitea, Stiopa ! Adunaţi paiele ! Au să mai trebuiască !

Maică-mea rămase o vreme în picioare, privind cum se descoperă izba ; apoi, ascunzîndu-şi faţa cu un colţ al basmalei, porni încetişor pe ulicioară, spre vale.

Îmi părea rău de ea. Înţelegeam foarte bine starea ei sufletească. Toată viaţa i se depănase în această casă. Fusese adusă aici fată tînără, la optsprezece ani. Aici născuse o jumătate de duzină de copii, aici îmbătrînise crescîndu-i mari, şi iată că acum nu mai aveau nevoie de izba părintească. Cîţi

ani nu stătuse aşa izba asta, fără să se fi gîndit nimeni s-o descopere !

La drept vorbind, se mai întîmplase o dată. Era tot aşa, spre primăvară. Paştele căzuse tîrziu, prin mai. Bîntuia o secetă nemaipomenită. Chiar în ajunul paştelui sosi şi tata. Pînă şi bunicul nu se mai duse la cîmp, rămînînd acasă de sărbători. După slujbă, cei mari stăteau în jurul mesei şi mîncau „de dulce". Noi, copiii, eram ocupaţi cu darurile aduse de tata. Mama, care trebăluia pe lîngă masă, ieşi după ceva în curte. Peste o clipă se întoarse cu sufletul la gură şi cu ochii măriţi de groază :

— Arde !

Bunică-mea, o bătrînă înaltă şi ciolănoasă cu braţe lungi şi uscate, ca vatala războiului de ţesut, sări de pe laviţă, înşfăcă de pe poliţa cu icoane una din ele şi, ţinîndu-şi-o în faţă, se zbuciuma în dreptul uşii.

— Maică Precistă, Sfîntă Fecioară ! Apărătoarea noastră !...

Bunicul, mîniat, o îmbrînci cît colo. Icoana zbură din mîinile bunicii. Sticla se făcu ţăndări, zăngănind. Bunica prinse a boci.

Neluîndu-i în seamă bocetele, bunicul, fără a se pripi, liniştit, îşi scoase din izbă nepoţii, apoi o goni pe bunica. Aceasta, după ce ridică icoana de jos, îşi văzu mai departe de bocit. Chipul Maicii Domnului privea orb şi negricios din ramă, printre cioburile de sticlă spartă.

Ca o cloşcă la vederea uliului, mama ne acoperi pe toţi cu şorţul, să nu vedem stîlpul de foc, şi fuga-fuguţa ne duse dincolo de marginea satului. Vecinii se şi apucaseră să care cufere, mese, icoane la bordeiul Sanaievilor.

Ardea şura lui Ignat Starobin. Era la vreo două case de noi. O făclie uriaşă, roşie-purpurie jos şi neagră sus, se ridicase pînă-n cer. Se auzea vîjîind şi trosnind. Vîntul înteţea flacăra ; ghemuri negre de paie arse se lăsau domol pe acoperişurile şurilor şi izbelor învecinate, ca nişte păsări ce plutesc în văzduh.

Priveam îngrozit la cruzimea înverşunată a focului.

Bunicul, împreună cu tata, cocoţaţi pe acoperiş, se apucară să descopere în pripă izba. Nu ajunseseră să despoaie nici jumătate din căpriori, cînd vîntul coti în direcţia satului. După vreo cinci minute, vîlvătaia cuprinse Strada mare şi Vîletovka. Întregul sat era în flăcări.

Asta însă se întîmplase demult, în primul an al colectivizării. Şi numai o singură dată am văzut cum a fost descoperită cu dinadinsul izba noastră. Mai adesea se petrecea dimpotrivă.

În fiecare vară, de cum dă prima ploaie, mama se agită, caută lighene, ceaune şi se grăbeşte să le aşeze sub şuviţele de apă care curg din tavan, ba de ici, ba de colo. Toată vara n-auzi decît că acoperişul e vechi şi că ar fi timpul să se facă unul nou. „Uite că şi Avdanea şi l-a înnoit pe al lui, iar noi parc-am fi nişte cîrpaci, vai de lume ; nimănui nu-i pasă de casă", ne bate mama la cap. Tata nu scoate o vorbă. N-are timp de aşa ceva. Acum e brigadier : pleacă de dimineaţă la bază şi nu se mai arată, de parcă l-ar înghiţi pămîntul.

Discuţiile despre acoperiş durează un an şi încă unul. În sfîrşit tata începe să se sature. Şi cînd nici nu te aştepţi, în cîte o zi de toamnă tîrzie, pe vreme rea, cînd apa începe să picure în locul cel mai de cinste din casă, în colţul „din faţă", tata aşază tăcut secera şi se urcă pe acoperiş cu o greblă. Scormoneşte pe acolo un ceas-două, de ochii lumii, primeşte din mîna mamei cîteva legături de paie şi către prînz coboară.

Primăvara, curge apa prin acoperiş ca şi mai înainte.

Din timp în timp totul se reia de la început. Tata îl mai cîrpeşte olecuţă şi aşa rămîne. Dar să se descopere casa şi să se acopere iarăşi, la aşa ceva nu se ajungea niciodată.

Niciodată ! Dar iată că feciorii au hotărît să strice cuibul vechi cu temelie cu tot.

Mama suferea mai mult decît toţi. Eu înţelegeam foarte bine starea ei sufletească. Dacă ar arde acum izba noastră, şi tot i-ar veni mai uşor — îmi ziceam eu ; n-ar fi nimic de făcut : o nenorocire. Dar o nenorocire i se poate întîmpla oricui.

Acum însă ne distrugem casa singuri. Era un act de cruzime. Voit. Înfăptuit cu socoteală.

Feodor şi Pavel Mironovici lucrau cu furcile. Paiele negre prefăcute în pulbere, ca şi resturile căpriorilor mîncaţi de carii, cădeau la pămînt. Plutea în aer un iz de incendiu.

Deodată mă cuprinse urîtul şi, ocolind casa, vrui s-o găsesc pe mama.

În grădina de zarzavat cartofii răsăriseră, dar frunzele late ale tufelor tinere nu acoperiseră încă straturile. Printre brazde alergau găinile speriate. Îşi ridicau alarmate capetele printre straturi şi cotcodăceau de parcă s-ar fi plîns cuiva.

Maică-mea stătea sub răchita crescută pe deal în marginea povîrnişului. Privirea îi era pierdută în depărtare, iar cu poalele şorţului îşi ştergea lacrimile.

La ce se gîndea oare ?...

Poate că, la fel ca mine în copilărie, aştepta şi ea să apară dintr-o clipă într-alta, acolo în valea Mşanskaia, fumuleţul trenului. Nu ştiu.

M-am apropiat de ea. Auzindu-mi paşii, tresări ca o pasăre speriată. Aş fi vrut grozav să-i vorbesc de răchite, să nu fie tăiate. Dar, văzînd-o că plînge, i-am spus :

— Nu te necăji, mamă ! N-ai să pleci din Lipiaghi, nicăieri. Ai să stai la noi, la mine şi la Nina.

IV

Cînd mama şi cu mine ne-am întors din vale, acoperişul casei şi al tindei fusese desfăcut. Fraţii mei scoteau căpriorii, iar Pavel Mironovici smulgea din tavan frunze roşcate de stejar pe care le arunca. Aceste frunze fuseseră aşternute acolo la vremea lor, pentru că ţin cald. Putreziseră ; vîntul le sufla peste gard în uliţă.

— Mamă, vino să-ţi iei caierul, s-a găsit ! spuse cam în zeflemea Stepaha şi arătă spre grămăjoara de zdrenţe zvîrlite sub răchită.

— Nu-ţi mai bate joc ! răspunse mînioasă mama.

— Nu-mi bat joc... nu mă crezi ? Uită-te !

Mama se apleacă : da, el era. Caierul ăsta de lînă dărăcită, împreună cu pieptenul şi fusul, pieriseră cu vreo douăzeci de ani în urmă, încă dinainte de război. Îmi amintesc cum fusese căutat, cum fuseseră întoarse cu susul în jos şi izba şi casa de lut. Dar iată că acum s-a găsit pe neaşteptate. Se rătăcise în frunzele de stejar care căptuşeau tavanul. Pesemne că bunica îl vîrîse acolo şi uitase.

— Uite că totuşi s-a găsit !... Mama atinse ghemul. De sub mîinile ei ţîşni în sus o trîmbă de praf. O podidi tusea, dădu să plece, dar se aplecă din nou, apucă pieptenul şi fusul, şi cu ele sub braţ o luă spre casa de lut.

Prin văzduh plutea praf şi mirosea a ars.

Mitea şi Stepaha adunau paiele grămadă. Am pus şi eu mîna pe o furcă şi m-am apucat să-i ajut. Nu mi-a fost însă dat s-o mînui mult : îndată am fost chemat sus. Începea desfacerea tavanului şi era nevoie acolo de un ajutor. Feodor nădăjduia că va mai putea folosi o parte din lemnărie. Îşi făcea treaba cu multă băgare de seamă. Am început din colţul de deasupra vetrei. Cu un drug de fier Feodor ridică puţin marginea grinzii, iar eu, lăsîndu-mă pe genunchi, i-am înşfăcat capătul cu mîinile şi am scos-o din încheietură. Grinda era binişor mîncată de carii, însă părea destul de trainică. Într-un sfert de ceas am scos astfel nu mai puţin de zece grinzi.

S-a desfăcut şi vatra, mai curînd partea pe care noi o numim „zadorga". Este colţul de sus al cuptorului rusesc. Acesta are în margine un lemn rotund de mesteacăn, lustruit de mult ce e frecat. De lemnul ăsta ne agăţam noi copiii, cînd voiam să ne cocoţăm pe cuptor. De sărbători, cu bărbiile proptite în el, îi observam din ascunzişul nostru pe oaspeţi.

Iarna, bunicului îi plăcea să şadă pe zadorgă. Iarna, bărbaţii au mai puţină treabă decît în timpul

verii. După cină, după ce mînca pe săturate ciorba de varză acră, bunicul se cocoţa, gemînd uşor, pe cuptor şi se aşeza pe zadorgă. Picioarele încălţate în opinci îi atîrnau. Îşi scotea punga de tutun şi fără grabă îşi răsucea o ţigară, slobozind în barbă ineluşe de fum.

Nu ştiu de ce îmi amintesc deosebit de bine de iarna lui 1929. Prima zăpadă căzuse de timpuriu — abia îl petrecusem pe tata la plecare. Şi, deodată, în familie începu o agitaţie de neînţeles. La masă nu se mai vorbea decît de nu ştiu ce „comunie". Seară de seară în sat era adunare. La adunări nu se ducea decît bunicul. Muierile îl aşteptau pînă la miezul nopţii să se întoarcă. Lampa din tavan au făcut-o mică. Mama cîrpeşte mănuşile noastre vechi, cu un singur deget ; bunica, aşezată pe cuptor, aşteaptă.

Le văd foarte bine pe toate. Eu şi fratele meu cel mare dormim pe o laviţă : cum intri în casă, pe stînga. Laviţa e lată, totuşi doi inşi dorm înghesuiţi. Pentru noapte, mama dă la o parte masa şi alipeşte laviţei o bancă la fel de înaltă. Pe urmă pune o saltea umplută cu paie şi deasupra o scoarţă ; de acoperit, ne acoperim cu o scoarţă aidoma. Ţesătura de cînepă nu ţine cald. Dar seara bunicul aruncă peste noi cojocul lui de oaie cîrpit şi răscîrpit. Iarna însă e frig şi sub cojoc.

Totuşi e mai bine să dormi pe laviţă decît pe poliţa de sus, pe care dorm Ivan şi Mitea. Pe poliţa aceea fixată chiar sub tavan, e strîmt de nici nu te poţi suci de pe o parte pe alta. Te şi înăbuşi de cîtă omenire doarme în izbă ! Ba mai e şi viţelul, şi încă două-trei oi cu mieii lor legate la spatele cuptorului.

Pe poliţă e strîmt şi zăpuşeală, dar mai cu seamă de acolo nu vezi nimic din ce se petrece în casă. De cum îţi scoţi capul şi ţi-l apleci ca să vezi ce se mai petrece, din toate părţile începe sîsîitul, şi „de ce nu dormi şi ce vrei ?" Pe laviţă însă e o minunăţie ! Te poţi înveli cu scoarţa pînă la gît, să-ţi vîri nasul în umărul fratelui tău şi, prefăcîndu-te că dormi, să urmăreşti în linişte tot ce se întîmplă.

Începe să te fure somnul, cînd auzi deodată din tindă cum pocneşte zăvorul... S-a întors bunicul de la adunare ! Iată că şi-a suflat nasul, şi-a bătut picioarele unul de celălalt să-şi scuture zăpada îngheţată de pe opinci şi, însoţit de un abur alb, a pătruns în casă. Cu un oftat scurt din rărunchi, unchiaşul îşi smulge ţurţurii prinşi în barbă, îşi scoate brîul din funie care-i serveşte drept curea şi îşi aruncă pe patul nostru cojocul.

Mama lasă cîrpitul şi începe să trebăluiască grăbită prin casă. Gemînd încetişor, bunica se dă jos de pe cuptor şi începe să zăngăne cleştele de oale. Bunicul plecase încă de dinainte de cină şi abia acum se aşază la masă. Mama s-a aşezat la masă chiar în faţa lui. Priveşte, aşteptînd, spre bătrîn, neîndrăznind să deschidă ea, prima, gura. După ce sfîrşeşte cu ciorba, bunicul îşi linge bine lingura, vîrîndu-şi apoi mîna în buzunar după punga de tutun.

— Ei, ce-aţi mai hotărît, tătucă ?

— S-au mai înscris trei, spune moşul răsucindu-şi ţigara, Avdanea, Kuzma, argatul popii şi Tania Viliala. Şi cu prilejul ăsta am ales şi preşedintele.

— Pe cine ?

— L-au adus de la mina din Pobedinsk. Ciugunov îl cheamă.

— Dar Efrem a fost ?

— A fost.

— Nu s-a însoris ?

— Nu, se ţine tare.

— Lui Efremka ce-i pasă ?... E erou, a făcut războiul cu Ceapaev, intervine bunica. Nu se încumetă să se apropie de masă. Sprijinită de despărţitura din scînduri cioplite a cămării, stă la o parte şi se închină.

— Auzi, „erou" ! Mai bine-ai tăcea !

Bunicului nu-i place cînd bătrîna îşi vîră nasul în treburile bărbăteşti. După ce-şi aprinde ţigara, scoate din buzunar o cărticică sau o gazetă împăturită, lată cît palma, şi, după ce o desface şi o netezeşte, o întinde mamei.

— Haide, Palaga, citeşte.

Bunicul nu ştie carte. Nici mama nu e tobă de carte : n-a învăţat decît două ierni abecedarul cu dascălul parohiei noastre. Cărţile bisericeşti le citeşte binişor, dar gazete n-a ţinut în mînă de cînd există. Îngustîndu-şi ochii ca un om care nu vede bine, mama împinge ziarul, cu un fîşîit de hîrtie, cît mai sub lampă.

— Citeşte de-acolo de unde e însemnat, îi indică bătrînul.

Mama îşi mişcă îndelung buzele, potrivindu-le parcă, apoi începe să citească silabisind :

— „...Dar pentru a se ajunge ca, prin nep, absolut întreaga populaţie să se integreze cooperaţiei, este nevoie de o întreagă epocă istorică. Noi putem duce la bun sfîrşit această epocă în zece-douăzeci de ani..."

— Aşa. Destul ! Bunicul ia ziarul şi-l aşază în faţa lui. Douăzeci de ani ! Ai priceput ? Asta a spus-o Lenin. Însă deşteptii noştri vor să organizeze „comunia" într-o lună. N-au asemenea drepturi : să-i facă pe oameni să se înscrie cu de-a sila.

Mama clatină din cap a mîhnire.

— Tătucă, mie îmi spune inima că n-o să putem ţine piept urgiei ăsteia. Lumea zice că cine nu se înscrie acum are să fie dus în Siberia. Pe părintele, vezi bine, l-au trimis... Aşa şi pe noi. Dumitale, ştiu, ce-ţi pasă ? Ţi-ai trăit traiul. Dar eu ce să fac cu ăştia, unul mai mititel decît celălalt ?... Mama începe să smiorcăie : gata-gata s-o podidească lacrimile de-a binelea. Înscrie-te... Înscrie-te, tătucă, ca şi ceilalţi. Aş fi mai liniştită...

Moşul tace. Capul lui cărunt, între palmele-i bătătorite, e strîns parcă într-o menghină ; în barbă i s-au încurcat firicele din mustaţa ca spicul de secară. Parcă nici n-ar fi auzit vorbele mamei. Cu nasul în gazetă, continuă să raţioneze :

— Ba a mai citit Efrem că „comunia" asta îi strînge laolaltă pe cei de o seamă. Kuzma ăla, ca şi Viliala, de ce să nu se înscrie ? N-au nici după ce bea apă. Au doar o bucăţică de pămînt şi nici pe aceea n-o pot munci. Dacă le-ai da o iepşoară, într-o iarnă ar da-o gata. Iar primăvara cu ce să mai are ?

— S-a zvonit că în Siberia nici Dumnezeu nu-i al nostru. I te-nchini cu două degete... se aude glasul bunicii. Scrie-te cu copiii, Palaga... Lasă-l să se ducă singur la necuratul !

— Zît ! moşul bate înfuriat cu pumnul în masă. Blidul de lut saltă. Speriat, viţelul a sărit pe picioarele lui strîmbe şi, curbîndu-şi spinarea, şi-a

ridicat coada în sus. Bunica a înşfăcat o oală de jos de lîngă cămară şi s-a năpustit la viţel...

Acest incident întrerupse pentru un timp discuţia. Mitka, lungit pe poliţa de sus, începe să scîncească. Mama se ridică de la masă ca să-l liniştească pe gălăgios. Mergea pe patru ani la vremea aceea.

Moşul rămase mult timp singur la masă. Cînd mama se apropie iar, dînsul se ridică brusc şi, fără s-o privească, spuse :

— Uite ce este, Pelaghia : trimite-i o depeşă lui Vasili. Să vină acasă. Facem împărţeala. O să luaţi izba, calul şi să vedeţi voi de gospodărie. Eu, cît mi-a fost să gospodăresc, am gospodărit. Dacă vrea să intre în „comunie", n-are decît. Eu am să trăiesc şi singur, fără „comunia" lor. Chiar dacă va trebui să locuiesc în baia de aburi, tot nu intru ! De foame n-oi muri...

— Ce vorbe-s astea, tătucă ?

— Nu-s prost să mă spetesc muncind altora. Ne-am înţeles ! Trimite-i depeşa, cum am spus. Şi, fără să-şi mai facă rugăciunea, bunicul se urcă pe cuptor.

Nici în Dumnezeu, nici în „comunie" nu prea credea moş Andrei...

V

Peste puţin sosi tata. Îl întîmpinară numai mama şi bunicul. Era ger şi viscolea. Niciodată tata nu se întorsese de la lucru iarna ; de aceea poate că sosirea lui n-a stîrnit bucuria obişnuită.

De data asta tata nu ne aduse daruri şi nici nu avu loc obişnuitul ritual al ceaiului cu prilejul în-

toarcerii lui. Toţi mîncară în tăcere. Bunicul pufnea tot timpul, nimic nu-i era pe plac. A ocărît-o pe bunica pentru că ciorba de varză era prea fierbinte, că nu pusese destul ulei în cartofi, şi arunca priviri deosebit de pătrunzătoare spre banca pe care stăteam noi, nepoţii. Bunicul avea obiceiul să-i dea celui care se făcea vinovat de ceva una cu lingura în cap. Am păţit-o adesea. De data asta, însă, nimeni nu făcu vreo ştrengărie, simţind parcă o nenorocire.

După masă tata despături ziarul adus de el şi auzirăm multă vreme cum foşneşte hîrtia. Bunicul şedea pe laviţă şi fuma. Nici unul dintre ei nu voia să înceapă primul discuţia. Pînă la urmă bunicul nu mai putu răbda :

— Atunci cum rămîne, Vasili ?... Ai să te scrii ? întrebă el.

— Trebuie să ne înscriem, tătucă. Oricum, o să ne silească.

— Cum vine asta „să ne silească" ? Nimeni n-are dreptul să te silească ! Ilici scrie pe şleau că n-are rost să te grăbeşti cu „comunia" aia. Vreo zece-douăzeci de ani... Aşa a spus Lenin. Ori au răsărit la voi învăţători mai deştepţi decît Lenin ? !

Tata tăcea. Peste un timp vorbi despre altceva :

— Uite ce citesc aici : Că la Tambovscina, în judeţul Kirsanov, este comunie, şi nu numai de un an. Au creat-o foştii emigranţi care s-au întors din America. Trăiesc minunat şi muncesc...

— Eu nu cred în „comunia" asta a voastră !... se înflăcără bunicul. Nici frate cu frate nu se împacă sub acelaşi acoperiş. Şi tu ceri asta de la nişte străini care netam-nesam să aibă totul laolaltă ? ! Nu merge ! Am să cred în comunia voastră, atunci

cînd printre voi s-o găsi un om cuminte, după chipul lui Levşa... Ăsta să-mi născocească mie o greblă, care să grebleze nu către om, ci dimpotrivă, în afară, şi care să adune de la toţi totul grămadă. Atîta vreme însă cît grebla greblează cum îi este dat, spre tine... să-ţi aminteşti de vorbele mele : n-o să clădiţi voi nici o comunie...

Tata şi bunicul se contraziseră pînă seara, iar seara se ivi din nou curierul. Chema oamenii la adunare. Numai că acum adunarea trebuia să se ţină nu la şcoală, ca de obicei, ci în casa popii. Şcoala era departe, în sat, în timp ce casa popii la doi paşi, chiar pe strada noastră. În asemenea împrejurare poţi să rămîi acasă? Cum au plecat tata şi bunicul, Fedea şi cu mine am luat-o pe urma lor. Mamei i-am spus că mergem la o clacă, la Tania Viliala, dar noi am pornit de-a dreptul spre casa popii.

Casa popii e mare, cu acoperiş de tablă, cu verandă şi chenare la uşi şi ferestre. Dinspre toate străzile, mujicii grăbeau într-acolo grupuri-grupuri. Lîngă gard, sub liliecii înzăpeziţi, opriseră cîteva sănii. Veniseră şefii. Pe terasa în care părintele Alexandr scotea vara gramofonul, mujicii îşi lăsau greutatea de pe un picior pe altul, neîndrăznind să intre aşa deodată în casa popii, iar băieţandrii umblau forfota de colo-colo. Înainte de a ne fi observat cineva, frate-meu şi cu mine ne şi repezisem înăuntru.

Nu numai noi ţîncii, ci şi bătrînii încărunţiţi erau uimiţi de atmosfera neobişnuită a casei părintelui. Întîi curăţenia. Apoi mobila din lemn de mahon şi cărţile. Uitîndu-se în jur şi înaintînd cu băgare de seamă ca nu cumva să dărîme ceva, mujicii treceau în „salon".

Noi ne aşezarăm jos pe duşumea, chiar în faţa mesei la care se instalase prezidiul. Mai în spate, pe bănci — mujicii în pufoaice şi cojoace de oaie ponosite. Pe duşumeaua ceruită, mici băltoace de apă : opincile se dezgheaţă. În salon, sobele de teracotă sînt încinse. Sub tavan arde cu o lumină vie o lampă mare cu petrol.

Mă uit împrejur şi-l zăresc îndată, printre mujici, pe tata. Sare în ochi din pricina hainelor lui de oraş. Poartă un palton uşor şi, în jurul gîtului subţire, un şal de culoare vie. Toţi au căciuli ; el, după ce şi-a scos şapca, şi-o răsuceşte în mîini. Printre chipurile înăsprite de vînt şi nebărbierite ale ţăranilor, chipul tatii te izbeşte cu paloarea lui.

„Salonul" casei mari a popii vuieşte de multele glasuri scăzute. Şi la masa prezidiului se şopteşte. Sînt trei : unul înalt, cu părul rărit la tîmple, este împuternicitul din partea raionului. Alături de el, un om negricios, uscăţiv şi aducînd cu o cioară, e miner la minele din Pobedinsk ; toţi îi spun Ciugunok. Al treilea e de la noi din Lipiaghi, Kuzea Lukin, fost argat al popii, un ţăran pipernicit, cu gene albicioase şi ochi de miop.

În sfîrşit, împuternicitul raionului se ridică în picioare. Are o bluză de croială cazonă cu buzunare aplicate pe piept. Un centiron lat cu cataramă lustruită, strîns pe mijloc, tocmai cît trebuie. Mai purta şi nişte şalvari foarte ciudaţi. Erau lucraţi dintr-o ţesătură grosolană verde-închis, iar în locurile cele mai importante — la fund şi la genunchi — li se cususeră bucăţi de piele. Pielea asta era destul de uzată şi se albise ca o minge veche de fotbal... Cu un scîrţîit de piele deci, împuternicitul se scoală şi începe să facă agitaţie pentru comunie. Vorbeşte

despre felul de viaţă al ţărănimii pe vremea ţarului ; despre foamete, despre mizerie, despre lipsa de pămînt ; dar, cu precădere, despre problema haturilor. Din spusele lui reieşea că nenorocirile ţăranilor vin tocmai de la aceste haturi. Se iroseşte pămînt mult, mai cresc şi bălării ; iar sufletele ţăranilor, haturile acestea le dezbină... Făcea apel la lipiagoveni să-şi are cît mai degrabă haturile ; atunci viaţa lor va lua o întorsătură nouă. Pe cîmp vor ieşi maşinile. Ţăranii le vor face pe toate laolaltă — şi semănatul, şi strînsul recoltei. Fericirea stă în comunie, în unire. Cu cît lipiagovenii au să priceapă mai repede lucrul acesta, cu atît mai repede au să se lepede de mizeria lor de veacuri...

După discursul lui, ţăranii rămaseră multă vreme tăcuţi. Se vede că fiecare din ei chibzuia la cele auzite şi-şi zicea : „Ian te uită ce şiret e, cum a întors-o cu haturile ! Cică le năpădesc bălăriile ! Muşeţelul şi albăstreaua de pildă, astea-s bălării ! Sînt o frumuseţe, mai ales cînd e bună recolta..." Deodată careva scăpă abia auzit o vorbă ; apoi un al doilea, un al treilea, şi, de parcă s-ar fi rupt un zăgaz, începură a vorbi toţi laolaltă din ce în ce mai tare.

— Te pomeneşti că şi muierile au să fie unificate, sau cum ?

— Să trăiască ţăranii din Sandîr în comunie, că nouă nu ne arde !

— Sigur, s-ar putea să fie mai bună comunia... Eu de pildă am să-mi dau acolo şi căluţul şi văcuţa. Aduc şi plug şi altele. Kuzea însă, vezi bine, vine cu mîna goală. Dar la cazanul comun cine are să alerge primul ? Şi încă cu ce linguroi — sînt opt guri.

— Adevărat, Ignate !

— Tovarăşi, nu-i ascultaţi pe uneltele chiaburilor ! Fără artel o să crăpăm de foame pe pămînturile noastre. Drept spune tovarăşul Lenin. Iar Ignat, îl ştim noi — staroste bisericesc — a avut cum se pricopsi.

— Păi eu... Dacă merg toţi, scrieţi-mă şi pe mine, spuse Ignat Starobin.

VI

Împuternicitul fumează scuipînd într-una fire de tutun din muştiuc, şi se uită posomorît la mujici. Cînd gălăgia din încăpere se mai potoli, se ridică :

— O să-i aflăm noi pe vorbăreţi şi aţîţători ! Cine vrea să ia cuvîntul, poftească aici !

În fundul încăperii, dintr-un colţ, se ridică moş Sanaev. Îl cheamă Savvatii. Are vreo nouăzeci de ani, poate mai mult. Are o barbă albă colilie, păr lung cu ape albăstrii, fie din pricina cărunţelii, fie că nu-l spălase de mult. Pufoaica lui e petec pe petec. De prin găuri, la piept şi la umeri îi ies smocuri de bumbac cenuşiu. Moş Sanaev se lasă cînd pe un picior, cînd pe altul, întinzînd cu opincile lui sparte noroiul pe duşumeaua vopsită galben. Bătrînului i se pare că înaintează, dar de fapt bate pasul pe loc. Aşa că ia cuvîntul tot de la locul lui.

— Dar dacă eu n-am de nici unele ? Nici tu pămînt, nici tu căluţ... Aşa, sînt eu bun de comunie ?

Împuternicitul ridică din umeri.

— Ce-i aia „N-am pămînt" ? Puterea sovietică a dat pămînt tuturora !

Moş Sanaev nu aude bine. Se uită la străinul în şalvari peteciţi cu piele şi clipeşte din genele-i albicioase. Nu ştiu de ce, mi se face milă de bătrîn. Moş Sanaev stă în capătul uliţei noastre într-un bordei micuţ de tot, din brazde de iarbă lipite. Acoperişul bordeiului e neobişnuit: cu totul năpădit de pelin. Acelaşi pelin îl găsim şi pe locul din dosul casei, unde ceilalţi au grădini de zarzavat. Moşul trăieşte singur. Cîndva, în tinereţe, a pornit-o cu ai săi spre locuri libere, dar pe drum i-a pierdut pe toţi; i-au murit de foame şi nevasta şi copiii. Pe urmă a dispărut multă vreme în căutarea unei ţări a Belovodiei, unde pare-se e primăvară veşnică, unde cîntă pasărea paradisului, unde curg rîuri albe de lapte... Dar niciodată n-a aflat-o şi s-a înapoiat la Lipiaghi, să-şi sfîrşească zilele singur, într-un bordei sărac şi rece. Nu avea nici familie, nici ogradă, nici pămînt.

— Pe tine, Savvatii, au să te scrie de-a dreptul în socialism! Unde toate-s de-a gata, glumeşte nenea Avdanea.

— A sosit timpul să se scrie la Dumnezeu, şi lui îi arde de comunie! rîd mujicii.

Moşul stătu cît stătu în picioare, apoi se aşeză. Îndată se ridică de pe bancă tata şi, scîrţîind uşor din ciubotele lui de box, o luă spre uşă.

— Scrieţi-mă! rosti el scurt. Spuse numele nostru de familie şi enumeră ce aducea gospodăria lui în colhoz: un cal, un plug, o căruţă, o vacă, două oi, zece găini. Hamurile sînt pe cinste, adăugă el şi începu să tuşească. Tuşi mult, iar gîtul lui subţire şi lung i se înroşi o dată cu obrajii. După ce-l lăsă tusea, îşi şterse faţa cu batista şi reluă patetic: Oameni buni! Lenin, învăţătorul proletariatului din lumea întreagă, ne arată că plugarul rus nu poate urma altă cale decît cea a cooperaţiei. Trebuie să ne unim. Să arăm haturile! Să facem rost de maşini! Să făurim un sat nou... Eu sînt om plecat din sat. De cincisprezece ani muncesc la o fabrică de imprimat stămburi. Dar de vreme ce partidul a pornit la colectivizarea satului, am hotărît să mă întorc pentru totdeauna în sat, ca să lucrez şi eu pămîntul colectivizat...

Împuternicitul se uita neîncrezător la tata. Se vede că vorbele acestuia, ca din carte, îl făcuseră să-şi ciulească urechile. Totuşi, cînd tata isprăvi, împuternicitul împinse spre el foaia de hîrtie. Tata se aplecă peste masă şi începu să scrie. În timpul acesta, dintr-un colţ al încăperii, se ridică bunicul. Barba îi juca în sus şi-n jos; pesemne că vorbea, dar în gălăgia generală vorbele nu i se puteau desluşi. Atunci bunicul aleargă ţopăind spre masă, îl ia pe tata de mînă şi strigă:

— Nu are dreptul să se scrie! Nu el e stăpînul! Stăpînul sînt eu! Cînd om face împărţeala, atunci să se scrie unde i-o trăsni lui prin cap, cu purcel şi cu căţel cu tot...

Tata îl împinge pe moş într-o parte. Figura lui ia o expresie feroce. După ce strînge o clipă creionul între dinţi, tata îşi pune grăbit iscălitura pe hîrtie şi se întoarce la locul lui. Bunicul îşi mai joacă o vreme barba şi, fără a fi obţinut recunoaşterea drepturilor sale, părăseşte adunarea.

Dimineaţa, tata scoase din curte iapa şi o înhămă la sanie. Apoi aduse din magazie plugul, boroana, orcicurile, hamurile, le încărcă în căruţă pe toate şi

o luă spre curtea popii. Nimeni nu-i dădu ajutor, dar nici nu-i stătu împotrivă. Bunicul şedea pe cuptor gemînd răguşit, bătrîneşte ; mama îl urmărea pe tata printr-un ochi de geam deschis anume. Peste un sfert de ceas, acesta se înapoie fără cal, cu mîinile goale. Bîjbîi prin tindă, găsi o funie şi intră în staul după vacă. Legă vaca noastră cea fără coarne, ca s-o scoată din ogradă. Vaca se opintea de parc-ar fi simţit că nu-i a bună, şi nu voia de fel să treacă pragul staulului. „Hai, Fedea, trage-i una !" se rugă de el tata. Fratele meu rămăsese descumpănit, uitîndu-se cînd la mama, cînd la tata.

În sfîrşit, tata izbuti să tîrască vaca afară. Oaia, care stătea în aceeaşi despărţitură cu vaca, ieşi singură pe uşa deschisă. A doua oaie fătase de o săptămînă şi era adăpostită în casă împreună cu mielul. Tata mă rugă s-o scot în tindă. Am deschis uşa casei, dar bunica se răsti la mine şi eu am zbughit-o pe uliţă. Atunci tata scoase singur oaia, iar mie îmi puse în braţe mielul negru cu picioare lungi. Aşa am pornit către casa popii. Vaca se cufunda în troiene pînă la glezne şi se tot împotrivea. Oile alergau în urma ei.

În ograda mare a popii nu mai ai loc să treci. Caii nehrăniţi nechează, oile speriate aleargă înnebunite încoace şi încolo. Minerul cel negricios şi Kuzea, argatul popii, comandă întreaga gospodărie.

Ne-am înapoiat de la casa popii pe la prînz. Bunicul şedea cum îl lăsasem, pe cuptor, şi fuma, răsucind ţigară după ţigară. Masa de prînz o refuză. Şi cina. Şedea într-una pe cuptor şi fuma. Numai la vremea cînd ar fi trebuit, după obicei, să-i dea nutreţ iepei, moşul cobora de pe cuptor şi, oftînd

cînd şi cînd din rărunchi, ieşea în curte. Curăţa staulul, schimba culcuşul calului şi, deşi staulul era gol, arunca în iesle un braţ de fîn. Odată întors în casă, urca iarăşi pe cuptor.

Aşa a ţinut toată iarna. Moşul se uscase, se gîrbovise. Cu tata nu vorbea aproape de loc. De altfel, cînd ar fi avut oare timp tata să mai şi discute ? Acasă stătea puţin. „Comunaliştii" erau mereu în şedinţă : noapte de noapte ardea lumina în casa popii pînă-n zori. Flăcăiandrii satului mişunau acum la sediul conducerii fără nici o teamă, mai cu seamă Feodor şi cu mine. Tata e şef mare : brigadier. Tata e la şedinţă, iar noi cotrobăim prin resturile bibliotecii popii ; găsim reviste cu desene şi cărţi vechi cam greu de înţeles.

Acasă ne înapoiem împreună cu tata. E extraordinar de însufleţit, vesel. Şi cînd tata e vesel, se exprimă în fraze pompoase :

— Creşteţi mai repede, feciorii mei ! ne spune el. Învăţaţi mai bine. O să ne ajutaţi să construim colhozul, noua noastră viaţă ţărănească...

Da, iată ce întorsătură au luat lucrurile : tata visa să-i crească feciorii şi să devină ajutoarele lui întru întărirea „comuniei", la organizarea căreia conlucrează el. Iar noi ? Noi dărîmăm casa părintească, ştergem de pe faţa pămîntului cuibul nostru străvechi din Lipiaghi. Pe noi, feciorii lui, nu ne doare inima de adăpostul părintesc. Pînă şi ciorile, simţind că se întîmplă ceva rău, se rotesc deasupra noastră şi ţipă.

— Se vede că în curînd își scot puii, am spus eu, arătînd spre ciori. Poate că n-ar trebui să tăiem răchita pînă nu încep puii să zboare.

— E, e ! Feodor făcu un gest de nepăsare. Cînd e capul tăiat nu mai plîngi după păr.

VII

Tavanul l-am desfăcut repede. Scîndurile mai puteau folosi, într-adevăr. Feodor și Pavel Mironovici se așezară pe cuptor să se mai odihnească. Își aprinseră cîte o țigară.

— Ehe, bun ar fi acum tabacul lui moș Andrei, cel sădit de dînsul, spuse Pavel Mironovici.

— Da. Era un tutun bun, încuviință Feodor.

Aducerile aminte mă întristară. Am sărit pe fereastră și, cufundîndu-mă în paie pînă la brîu, mi-am croit drum la răchită. Mitea și Stepan luau resturile de crengi de pe căpriori. M-am apropiat să-i ajut.

Erau foarte deosebiți frații ăștia mai mici ai mei. Stepan, cel mai de pe urmă, „ultima turtiță", cum îi spune mama, era moțat, cu fruntea mare. Un flăcău nepăsător. Îi era totuna : dacă-i de dărîmat, apoi să dărîmăm ! Mare scofală ; se poate trăi și fără casa bunicului ! Era nepăsător nu atît din pricina tinereții, ci mai curînd a unei generozități lăuntrice, a faptului că era un copil înzestrat. Toate le prindea uimitor de repede. Cu învățătura nu se încurca. Pe vremuri, cînd venea de la școală, își azvîrlea pe bancă bocceluța cu cărți, înșfăca o bucată de pîine și ia-l de unde nu-i. Să stea el și să-și

bată capul cu problemele ? Niciodată ! La palavre, cum spunea mama, era el mare meșter. Să danseze, să joace o comedie pe scenă — asta era de el.

Pe înserat mama spală cartofii, trebăluiește grăbită în zăngănitul ceaunelor. Stepaha, cu mîna întinsă teatral în fața ei, recită :

De ce mișelul n-are mii de vieți,
Că una singură e prea puțin
Și prea plăpîndă ca să mă răzbun !
E deci adevărat ! Privește, Iago !
Smintitu-mi dor îl suflu-n vînt ; s-a dus !
Înalță-te din peștera-ți adîncă,
Tu, neagră răzbunare !...[1]

Mama se ferește privindu-l nedumerită : nu cumva s-o fi scrîntit băiatul ? Iar el izbucnește în rîs ; apoi, deodată serios, lămurește :

— Shakespeare ! *Othello*. Astăzi joc eu. Mamă, să vii !

Drept răspuns, mama dă din mîini : nu-i e ei de „palavre".

Stepan n-a lucrat în colhoz nici măcar o zi. După școala de șapte ani s-a tocmit lăcătuș la depozit. N-a rămas multă vreme ucenic : i s-a încredințat imediat un strung. La prima leafă Stepan avu bani cîți nu cîștiga Mitea la colhoz într-o jumătate de an. Acesta se înfurie, se burzului : „Toți fug după o viață ușoară ! Nimeni n-are poftă să-și rupă oasele în colhoz..."

Nu prea semăna cu cei din neamul nostru, Mitea ăsta. Noi, toți ceilalți patru, eram chipeși, iar el

---

[1] W. Shakespeare, *Opere*, vol. 8, pp. 283—284. Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1960. Traducere de Ion Vinea.

crescuse greu, era noduros şi arţăgos, aducea a ciot strîmb, aidoma cu bunicul. Dar şi mai însemnat era că-i lipsea scînteia aceea, sarea, de parcă fusese încă de la naştere un mujic în miniatură. Începuse să fumeze pe la opt ani. E adevărat că toţi puştii de la ţară încep să se maimuţărească cu tutunul foarte de timpuriu. Şi-i spun acestei îndeletniciri joacă, pentru că ei încearcă otrava asta pe ascuns, atunci cînd se întorc de la şcoală, sau seara undeva de vale, pe după clădirea mică a băii de aburi. Mitea de mic începuse să fumeze pe faţă, deschis. Iar capul nu şi-l împuia cu fel de fel de poezioare ca Stepan. S-a lăsat de şcoală devreme ; la zece ani se putea întrece cu orice muiere la cosit, iar la paisprezece, deşi figura ca muncitor pe remorcă, de fapt îl înlocuia pe tractorist în schimbul de noapte.

Dar Mitea avea ce ne lipsea nouă, celorlalţi fraţi : îndrăgea pămîntul. Se vede că noi semănam cu tata, iar el cu bunicul. Deşi tata se agita mult şi uneori îi învăţa şi pe alţii cum trebuie să are, de pildă, sau să semene, el n-avea îndemînarea pe care o vădea bunicul. Pentru deplasări, Ciugunok, preşedintele nostru, îi repartiză tatii un cal şi o şaretă. Alţi brigadieri nu se mai dădeau jos din asemenea căruţe. Tata însă nu : el şi fără căruţă făcea într-o zi ocolul întregului district, jucîndu-se. Treaz de cînd mijeau zorile, îşi arunca prăjina de-un stînjen pe umăr şi p-aci ţi-e drumul ! Mama bombănea : „Uite şi Kipiatok, şi ceilalţi brigadieri, cum se plimbă cu şareta pe arcuri, iar tu... Într-o primăvară ai făcut praf o pereche de cizme... Ţi-au putrezit o duzină de obiele. N-ai să cîştigi nici cît să-ţi iei alte încălţări..."

„Eu nu-s administrator de moşie boierească ! În artel toţi sînt deopotrivă. De ce trebuie să umbli tu pe jos, iar eu să mă plimb cu calul statului ? !" răspundea tata.

Dar astea nu erau decît vorbe ca să scape de gura ei. Pur şi simplu nu avea chef să se ostenească cu calul. Ca să-ţi pregăteşti plecarea, trebuia să străbaţi întreg satul pînă la grajduri ; trebuia să iei harnaşamentul, să înhami la căruţă o iapă neascultătoare, apoi să ai toată ziua grijă de ea, s-o hrăneşti şi s-o adăpi la timp. Toate acestea erau prea complicate. Cu mult mai simplu era să goleşti o strachină de lapte acru, să-ţi tragi bine pantalonii, să-ţi arunci prăjina pe umăr şi s-o iei din loc : fără grijă şi supărare.

Pentru bunicul, însă, a-şi face de lucru cu un cal era o plăcere neasemuită. Desigur, pînă la urmă a devenit şi el colhoznic, ca toţi ceilalţi. A fost numit paznic de noapte în artel. În toiul secerişului făcea de pază pe arie, iar iarna la hambare. Ziua, bunicul îşi vedea de gospodăria lui şi nu ieşea la nici o altă muncă, în afară de cazul cînd ar fi avut de lucru cu un cal. Era de ajuns să-i spui : „Moş Andrei, ia du-te dumneata în cutare loc, ca să ceri cutare lucru..." Nu se codeşte nici un minut, o ia imediat din loc. De cal străin nu se apropia, înhăma numai iepşoara lui. Cu prilejul ăsta îi mai ocăra pe grăjdari că n-au mai făcut de mult curăţenie în grajd, că i-au dat calului prea puţin ovăz înainte de plecare... Într-un cuvînt, găsea el motiv să bombăne cît de cît. Scotea iapa afară, o mîngîia pe coamă, îi ţesăla pîntecele, crupa. Cînd o aşază între hulube, îi pune hamul sau îi potriveşte harnaşamentul rupt al altcuiva, îi vorbeşte, şi ea ştie cu cine are de-a

face : iepşoara îi îndeplineşte cele mai mici dorinţi cu repeziciune, fluturîndu-şi cu voioşie coada.

În sfîrşit, moşul a înhămat-o. Fără grabă, face ocolul căruţei ; pipăie hulubele, controlează dacă e strînsă chinga, dacă nu cumva tafturul e ridicat prea sus, şi, abia după ce s-a convins că totul e în ordine, pune mîna pe hăţuri. Iată-l aşezat în căruţă şi parcă mai tînăr cu douăzeci de ani. Se înviorează, îşi îndreaptă şalele şi-şi mai întinde braţele înainte strigînd : „La o parte !" Iapa porneşte în trap, de-i saltă bunicului cuşma pe cap.

Totuşi, nu numai în asta se deosebesc tata şi bunicul, ci în oricare dintre îndeletnicirile ţărăneşti. Cînd bunicul se aşază şi-şi ciocăneşte fierul coasei, uiţi de tine ascultînd — muzică nu alta ! Tata bubuie toată dimineaţa cu ciocanul pe nicovală, iar coasa tot boantă ca o talpă de topor rămîne.

VIII

Trecuseră vreo doi ani de cînd lipiagovenii îşi organizaseră „comunia". Prorocirile bunicului, cum că mujicii nu vor voi să muncească în comun, nu se adeveriseră. Nu ştiu cum or fi mers lucrurile pe alte meleaguri, dar colhozul nostru din Lipiaghi a prosperat dintru bun început. Oamenii ieşeau la cîmp toţi împreună, cu cîntec. Fiecare se străduia să aibă cu ce se mîndri faţă de celălalt, să dovedească sîrguinţa şi puterea lui. Cînd se cocea secara, ieşeau uneori la muncă patruzeci de cosaşi deodată. Cînd îşi avîntau toţi coasele se auzea pînă la Sandîr ! În urma fiecărui cosaş — cîte o legătoare de

snopi. Muieri cu fote cadrilate, cu bluze multicolore, cu tulpane albe pe cap, iar pe după umăr cu colaci de paie pentru legat.

Printre cosaşi e şi tata. Coseşte stîngaci, doborînd cu greu firele dure de secară. Parcă nu şi-ar îndoi destul braţele, iar toată făptura lui e ţeapănă şi greoaie, ca şi cum ar fi înghiţit un băţ.

Mama, care-i păşeşte în urmă, rupe pe furiş, ca să n-o vadă ceilalţi, firele neretezate de coasă şi le vîră în snopii pe care îi leagă.

Seara, cînd toţi bărbaţii şi femeile aşază snopii în cruce, tata umblă de-a curmezişul cîmpului cosit şi-l măsoară cu prăjina lui. Pe urmă stă aşezat pe snopi vreme îndelungată, înconjurat de cosaşi, şi tot socoteşte, muind mereu între buze vîrful unui ciot de creion. În sfîrşit, ridicîndu-se, spune : „Aţi muncit bine, tovarăşi ! Fiecăruia îi revine o zi-muncă."

„Ziua-muncă" e o expresie nouă. Faţă de orice cuvînt nou, ţăranii din Lipiaghi au o atitudine rezervată. Totuşi, în „ziua-muncă" au cu toţii încredere deplină. Toamna, hambarele gem de bucate. Pe cîmp, totul e strîns. Soseşte vremea achitării zilelor-muncă. În sat e sărbătoare. Carele scîrţîie, încărcate de grîne şi legume. Transportul se face pentru fiecare, pe rînd ; unul capătă două care, altul trei. Totul depinde tocmai de numărul acelor zile-muncă ale fiecăruia.

Mama caută ca noi să avem cît se poate de multe. Abia l-a născut pe Stepan şi, printre altele, l-a născut chiar pe cîmp. Munceşte peste puterile ei şi, tot îndemnîndu-ne, ne-a dat gata pe noi toţi. De cum vii de la şcoală, n-apuci să-ţi arunci pe laviţă traista cu cărţi, că se şi apropie de tine : „Andriuşa !

Fedea ! Încotro ? Mîncați iute ciorba de varză și alergați la curtea de vite. Bunicul cară bălegar, iar voi să-l încărcați. Oricum, poate o să ne mai scrie acolo cu vreo jumătate de zi-muncă..."

Iarna au loc în sat nunțile. Cît ține lăsata secului, pe ulițe gonesc căruțele în sunet de zurgălăi. Arcurile de lemn ale hamurilor și coamele cailor sînt împodobite cu panglici multicolore de hîrtie. Cînd e să fie veselie obștească, lui Ciugunok nu-i mai pare rău de caii care tot stau fără nici o treabă în grajduri. Pînă și trăsura lui o pune la dispoziția tineretului.

Președintele nostru, Pavel Pavlovici Ciugunok, sau mai simplu Ciugunok, cum îi spun oamenii din sat, e negricios și uscățiv. Leit țigan. Dar felul cum mînuiește o unealtă e al nostru, cel țărănesc. Cînd pune mîna pe coasă, nimeni nu-l întrece ; cînd se pune pe jucat, nu-l întrece nimeni. Miner, „străin", o fi fost el, dar îi înțelegea pe țărani și aceștia aveau încredere în el. Nu trecea anul fără să introducă tot felul de noutăți. A găsit piatră lîngă Podvîsoki, a construit în afara satului ferme din piatră, a cumpărat undeva pe Volga niște vaci pestrițe nemaivăzute în districtul nostru, a plantat o livadă, a organizat o creșă pentru copilași... Era om iscusit ; ne-a poruncit să sădim pînă și un anume soi de cartofi : ciudați, vineții, cu fiece bulb cît un cap de berbec. Avem din ăștia pînă și în ziua de azi. Pe Ciugunok-minerul l-au uitat, dar cartoful și azi se numește „ciugunovskaia" sau mai scurt „ciugunka".

N-au trecut mulți ani de cînd ființează *Plugarul Roșu* al nostru, dar faima lui de colhoz fruntaș circulă în toată regiunea. La raion au sosit tractoare.

Pe cine să înzestrezi mai întîi cu tehnica nouă ? Pe fruntași de bună seamă, pe lipiagoveni.

Tractorul a fost întîmpinat, dincolo de bariera satului, de către întreg poporul, cu steaguri și orchestră de suflători. Noi, ăi mici, priveam cu gurile căscate cum răstoarnă pămîntul cele patru brăzdare ale plugului prins de tractor. Ne bucuram. Iar țăranii, în picioare lîngă hat, își scărpinau ceafa : „Ia te uită ce strașnic ! Dar n-o să miroasă oare pîinea a gaz ?"

Pe urmă s-au adus și alte tractoare. Apoi au sosit și combaine. Apoi a venit în zbor un avion și a început să îngrașe pămîntul din văzduh. O săptămînă de zile școala a fost închisă. Toți elevii făceau de serviciu, de dimineață pînă seara, la moară. Era cît se poate de plăcut : avionul ateriza, după aceea se turna în el un praf galben din niște saci de hîrtie și, astfel umplut, se ridica deasupra cîmpului și presăra praful peste secara încolțită.

Mujicii urmăreau toată operația cu mîinile la spate. Pe cîmp trebăluiau grăbiți reprezentanții SMT-ului. Vîntul flutura pînza roșie cu inscripția *Drum liber tehnicii !*

Tractorul ară, seamănă ; combaina cosește, avionul îngrașă pămîntul, autocamioanele transportă grînele la siloz...

S-ar părea că țăranul nu mai are nimic de făcut. Da ! Însă nici nu mai are nimic de primit.

Se întrunesc, își frămîntă mințile. Păi ce fel de treabă-i asta ? S-ar părea că fiecare are zile-muncă. Și într-adevăr, ca și înainte vreme, tata se canonește pînă la miezul nopții aplecat asupra hîrtiilor lui, calculează producția, notează zilele-muncă în re-

gistre. Dar iată că a sosit toamna. Iată-i pe lipiagovenii noştri, întruniţi cu toţii, şi pe preşedinte raportînd :

— Am obţinut în total atîtea chintale de grîne. Din acestea, atîtea chintale le-am dat la colectare, atîtea le-am lăsat ca sămînţă, atîtea le-am dat drept plată în natură SMT-ului...

— Ce-o fi aia „plată în natură" ? se interesează ţăranii.

— Asta, tovarăşi, explică preşedintele, este ceea ce se reţine pentru SMT — pentru munca tractoriştilor, pentru combustibil şi altele.

— Aşa ! oamenii se scarpină la ceafă : reiese că plata în natură este de două ori mai mare decît ce dăm la colectare.

— Dar cine a mai născocit asemenea „plată" ? nu se dumiresc lipiagovenii.

— Cum, cine ? răspunde preşedintele, de bună seamă nu Avdanea...

— N-ar strica să socotim, dacă-i aşa ; ce zici ?

— Ce să mai socotim ? intervine altul. Au socotit capete mai luminate decît al tău ! Raportează mai departe, se adresează acelaşi preşedintelui : ce ne rămîne nouă pentru zilele muncă ?

Drept răspuns, preşedintele îşi desface mîinile a neputinţă.

— Hei ! Ce-ai încremenit cu furca în mînă ? strigă de sus Feodor. Du-te de vale şi visează acolo. Aici nu încurca lumea !

M-am dat mai la o parte, în umbra răchitei. Şi, aproape în aceeaşi clipă, a picat de sus bîrna aceea

care, stîrnind praful, se rostogoli drept la picioarele mele.

Mă uit la ea, acum pe jumătate putredă, murdărită de vrăbii, şi mă gîndesc : „Oare într-adevăr atunci, douăzeci şi cinci de ani în urmă, s-a prăbuşit de pe vechea noastră căsuţă ?"

IX

Creşteam toţi uimitor de repede. Într-o zi le-am mărturisit elevilor mei că, înainte de a fi chemat la armată, nu apucaseră să se rupă pe mine decît două perechi de pantaloni proprii, ai mei personali. Am şi eu printre elevii mei unii care poartă pantaloni înguşti şi îşi lasă favoriţi. Desigur că au rîs puţin de mine : cum adică numai două perechi ? Uite aşa, le-am explicat eu. Eram cinci fraţi. La început nădragii îi poartă cel mai mare, dar de îndată ce-i rămîn mici îi pune următorul. Eu aveam totdeauna parte de pantalonii lui Fedka. Cînd începeau să-mi fie prea scurţi, aproape pînă la genunchi, mama îi cîrpea, îi călca, sau mai bine zis îi înfăşura pe un făcăleţ şi-i rotea astfel pe scîndura de frecat rufe, ca apoi să-i arboreze Ivan. Dacă şi după el pantalonii mai ţin, atunci îi revin în sfîrşit lui Mitea.

Cum creştea unul, deci, pantalonii lui treceau următorului. Şi, o dată cu aceasta, îndatoririle celui mai mic creşteau şi ele. Înţelegerea vieţii era lăsată în seama noastră — nici tata, nici mama nu ne puteau ajuta în acest domeniu.

Cu timpul, tata s-a adaptat, lustrul de oraş i-a dispărut. Nu era uşor să fii brigadier. Era veşnic nebărbierit, cu mustăţi mari, cu cizmele scîlciate. Vestonul ieşit de soare îi flutura pe umerii înguşti. Ziare citea rar — n-avea timp ; cu bunicul nu se mai certa. Brigadierul nostru se scula cum se crăpa de ziuă şi, încă înainte de gustarea de dimineaţă, alerga pe la casele oamenilor : „Ei, Marie ! Să ieşi la plivitul meiului...“, „Anno ! Pune mîna pe greblă şi hai la fîn...“

Străbate astfel toate uliţele, ajunge la bază, aşteaptă cît aşteaptă — nici tu Maria, nici tu Anna. Iarăşi aleargă la ele : „Mariuşka, draga mea ! Vino să vezi numai ce mei ! Se prăpădeşte dacă nu-l plivim la vreme !“. „Despre partea mea n-are decît să se prăpădească ! răspunde Maria. Cartofii mei din gospodărie-s năpădiţi de buruieni. Întîi să-i plivesc pe ei, de-oi avea vreme, şi după aceea mă duc şi la mei.“

Tata e gata să-i cadă în genunchi. Caută s-o convingă în fel şi chip, îi făgăduieşte să-i dea un cal pentru muşuroitul cartofilor, îi făgăduieşte paie ca să-şi facă un acoperiş nou. Maria e însă neînduplecată.

Se duce iar la Anna. Bărbatul Annei s-a angajat din primăvară să lucreze la calea ferată. Are de pîine. Nici nu vrea s-audă de rugăminţile brigadierului.

Şi aşa, peste tot numai refuzuri. După ce aleargă cu limba scoasă pe la nu ştiu cîte izbe, tata se întoarce acasă negru de supărare. După ce-şi ia gustarea, începe să comande :

— Pune mîna pe greblă, Pelaghie, şi du-te la Podvîsoki să strîngi fînul. Iar voi — face un semn

cu capul spre mine şi Fedea — duceţi-vă la stejar şi pliviţi meiul.

— Şi cine mai vine la fîn ? caută să afle cu prudenţă mama, strîngînd masa.

Tata tace.

Bunicul rîde în barbă.

A ghicit şi mama că muierile au refuzat să iasă la ordin. Cu toate că se cam teme de tata, îşi pierde brusc răbdarea.

— Singură nu mă duc, Vasea ! spunea mama aspru. Ce-s proastă ? Să-mi încovoi toată ziua spinarea de dragul beţişoarelor tale ? Mai bine n-ai trimite nici copiii. Uită-te ce frumos sînt îngrijite grădinile de zarzavat ale vecinilor, pe cînd a noastră e năpădită de cruşăţele. Tocmai mă gîndeam s-o plivesc. Mi-ar fi dat şi copiii ajutor.

Acum mama face tot posibilul, într-un fel sau altul, să rămînă cît mai des acasă. Toate gîndurile îi sînt concentrate asupra grădinii de zarzavat : cum să îngraşe mai bine pămîntul, cum s-o sape mai degrabă. Singură îi vine greu, de aceea caută să ne ţină acasă şi pe noi. Unde mai pui că celorlalţi colhoznici tata le dă cai la semănatul cartofilor, sau la muşuroit, dar pentru el personal niciodată n-ar scoate un cal din grajd. Îi e teamă să nu i se arunce-n spinare cumva că el, în calitate de brigadier, are mai multă grijă de el decît de alţii. Iar noi săpăm grădina de zarzavat cu sapele şi muşuroim straturile cu săpăliga. Pierzîndu-şi firea, mama îi spune tot ce are pe suflet.

— Tu nu mai fă agitaţie împotriva colhozului ! strigă mînios tata. Te-ai împotmolit în mîlul micii proprietăţi şi-i tragi şi pe copii după tine ! Degeaba ! Haida — pregătiţi-vă şi marş la mei !

Eu şi cu Fedea o luăm către stejar să plivim meiul, iar mama pleacă la luncă. Nu se duce singură : dacă le roagă ea, se duc şi Maria şi Anna.

Seara, după cină, tata, cu hîrtiile întinse dinainte, s-a cufundat în socoteli ; mama, spălînd vasele, spune :

— Nu-i mai trimite pe băieţi la bulboana aceea a ta ! Trebuie să înveţe. Uite, Fedka a terminat şapte clase. Mai bine te-ai gîndi cum să-i găseşti un rost.

— Are el rostul lui şi-acum ! Tata ciocăne furios între ele bilele de os ale abacului. Care cum învaţă fuge la oraş. Şi-atunci pămîntul cine-o să-l are ?

— Tu să-l ari ! Că de, mi se pare că ţi s-a cam subţiat pielea mîinilor.

Tata slobozeşte inele de fum şi scrie. Mama trebăluieşte mai departe în cămară şi vorbeşte cu ea însăşi. Sau aşa pare numai, fiindcă discursul ei nu se adresează nimănui, deşi în realitate ea continuă discuţia cu tata.

— Ce fel de treabă-i asta ? raţionează ea. Toţi şi-au găsit un rost la staţie. Numai noi... Parcă n-am fi oameni... Ne sîntem singuri duşmani. Nici anul ăsta n-o să ne-ajungă făina pînă la recolta cealaltă. Cu asemenea bărbat îţi duci ultima fustă la Cernava. Copiii cresc, trebuie să înveţe. Însă poţi să-i trimiţi la oraş fără bani ?...

Tata şade abătut, fumează, nu mai mută ţăcănind bilele abacului şi ascultă. Altădată sigur i-ar fi retezat-o : „Sfîrşeşte cu pisălogeala ! ar fi spus el. M-ai plictisit. Îmi zumzăi ca un ţînţar în urechi..."

Acum însă tace.

X

Tace pentru că treburile colhozului merg an de an tot mai rău. Nu-l mai avem pe Ciugunok al nostru cel vesel şi întreprinzător. A fost luat la raion şi, peste puţin, parcă a intrat în pămînt. În locul lui, treburile colhozului sînt conduse de Safron Konoplin, un bărbat cam posac şi arţăgos, poreclit Kipiatok [1]. Să nu fi fost toate astea, tata n-ar fi răbdat vorbele mamei. Acum însă, tăcea.

E tîrziu. Ne ducem să ne culcăm în casa de lut, iar tata şi mama rămîn în izbă. Dimineaţa mama cotrobăieşte în cufăr şi scoate de acolo o bucată de postav negru. Timp de două săptămîni în casă e o forfotă de neînţeles. Pe tăvi se pun pesmeţi la uscat. După ce mai sfîrşeşte cu treaba, mama aleargă undeva în sat la rude. În fine aflăm că Fedea pleacă la Skopin să dea examen la şcoala tehnică. I se confecţionează nişte pantaloni adevăraţi, ca la oamenii mari, cu manşete şi găici pentru curea. Eu, bineînţeles, capăt pantalonii lui vechi. Îmi sînt cam lungi, iar la genunchi au două petece noi. În schimb au două buzunare — într-unul poţi să bagi o grămadă de cartofi copţi şi în celălalt o carte, aşa încît să nu mai dai pe-acasă o zi întreagă.

Peste puţină vreme, Feodor pleacă. Trece o săptămînă, încă una — apare : a luat examenul ! De bucurie mama varsă o lacrimă, dar tata nu e cîtuşi de puţin mişcat. A mormăit ceva ca pentru el şi îndată a cerut să se pună masa. Nici eu nu m-am bucurat prea mult. În primul rînd pentru că eu rămîneam în familie drept cel mai mare, şi asta nu

[1] Apă clocotită (în lb. rusă).

era o sarcină ușoară ; în al doilea rînd, eu credeam în Fedka. Era un băiat capabil, asta o spuneau toți profesorii. Despre mine spuneau că sînt „visător", iar despre el că e „capabil". Și, într-adevăr, el învăța bine. Nu se ridica de la masă pînă nu-și făcea toate lecțiile. Fedka n-ar fi șters-o de vale să se dea cu sania, înainte de a-și fi rezolvat vreo problemă, de pildă. Putea să stea și o noapte întreagă pînă-i venea de hac. Eu am fost un copil fără astîmpăr. Uneori ne făceam lecțiile împreună. Copiez pe curat ce mi s-a dat de scris, mă uit prin fizică, prin botanică. Mă apuc de aritmetică. Dacă toate sînt limpezi și ușoare — le rezolv într-o clipită ! Dar dacă apar dificultăți, arunc cît colo cartea cu probleme și pe-aci ți-e drumul !

Feodor nu părăsea lucrul lui niciodată. Era meșter și la cosit ; nu s-ar fi dat bătut în fața nici unui bărbat și se pricepea să așeze o claie de n-o mai pătrundea apa toată iarna.

Pentru tata plecarea lui Fedka e o mare pierdere. Deși nu vorbește despre asta pe șleau, eu îmi dau seama.

Acum tata m-a luat în primire pe mine. Toată vara m-a trimis la fel de fel de munci. Cosesc și fînul cu o mașină de cosit trasă de cai, așez și paiele în stoguri pe arii, dar n-am îndemînarea lui Feodor. Cînd înham un cal, bineînțeles că nu strîng chinga destul, și nu o dată căruța a luat-o într-o parte, în timp ce calul continua să pășească liniștit în cealaltă parte. Îmi amintesc cum odată, pe cînd coboram dealul din preajma eleșteului de lîngă Zmeika, calul s-a opintit și i s-a desfăcut hamul. Ce să vă spun, s-a prăpădit lumea de rîs ! Cînd plec la

cosit fînul, îmi vîr neapărat și o carte în buzunar. Fac vreo zece ocoluri, cît e rouă, însă de îndată ce tăunul începe să-mi sîcîie caii, îi desham, mă așez la umbră și citesc frumușel despre felurite insule misterioase și călăreți fără cap.

Citesc mult, tot ce-mi cade în mînă. Trebuie să spun că alții or fi avînd noțiunea timpului, eu însă, dacă am pus mîna pe o carte, nu mă las pînă ce n-o străbat pînă la capăt. Citesc și noaptea, și în timpul lecțiilor, și la cosit. Știu bine că dacă pică tata, nu scap de săpuneală, dar să pun cartea de o parte e mai presus de puterile mele. Nimeni nu-mi urmărește lecturile. Numai bunicul, arareori, văzînd că țin în mînă o carte nouă, se așază lîngă mine și spune :

— Ia, Andreika, citește cu glas tare.

Bunicul e bătrîn, totuși continuă să-și facă serviciul de paznic. În fiecare dimineață, mai ales toamna, cînd face de pază pe arie, înapoindu-se după tura de noapte, intră mai întîi în casa de lut. Bunicul intră acolo în ținuta lui de noapte — cojoc și cizme mari cu carîmbi din pînză impermeabilă. De ieșit, însă, iese desculț și numai în cămașă. Începusem să mă-ntreb ce face el acolo.

Într-o zi l-am urmărit pe furiș. După ce intră în casă, bunicul luă coșul de semințe, gol, îl așeză pe o scoarță și începu să-și întoarcă buzunarele pe dos, deșertîndu-le. Pînă atunci crezusem că la toate vestmintele lui bunicul n-avea decît un singur buzunar, al cojocului, în care-și ținea punga de mahorcă. Cînd colo, mi-am dat seama că are cam o duzină : la nădragi și altele cusute de poalele cămășii pe dedesubt... Și ce mai buzunare ! Cum întorcea unul, curgeau din el semințe cît dintr-o traistă ! După

ce-şi goli buzunarele, bunicul îşi scoase şi cizmele ; din ele tot secară se revărsa.

„Păi asta înseamnă că fură !" îmi trecu mie prin minte. Descoperirea mă ului. Pe bunicul toţi îl socotesc cinstit. Nu mai departe decît astă-toamnă a avut loc următoarea întîmplare : se întorcea de la cîmp. Deodată, într-o vîlcică, chiar la intrarea în Podvîsoki, observă un bidon acoperit cu pămînt şi iarbă. Bunicul opri calul şi se apropie de şanţ. Văzu bidonul îngropat la repezeală. În asemenea bidoane se aduce laptele de la fermă. Bunicul îl desfăcu : era plin. Gustă — nu era lapte, ci smîntînă. Bunicul puse bidonul în căruţă şi — drept la Sovietul sătesc. Bunica l-a ocărît multă vreme : de ce nu adusese bidonul acasă. Ce de mai unt ar fi ieşit ! Ar fi achitat cota de lapte pe un an întreg.

Drept răspuns, bunicul se mulţumea să rîdă încetişor.

Cînd colo, iată ce ajunsese în stare să facă !

Într-o zi îl prinse chiar tata operînd cu coşul de seminţe. Nu se poate povesti ce a fost atunci ! Tata se făcuse alb ca varul şi tremura din tot trupul. Sări la bunicul, îl înşfăcă de gulerul cojocului şi-l ridică în aer.

— Cum îndrăzneşti ? şuieră tata. Dacă te prinde cineva, faci pe veci de rîs întreaga familie ! O singură dată de te mai văd, eu te denunţ !

— Ia mîinile de pe mine, conţopist nenorocit ! Moşul îndepărtă liniştit mîinile tatii şi, după ce-şi potrivi şuba, reluă : Gîndeşte-te mai bine cine-ţi hrăneşte familia ! Ori crezi că toţi puii tăi se hrănesc cu sfîntul duh ? ! Eu nu iau mai mult decît trebuie. Doar nu duc grăunţele la vînzare, ci aşa

cum cred eu că e drept, le iau pentru hrană. Cît mi se cuvine, atîta iau...

De nimic nu se temea tata ca de judecată şi miliţieni. Vorbi cu cine trebuie şi bunicul fu absolvit de serviciul lui pe arie. Nu ştiu dacă din pricina inactivităţii sau a bătrîneţii, după această întîmplare bunicul se înnegri de tot. Din Andrei Maximîci cel de odinioară nu mai rămase decît barba. Se aşeza pe cuptor şi stătea nemişcat ceasuri întregi, ca o coţofană pe creangă : hainele negre, el negru, nu-i mai rămăsese albă decît barba.

În aceeaşi iarnă bunicul muri. Vecinii spuneau că moş Andrei a murit frumos. Ieşise de dimineaţă să cureţe poteca dinspre beci, pusese mîna pe lopată şi rînea zăpada — cînd, deodată, se propti cu nasul într-un troian. Atîta i-a fost...

Maică-mea îl văzu prima. Îl ridică, dar nu mai răsufla. Mama începu să bocească. Tata nu era acasă. Se adunară vecinele. Îl duseră pe moş în casă şi-l culcară pe laviţă. Muierile se smiorcăiau. Pe mine mă apucă groaza — era pentru prima oară în viaţa mea că vedeam moartea.

Zi cu zi grijile şi alergăturile mele sporeau. Însă oricît se străduia tata să mă deprindă cu munca cîmpului, învăţătura aceasta nu se prindea de mine. Foarte curînd renunţă — feciorii lui mai mici se făceau mărişori.

Sosi ziua cînd şi mie, ca şi lui Fedka, îmi fură cusuţi pantaloni adevăraţi, bărbăteşti, cu manşete şi găici pentru curea. Mi se pregătiră şi pesmeţi. Mi se deteră bani de drum. Am ieşit ca şi Fedka în largul vieţii.

Eu am devenit student al Institutului pedagogic.

...Una după alta cădeau la pămînt bîrnele pe jumătate putrezite. Cu fiecare bîrnă căzută, izba noastră se făcea mai scundă.

Iar pe fiecare bîrnă erau semne în vopsea de ulei : „S — 8"... „E — 7"...

XI

Aceste semne arată : peretele dinspre sud, bîrna a opta ; peretele dinspre est, bîrna a şaptea... Asta pentru ca dulgherii, cînd vor aşeza iar bîrnele, pe locul cel nou, să nu încurce cununile. Locul cel nou nu e departe — doar la trei kilometri de Lipiaghi, lîngă staţia de cale ferată. Izba, desfăcută bîrnă cu bîrnă, o vom aşeza apoi într-un autocamion şi o vom duce. Maşina urmează să vină diseară. Feodor a avut grijă de tot. Acolo, lîngă staţie, în mijlocul unui imens loc viran care începe de la depozitul de cărbuni, se vede o baracă de scînduri. Nu departe de ea ies din pămînt cîţiva stîlpi de piatră — temelia noii noastre case.

Pe locul viran din preajma staţiei sînt multe barăci asemănătoare. Aşezate pe două rînduri, formează un fel de stradă. Împrejurul lor — mormane de zgură, de pietre, stive de scînduri. Toamna, vezi că aşezarea de lîngă staţie s-a mai întins, s-a îmbogăţit cu o stradă nouă. Şi nu-s puţine astfel de străzi noi. Încă demult, mujicii din Lipiaghi îşi mai rotunjeau venitul lucrînd la staţie. Erau acari, paznici de depozite, muncitori la reparaţii, sau cine mai ştie ce. Din sat însă nu se urneau. Dar acum s-au trezit toţi deodată că vor să locuiască la staţie.

Indiferent de serviciul pe care l-ar presta, vor să intre neapărat la „calea ferată". De altfel era un lucru uşor de înţeles : la staţie e o lume cu totul diferită de-a noastră de la Lipiaghi. Dacă munceşti la calea ferată, încasezi bani la fiecare cincisprezece zile. La staţie sînt şi dugheni cu pîine, şi o şcoală, un club şi cinematograf.

Din toate satele de primprejur, oamenii îşi cărăbănesc casele la staţie. Aşadar, ne-am hotărît şi noi, în sfîrşit, s-o facem. La prima vedere nu e nimic extraordinar în această mutare. Pur şi simplu mai dispare o izbă de pe uliţa noastră. Nu puţine au dispărut în ultimii ani. Uliţa noastră îţi aminteşte şirurile de dinţi ale unui om bătrîn, bătrîn de tot : ba ici, ba colo, cîte-o ştirbitură.

Şi, ce să-i faci, se va adăuga încă o ştirbitură...

Va trece şi asta.

A trecut oare ?

Mie, poate că da, mi-a trecut. Afară de asta, eu unul nu plec din sat. Locuiesc într-o casă comunală. Mi s-a dat, în calitatea mea de profesor. Nici pe Stepan nu-l doare inima după cuibul părintesc — e un flăcău nepăsător. Însă ţi se rupe inima cînd te uiţi la Mitea. Lui îi e drag tot ce-i legat de izbă. După moartea bunicului, atît izba cît şi acareturile începuseră puţin cîte puţin să se surpe, să se dărapene. Nimeni nu obişnuia — nici tata, nici fraţii mei — să pună mîna să dreagă cîte ceva la casă ; Mitea era singurul care-şi dădea osteneala. A fost chiar o vreme cînd pe umerii lui Mitea se sprijinea întreaga familie. Fraţii mai mari erau pe front ; tata plecase să evacueze vitele colhozului. Mama,

distrusă de durere, abia se mai mişca. El ţinuse loc de stăpîn.

Nemţii ajunseseră pînă aproape de sat. Muierile şi bătrînii rămaşi pe loc se adunară şi hotărîră : colhozul să fie păstrat. Ascunseră tot — şi sămînţa şi inventarul agricol. La bază nu mai rămaseră decît căruţele vechi şi caii bătrîni.

Dar, în noaptea în care au pătruns la noi nemţii, cîţiva ţărani nu-şi putură ţine firea şi intrară în grajd ca să se procopsească cu ce s-o putea. Aflînd de asta, Mitea se duse şi el la bază. Peste puţin se înapoie acasă într-o căruţă la care înhămase un căluţ ca vai de lume, care abia se mai ţinea pe picioare. În căruţă — un plug şi nişte hamuri rupte. Mama ne povestea că la început se bucurase : Bravo, Mitea, n-ai fost mai prost decît ceilalţi ; însă pe urmă s-a înfricoşat — toate astea erau totuşi averea colhozului !

Mitea mînă pînă la magazie : „Prrr !" Ţanţoş, în felul bunicului, coborî din căruţă şi azvîrli hăţurile pe crupa calului. În timp ce dădea jos plugul, povestea :

— Ignat Starobin se şi apucase să-l înhame. Abia i l-am smuls. „Să nu îndrăzneşti ! zic, mînzul ăsta e de la iapa noastră ! Ai înţeles ?!" De mult am pus ochii pe el. Nu-i nimic că e numai pecingine. La mine o să se vindece repede...

Mama îl ajută pe Mitea să dea jos plugul. Îl duseră împreună în magazie.

Cu toate acestea, lui Mitea nu i-a fost dat să facă pe gospodarul nici două săptămîni. Nu apucă decît să-l tămăduiască pe mînz : îl spălă cu apă de plumb, îl curăţă. Peste puţin nemţii fură alungaţi. Se înapoie tata. Auzind că Mitea adusese mînzul din

grajdul colhozului, îl sili să-l ducă înapoi. După ce băiatul se întoarse de la bază, tata îi dădu jos pantalonii şi-l bătu cu cureaua. Tata tot îl mai credea pe Mitea copil. Acesta însă mergea pe cincisprezece ani. Afară de asta era şi răzbunător. Mitea nu putu să-i ierte tatii pedeapsa asta corporală. Nu mai vru să muncească în colhoz sub ordinul tatii. În aceeaşi toamnă se angajă ca ucenic la depou. Era o muncă murdară (curăţa cazanele locomotivelor). Cîştiga puţin. Dar Mitea nu-şi pierdea curajul : ca şi bunicul, găsea el mijlocul să-şi compenseze plata pentru muncă. Nu era zi să se întoarcă de la staţie cu mîna goală. Ba cu o scîndură sub braţ, ba cu o bară în loc de toiag, ba cu niscai antracit în traistă. Primăvara te trezeai în magazie cu o căruţă plină de scînduri, sau de placaj. Toată vara, serile, Mitea meştereşte în magazie la strungul bunicului, ciopleşte şi ciocăneşte într-una. Într-o zi vezi că în tindă a apărut o uşă nouă. Aşa, pe nesimţite, a înlocuit cercevelele ferestrelor şi podeaua din căsuţa de lut.

XII

Mitea stă sub salcie aşteptînd să se arunce de sus încă o bîrnă. Sprijinindu-se în furcă, împunge cu gheata paiele, răvăşindu-le.

— Caută, caută ! Am văzut cu ochii mei cum Moş Andrei a vîrît o oală cu aur sub streaşină... rîde Stepka de Mitea.

Pentru Stepan scena ce se desfăşoară e doar o comedie. Mie însă mi se strînge inima la gîndul că niciodată izba noastră nu va mai sta pe locul ei.

Cîte amintiri legate de fiecare scîndură a duşumelei, de fiecare potecuţă din preajma casei !...
Observ că, la drept vorbind, munca noastră nu e pentru nici unul de-ai casei un prilej de bucurie. Nici un zîmbet pe feţele fraţilor mei, nici urmă de voie bună ; nu se aud decît comenzi :
— Pavel Mironîci, ia mai apasă niţeluş ranga ! Uşor... aşa...
Se apropie şi mama. Se vede că a dus fuiorul în casa de lut şi s-a întors pentru că n-o rabdă inima să nu vadă ce se mai întîmplă.
— Mitea, ia dă tu praful la o parte, îl roagă ea. Uită-te dacă n-au putrezit bîrnele...
Mitea mătură bîrna cu o legătură de paie. Mama pipăie trunchiul rotund de brad şi oftează. Ea socoteşte că numai Feodor e de vină. Dacă el care, de, acum e cel mai mare, n-ar fi vrut să se mute din Lipiaghi, toţi s-ar fi dat bătuţi. N-are decît să se mute la staţie ăl de trăieşte prost în sat ! Pînă la urma urmelor, Feodor ar fi căpătat o locuinţă bună...
De fapt, Feodor era întrucîtva vinovat, dar nici noi ceilalţi, feciorii unui brigadier de colhoz care nu aveau poftă să muncească pămîntul, nu eram mai puţin vinovaţi.
Cugetînd la toate acestea, în primul rînd mă adresez mie însumi : de ce nu te-ai făcut şi tu colhoznic de rînd, sau tractorist ? Că doar de cîte ori nu te-a întors soarta către pămînt ?
Îmi amintesc de anii războiului.
Am încetat să lupt după puţină vreme : n-am rămas nici zece luni pe front. Am fost atins serios de tot. M-a lovit o schijă atît de zdravăn, încît am zăcut un an de zile în spital. În cele din urmă mi-am revenit. Am ieşit din spital. De ce să mă apuc ? Ca ostaş nu mai făceam nici două parale : mi se dăduse drumul cu o dovadă de scutire de serviciul militar. M-am înapoiat la Lipiaghi. În staţie nu m-a întîmpinat nimeni. De altfel nici eu nu anunţasem că sosesc. Intru în casă. Tata şade pe un sipet ; în faţa lui, pe o bancă, e o lădiţă cu scule de cizmărie : îşi pingeleşte cizmele. E cărunt, gîrbovit. Tare l-a mai năruit războiul !
Mama era pe cîmp. Copiii vecinilor porniră în fuga mare după ea. Nu trecu nici un sfert de oră că şi sosi într-un suflet. Văzîndu-mi infirmitatea, se puse pe bocit. Se adunară vecinele şi o liniştiră : mulţumeşte-i lui Dumnezeu că e viu.
Trec o zi, două : treburile merg prost. În timpul războiului *Plugarul Roşu* fusese împărţit în trei colhozuri mititele. Tata era preşedintele unuia dintre ele. Vă puteţi închipui cît s-a bucurat de întoarcerea mea. Mi-a oferit să-mi aleg orice funcţie : de brigadier, de socotitor, sau de administrator de fermă. „Stai puţin, zic eu, lasă-mă să m-adun cît de cît." Mama îmi ţinea partea : „Lasă omul să se mai odihnească, abia a venit de pe front..."
Am început să-mi fac prieteni, prietene. Sînt poftit şi colo şi dincolo, şi oriunde te duci te cinstesc cu rachiu. Văd că de rămîn şi peste iarnă în sat, ori ajung un beţivan, ori mă însor cu vreo văduvă. Nici una, nici alta nu intră în socotelile mele. Atunci mi-am aruncat mantăluţa cazonă pe umeri, mi-am luat raniţa în mînă şi am pornit-o spre capitala noastră, Riazan. Fusesem luat pe front în anul al treilea de institut. Ca prin minune, carnetul de student nu se pierduse. Cu carnetul acesta m-am şi prezentat la institut. Militar activ, invalid... S-a

făcut, m-au primit. Şi nu oricum, ci de-a dreptul în anul doi al Institutului pedagogic. E frig în căminul studenţesc şi uneori rabzi de foame, dar oricum, e mai bine decît la Lipiaghi. Cînd ai lîngă tine prieteni, cărţi, cu tot frigul şi foamea visurile luminoase nu te părăsesc.

XIII

Şi iată că după trei ani mă aflu iarăşi la Lipiaghi. Am o diplomă de profesor în buzunar. Spre bucuria tatii muncesc toată vara pe cîmp : cosesc, însilozez, aşez stoguri. În sfîrşit soseşte şi prima zi de şcoală. În casă e forfotă. Deodată vine poştaşul şi ne înmînează o telegramă de la Feodor : Sosesc două septembrie, trenul cutare.

Feodor ştie ce tren e mai bun — cel de seară, de la Astrahan. Am pornit toată familia la staţie. Rapidul soseşte. Pe uşa vagonului de dormit iese frăţiorul nostru cel mare : poartă o tunică verde ca sticla şi cizmuliţe — oglinzi nu alta : aşa de lustruite, încît te poţi privi în ele. În mîini geamantane, din străinătate de bună seamă, imitaţie de piele de crocodil. Tot pieptul numai medalii. Într-un cuvînt ofiţer activ, mare luptător, mă rog !

Mama se aruncă de gîtul feciorului. Feodor se sărută apoi cu tata şi cu fiecare dintre noi. Ei, acu bine-ai venit înapoi acasă, frăţioare !... Putem s-o pornim spre casă. Numai că observarăm deodată lîngă vagon o fată intimidată de primirea asta zgomotoasă ; chipeşă, lată în obraji, şi îmbrăcată militar.

— Faceţi cunoştinţă, spune Feodor, Klavdia, nevasta mea...

Ce să-i faci, nevastă, nevastă să fie... Feciorul cel mai mare, nimic de făcut ! Mama începu să zîmbească stingherită, neştiind dacă trebuie să-şi sărute nora sau să se mulţumească cu o plecăciune ; apoi se hotărî s-o sărute. Fraţii mei se apropiară pe rînd de ea şi-i strînseră mîna. Fata ne cercetează pe toţi cu privirea. Poartă pe cap o bonetă militară, bluză cu epoleţi de sergent şi fustă, totul după regulă. E adevărat că şedeau toate pe ea cam slobode, dar nici unul dintre noi nu luă asta în seamă : se ştie că uniforma militară nu înfrumuseţează o femeie.

După ce am încheiat cu urările şi sărutările, s-ar fi părut că putem pleca. Dar ce să facem cu geamantanele ? Stăm ca proştii şi ne uităm unul la altul : ne e teamă să punem mîna pe geamantanele străine din piele de crocodil, nu sîntem obişnuiţi cu de-alde astea.

Dar, mai devreme sau mai tîrziu, tot am ajuns acasă. Ce-i trebuie rusului cu prilejul unei întîlniri ? Băutură ! Eu socot că pe pămîntul Rusiei, atunci, în anul victoriei, s-a băut atît de mult, încît nici Marea Caspică n-ar fi ajuns de s-ar fi băut apă. Dar se bea votcă şi rachiu, şi articolul ăsta se găseşte totdeauna în cantitate satisfăcătoare. Aşa că în ziua aceea s-a băut serios. Şi de bucurie şi de întristare. De bucurie pentru că eram victorioşi şi ne întorsesem acasă, iar de durere pentru că de la masa aceea lipsea fratele nostru Ivan, care murise lîngă Rjev.

Am băut, aşadar, cu toţii. Ne-am povestit unii altora tot soiul de întîmplări din război. Tata în-

cepu îndată să vorbească despre colhoz. „Acum, spunea el, bărbații au terminat cu războiul, se vor aduna, vor zbura ca păsările spre Lipiaghi și treburile artelului o vor lua pe calea cea bună..." Însă nu prea era ascultat — tineretul începuse să cînte... Într-un cuvînt, am petrecut pînă s-a luminat de ziuă. Ne-am culcat care pe unde a nimerit, atît eram de obosiți cu toții.

Dimineața am ieșit din casa de lut. Afară, și soare și răcoare. Îl văd pe Fedea în picioare sub răchită, ștergîndu-și fața cu un prosop plușat. Iar tovarășa lui de front, într-un halat ușurel, cu sandale decoltate, la modă, se spală la lavoar.

— Bună dimineața ! spun eu apropiindu-mă.

— Bună dimineața... răspunde ea și, stingherită, încetează plescăitul ; și-a strîns halatul și întinde mîinile spre Fedea după prosop.

Mă uit — măiculiță !... Păi sergentul nostru are o sarcină avansată !...

În timpul gustării de dimineață mama nu e veselă. A ghicit, dar se face că n-a băgat de seamă. Mama nu mai știe cum să-i intre în voie tinerei sale nurori. A scos ștergare din cufăr și i le-a așternut pe genunchi. Iar nora, cu amîndouă mîinile pe masă, ia ou după ou și le cojește cu multă îndemînare, punîndu-le cînd în farfuria bărbatului ei, cînd într-a ei, și flecărind cu dezinvoltură :

— La noi în regiment erau numai bărbați. Femei — doar telegrafistele și cele de la secția medicală. Bărbați mulți și femei puține. Întocmai ca în cîntec. Înțelege și dumneata măicuță : unei femei îi vine foarte greu la război. Bărbații roiesc în jurul tău, îți fac daruri, îți spun fel de fel de vorbe. Pînă și colonelul nu trecea o dată prin fața secției sani-

tare fără să-și vîre nasul. Aș fi putut să-mi aleg o partidă mult mai onorabilă. Și uite că m-am îndrăgostit de țărănoiul ăsta... și, dîndu-și seama după mutra bosumflată a lui Feodor că a spus ce nu se cuvenea, adăugă împăciuitoare : dar mie nu-mi trebuie altul pentru nimic în lume ! Ia uită-te, Fedea, mi se pare că oul ăsta e stricat.

Feodor ia oul curățat de coajă, se uită la el și dă din umeri. Mama se schimbă la față. Mi-e milă. Ea știe prea bine că oul n-a avut cînd să se strice. Abia așteaptă să se ouă o găină ori alta ; le tot pipăie și astupă toate spărturile gardurilor de nuiele : Doamne ferește să nu fugă vreuna să se ouă la vecini.

Mama îi dă oul lui Stepan ; acesta, fără a mai sta pe gînduri, îl înghite și pleacă de la masă. Mama, tăcută, îl petrece cu privirea. Ea știe de ce a plecat. Își stăpînește cu greu lacrimile.

Nici tata nu e vesel. „Pe una ca asta n-o poți trimite la plivit", își zice el pesemne, uitîndu-se la noră-sa.

După povestirile despre bărbații de la regimente și despre viața în Europa, nu mai îmi amintesc cine — tata sau poate mama — se informează cu prudență asupra planurilor de viitor ale tinerei perechi.

— După ce ne mai odihnim vedem noi, răspunse Feodor.

Mama oftează. Cînd a izbucnit războiul, Fedea era în ultimul an. Nu-i mai rămăsese decît să-și ia diploma. Izbutise să salveze chiar și de nemți sulurile cu proiecte. Mama credea că, după ce se va întoarce din Germania, Fedea va pune mîna pe ele

şi va pleca la şcoala tehnică. El însă nici nu pomenise de aşa ceva. Se simţi deodată tare amărîtă.

Numai tata nu-şi pierduse încrederea. Din nou, ca şi cu mine la vremea respectivă, începu să-şi etaleze „nomenclatura colhoznică" : sau ca administrator de fermă, sau ca brigadier constructor, oricum poţi să-ţi găseşti un rost.

— Ce vorbeşti dumneata, tată ? ia cuvîntul soaţa în locul lui Feodor, ştergîndu-şi buzele cu ştergarul. Putem oare să rămînem pentru totdeauna la ţară ?

Ceaiul a fost băut în tăcere.

Ridicîndu-se de la masă în urma sergentei, Feodor deschise pocnind capacul portţigaretului de argint şi, oferindu-i tatii o ţigară, îi spuse aşa, în treacăt :

— Tată, am de gînd să-mi despart un ungher în izbă. Orişicum — sîntem o familie...

XIV

Dacă ceva nu-mi plăcea în izba noastră, era tocmai acest ungher, sau mai precis această despărţitură. După părerea mea, tocmai cu ea ar fi trebuit începută dărîmarea izbei. Însă dinadins parcă, despărţitura rămînea în picioare. Ea şi cuptorul. Exact ca după un incendiu. Un horn negru, nefiresc de înalt şi mirosind a ars.

Acum, cînd din pereţi nu rămăseseră decît două-trei cununi de bîrne, nu mai aveai cum te teme că ţi-ar cădea cumva o bîrnă-n cap. Dărîmă, strică, dă-i înainte !

Am pus mîna pe o rangă şi m-am luat de despărţitura aceea. Am prins-o în aşa fel cu ranga, de jos, încît pîrîiră toate scîndurile deodată.

— Ce faci ? ! strigă Feodor. Scîndurile sînt noi de tot. Mai pot folosi !

Făcîndu-mă că nu-i aud strigătul, sfărîmam cu voluptate scîndurile vopsite. Dracu să le ia ! Despică, dărîmă, să nu rămînă nici urmă de ele, îmi spuneam eu. Atît îmi era de urîtă despărţitura aceea.

Împărţea nu numai izba, ci şi întreaga noastră familie. După ce-şi alesese colţul, Feodor scosese laviţele şi poliţele de dormit. Despărţitura de scînduri fu aşezată aproape în mijlocul casei. Tinerii însurăţei se duseră la oraş, aduseră un pat cu balustre, o masă rotundă, o canapea. Dincolo de despărţitură se alcătui o încăpere tare plăcută ; e drept că era cam strîmt, totuşi incomparabil mai spaţios decît în jumătatea lăsată nouă tuturor.

Feodor nu mai absolvi şcoala tehnică. Unui tată de familie nu-i mai arde de învăţătură. Se angajă şef de echipă la staţie.

Închipuiţi-vă în ce situaţie mă aflam. E seară. Am sfîrşit cina. Feodor şi Klava se ridică de la masă şi se retrag în cotlonul lor. De după despărţitură se aud rîsete şi şuşoteli.

Eu am de corectat tezele, trebuie să mă pregătesc pentru lecţiile de a doua zi. Mă aşez la masă. În faţa mea se aşază tata. Verifică nişte state şi diferite acte ; are de lucru pînă peste cap. La un colţ al mesei, Stepan şi Mitea joacă „popa-prostu". Mama s-a aciuit şi ea aici şi curăţă cartofi...

Nu, în asemenea condiţii nu mă pot concentra ! Mă chinuiesc o săptămînă, două, o lună. Apoi deodată îmi vine ideea să lucrez seara în cancelarie.

Asta era o idee grozavă ! De o iarnă mai plăcută ca aceea despre care vă povestesc acum îmi e greu să-mi amintesc. După şcoală veneam acasă la prînz şi la odihnă, iar cum se întuneca plecam din nou la şcoală.

Cancelaria noastră e încăpătoare. Se află la etajul unu. Seara, în şcoala pustie, zgomotele au un ecou prelung şi ţi-e puţintel urît. Iau o lampă de la portăreasă, o aprind (în iarna aceea nu era încă lumină electrică la Lipiaghi) şi, păşind cu băgare de seamă pe trepte, urc la etajul unu.

În primul rînd deschid oberlihtul. Cancelaria pute groaznic a tutun. Încăperea asta e singurul loc unde e permis fumatul. Şi, în privinţa asta, profesorii noştri îşi dau toată osteneala. Cît timp se aeriseşte camera, stau pe canapea şi cuget. După înghesuiala şi lipsa de spaţiu din izba noastră, e nespus de plăcut să fii singur.

Mă gîndesc că am făcut rău întorcîndu-mă la Lipiaghi după terminarea institutului. Trebuie, cum se spune, să fac pe dracu în patru şi să-mi găsesc un post la Riazan. Dar cum ? Însurîndu-mă cu vreo colegă ? Sau să devin aspirant la catedra de pedagogie, sub conducerea docentului Morkovkin ?

Brr ! Asta nu !

Absorbit de gînduri, observ că în cancelarie s-a răcorit binişor. Închid oberlihtul şi mă aşez la masă. Încep cu corectarea tezelor, care îmi răpeşte mai mult de un ceas. Încă o jumătate de oră şi e gata planul lecţiilor de a doua zi. Ce bine e să lucrezi cînd nu te stinghereşte nimeni ! Dacă aş avea o cameră a mea aş face colecţii din toate publicaţiile, abonîndu-mă. Ah, cărţile, cărţile ! Sînt pasiunea

mea ! Am cărţi multe, dar le ţin în lăzi. Ah, dacă aş avea o cameră separată !...

Aprind o ţigară şi mă aşez din nou pe canapea. Sînt pregătit pentru lecţiile de a doua zi şi-mi pot permite să visez puţin.

„Ce-ar fi să vorbesc cu directorul..." Nu departe de şcoală se clădeşte o casă pentru profesori. Cam prin mai urmează să fie dată în folosinţă. Nu-mi trebuie cine ştie ce — un colţişor cît de mic cu o fereastră. Să mă duc oare la director şi să-l rog ?... Dar îndată alung acest gînd. Să nu fi fost localnic, lipiagovean, ar fi fost altceva. Dar eu am casă, mamă, tată şi... să plec de acasă ! La ţară nu se obişnuieşte aşa ceva. Afară de asta sînt şi mulţi profesori veniţi din alte părţi. Ei sînt nevoiţi să închirieze locuinţe. Prin urmare, şi faţă de ei m-aş simţi prost. Încep să-i trec în revistă pe profesorii care urmează să capete primii locuinţe. Aşa... Prima care aşteaptă o locuinţă este Elena Dimitrievna, profesoară de zoologie, care e şi directoarea de studii. Apoi vine la rînd profesorul de desen, Arkadi Pavlovici Mazilov — un om cu calităţi, dar şi cu pretenţii. Nu o dată a declarat în auzul tuturor că dacă nu i se creează condiţii va pleca. Şi în sfîrşit Ninocika... iertaţi-mă, o cheamă Nina Alexeevna Brovkina, profesoară de limbă şi literatură rusă.

Mă ridic de pe canapea şi, aprinzîndu-mi o nouă ţigară, încep să mă plimb prin cameră. Nu ştiu de ce nu pot să mă gîndesc liniştit la Nina.

Avem multe profesoare tinere. Printre ele sînt unele chiar drăguţe. De pildă, Maşa Kozîreva. Cu Maşa am şi învăţat împreună, la şcoală. Ea predă la clasele mici, deci termină mai devreme decît mine. Găseşte însă de fiecare dată un pretext să mai ză-

bovească. Zilnic ne întoarcem de la şcoală împreună.

Maşa e guralivă şi veselă. În timp ce povesteşte, tot timpul îl atinge cu mîna pe interlocutor, ca şi cum i-ar solicita atenţia. Mergem alături şi eu ascult sporovăiala ei nevinovată. În dreptul casei popii ne despărţim : eu trebuie s-o iau spre Koncianovka — drept înainte, iar ea spre Nizovka — la stînga. Ne oprim o clipă.

Maşa suspină, apoi spune :

— Mama se miră : Andrei, zice, a sosit de mult şi niciodată n-a trecut pe la noi.

— N-am timp de loc, răspund eu. Cum se încheie trimestrul, am să...

Maşa tace. Şi eu. În sfîrşit se întoarce şi o ia pe ulicioară. După cîţiva paşi îmi trimite o bezea şi strigă : „Toate cele bune acasă !"

— Aşijderea ! răspund eu şi pe loc uit de sporovăielile Maşei şi de existenţa ei.

Maşa nu mă tulbură.

Mă tulbură numai Nina. Mă tulbură cu discreţia ei şi cu încă ceva pe care mi-e greu să-l exprim prin cuvinte. Aş dori să încercaţi dumneavoastră să formulaţi acel *ceva.*

Închipuiţi-vă următoarele : decembrie, pe stradă viscoleşte. Dimineaţa, copiii aleargă spre şcoală. Poartă şubiţe, căciuli decolorate, de acelea cu clape, pîslari. Mai zăreşti şi cîte o siluetă de om matur : gulerul paltonului ridicat, pîslarii trainici cu carîmbii lăsaţi, sub braţ un teanc de caiete şcolăreşti.

E un profesor. O dată cu primele geruri, profesorii noştri se îmbracă ca nişte birjari. Cei mai mulţi dintre profesorii vîrstnici intră în clasă cu pîslarii — sînt calzi, moi, confortabili.

Nina, însă, nu umblă niciodată cu pîslari. Iarna poartă ghetuţe îmblănite, o şubiţă cu astrahan cenuşiu pe margini şi croită pe talie, iar pe cap o căciuliţă din acelaşi astrahan. Nina locuieşte nu departe de şcoală, pe Hutorî. După ce-şi scoate şuba în cancelarie, se aşază într-un colţ pe un taburel şi îşi schimbă încălţămintea. Intră în clasă cu pantofi negri cu tocuri nu prea înalte. Înainte de a intra la lecţie, Nina se spală întotdeauna pe mîini.

Lavoarul e lîngă cuier. Un lavoar străvechi, cu placă de marmoră în care e încrustată o oglinjoară. La noi e folosit arareori — poate numai dacă ai ghinionul să te murdăreşti cu cerneală. Numai Nina se spală pe mîini, şi cînd vine de la oră şi înainte de a intra în clasă. Îmi place s-o urmăresc cînd se spală pe mîini. Are o fustă neagră, nici prea largă nici prea strîmtă, şi o bluză albă, simplă, fără buzunare şi fără alte podoabe. Mai are o bluză de un liliachiu-pal, dar mie îmi place mai mult cea albă ; îi şade mai bine. Mai ales cînd nu pune jacheta. Jacheta o face pe Nina mai severă, mai matură. Se vede că ştie asta. În faţa copiilor din clasele mai mari vrea să pară mia în vîrstă şi îşi pune adeseori jacheta. Mie însă Nina îmi place deosebit de mult tocmai în clipele cînd, scoţîndu-şi jacheta, se postează în faţa lavoarului. Atunci pare de-a dreptul o fetiţă, subţirică de parcă e gata-gata să i se frîngă talia. Şi e atît de zveltă, de îngrijită, totul la ea e cum se cuvine.

Nina vorbeşte tuturor cu „dumneavoastră" şi li se adresează totdeauna cu : „Fiţi bun !" „Fiţi bun, Nikolai Savelievici, nu e oare la dumneavoastră catalogul ?" „Andrei Vasilievici, fiţi bun, vă rog, bagheta..." Nina predă la noi de doi ani şi am obser-

vat că ne ţine pe toţi la o oarecare distanţă. Ar fi fost fără îndoială un medic bun, cu tactul şi stăpînirea ei.

Mă tulbură tocmai această sobrietate şi discreţie. Amintindu-mi de Nina, nu mai pot sta liniştit. Îmi aprind o ţigară şi încep să umblu dintr-un colţ în altul al cancelariei. O clipă mi s-a părut chiar că n-ar trebui decît să întorc capul şi aş vedea-o pe Nina — acolo, în colţul opus, lîngă lavoar...

XV

Două săptămîni, ba chiar mai mult, nimeni nu m-a stingherit în ocupaţiile mele de seară. Mă deprinsesem cu asta. Mi se părea că altfel nici n-ar putea fi. Dar iată că o dată, ducîndu-mă după lampă, drept răspuns la rugămintea mea, portăreasa şi-a desfăcut mîinile a neputinţă.

— N-am lampă, spuse ea. A luat-o Nina Alexeevna. Au venit părinţii şcolarilor... Stă la taifas cu ei... Am urcat scara întunecoasă. La capătul coridorului de la etajul unu, pîlpîia o luminiţă. De după uşa clasei a cincea, se auzea glasul Ninei. Am întredeschis uşa. În bănci erau aşezaţi părinţii elevilor, iar Nina stătea de vorbă cu ei. Clasa era puternic luminată : ardeau trei sau patru lămpi. M-am scuzat şi am spus că am nevoie de una din ele.

— Fiţi bun şi daţi-i o lampă lui Andrei Vasilievici...

Unul dintre bărbaţi, care şedea mai pe-aproape, luă o lampă numărul trei şi mi-o înmînă.

În cancelarie mi-am scos paltonul şi, după ce am deschis oberlihtul, mi-am aprins o ţigară. „Ea e aici, alături ! Oare va trece pe aici sau nu ?" Nu-mi era capul la lucru. Aşteptam, trăgînd cu urechea la orice foşnet de pe coridor. În sfîrşit se auziră glasuri. Tot mai aproape, mai aproape... „Va intra, va intra..." Dar iată că glasurile şi tîrşîitul picioarelor se îndepărtară, se stinseră... Se mai auzi o vreme scîrţîitul treptelor de lemn, apoi nimic.

„Ce să-i faci..." am oftat eu. Dacă e să vorbim drept : ce rost avea să intre aici ? M-am ridicat de la masă şi am început să umblu iar încoace şi încolo prin odaie. Deodată aud cum scîrţîie uşa. Mi-am întors capul — în uşă, Nina.

— Iertaţi-mă, Andrei Vasilievici, uitasem cu desăvîrşire că aveţi nevoie de lampă.

— Vă mulţumesc, Nina Alexeevna, îmi este de ajuns una singură.

— Fiţi bun, luaţi-o. Oricum, trebuie să mă spăl pe mîini. Miros groaznic a gaz.

I-am agăţat şubiţa în cuier. Apoi i-am luat lampa din mînă. M-a întrebat ce fac serile în cancelarie. I-am explicat.

— Şi nu aveţi nici un loc unde să puteţi lucra acasă ? întrebă ea îndreptîndu-se spre lavoar.

Am început să-i povestesc despre izba noastră. Nina asculta, suflecîndu-şi mînecile bluzei. Una din mîini, aceea în care ţinuse lampa, era plină de gaz ; fără să mă întrerupă, Nina mi-o întinse şi, făcîndu-mi un semn din cap, îmi ceru ajutorul. I-am luat mîna şi i-am spus : „Fiţi bună !" Îmi înţelese gluma şi începu să rîdă.

Apă în lavoar nu era. A trebuit să turnăm ce mai era în garafă. Crezusem că Nina intrase aici numai

pentru o clipă şi că îndată ce se va fi spălat pe mîini va pleca. Dar nu plecă. După ce se spălă pe mîini, se aşeză la masa pe care erau întinse caietele mele şi spuse :

— Fiţi bun şi povestiţi mai departe.

I-am zugrăvit tabloul pe care îl ştiţi : tata socoteşte „zilele-muncă“, fraţii mei joacă cărţi şi tot acolo, alături, ar trebui să corectez şi eu caietele. Mă asculta cu capul uşor înclinat şi, după ce terminai, îmi spuse pe un ton cît se poate de firesc :

— Puteţi veni să lucraţi la mine.

— Vă mulţumesc.

— Fiţi bun !

Şi izbucni din nou în rîs.

Mărturisesc că mi-am înfrînat greu pornirea de a o săruta. De n-aş fi fost profesor, cu siguranţă o sărutam. Dar sînt profesor ! Un profesor n-are voie să se comporte frivol — nu e pedagogic.

Mă simţeam deosebit de bine cu ea. I-am spus ceea ce gîndisem nu o dată : că ar fi fost un medic bun.

— Aţi ghicit ! răspunse ea cu vioiciune. Tata e medic. De la el am moştenit pasiunea de a mă spăla pe mîini.

Glumind, am făcut observaţia că, după toate aparenţele, tatăl ei trebuie să fie un medic bătrîn, deoarece medicilor tineri nu le prea place să se spele pe mîini, pretextînd că n-au timp de aşa ceva. Am rîs amîndoi. Pe nesimţite, printre glume, începu să-mi vorbească despre ea. Se născuse la Venev. Are o soră şi un frate mai mari ; amîndoi, ca şi tatăl ei, sînt medici. Ea, însă, s-a făcut profesoară. Şi nu-i pare rău de loc.

Trecuse de ora zece cînd am coborît ; am lăsat lămpile îngrijitoarei şi am părăsit şcoala. Nina mi-a îngăduit s-o conduc pînă acasă. Tot drumul a vorbit cu însufleţire. Se vede că simţea nevoia să împărtăşească cuiva toate cîte le gîndise. Această convorbire produse asupra mea o impresie adîncă. Mi-o amintesc bine şi azi. M-a făcut să mă gîndesc şi mai mult la dînsa.

Dintre toate materiile pe care le învaţă copiii la şcoală, a spus ea atunci, cele mai însemnate sînt limba maternă şi literatura. Limba îţi deschide cartea. Cartea formează chipul moral al copilului. Desigur că şi dumneavoastră, ca fizician, raţiona ea, puteţi forma copiilor simţăminte înalte : dîrzenia, credinţa în ştiinţă şi altele. Dar dumneavoastră, de regulă, nu aveţi destul timp pentru asta. N-aveţi timp nici să le explicaţi copiilor toate formulele şi legile fizicii. Profesorul de literatură, însă, operează tot timpul cu exemple din viaţă. Fie că le vorbeşte despre eroii creaţi de un scriitor, fie despre scriitorul însuşi, e acelaşi lucru... Apoi am discutat îndelung despre literatura contemporană : despre cărţile lui Hemingway şi Remarque, despre poeziile poeţilor tineri.

Ne apropiarăm de izba în care locuia. Am mai stat puţin de vorbă. Luîndu-ne rămas bun, Nina îmi spuse că ar vrea să reorganizeze biblioteca din Lipiaghi. Avusesem şi noi o bibliotecă, dar în timpul nemţilor fusese arsă. Toţi anii aceia, între colhoz şi sovietul sătesc dăinuise următorul litigiu : din ale cui fonduri să se cumpere cărţi şi să fie plătit un bibliotecar — din fondurile colhozului, sau ale Sovietului ? Nina acceptase să lucreze benevol. Elevii claselor mari îi făgăduiseră s-o ajute. Mă întrebă

dacă n-am cărţi de prisos. I-am promis să-i aduc a doua zi un sac plin.

— Ce bine, aduceţi-le !

— Negreşit.

Aşteptam drept răspuns acel „fiţi bun" al ei, dar ea suspină şi, întinzîndu-mi mîna, spuse :

— Am să-mi amintesc totdeauna seara asta...

XVI

Aşa începu prietenia noastră. Înapoindu-se de la bibliotecă, Nina trecea pe la cancelarie sau, cum spunea ea, pe la luminiţă. Adeseori se întîmpla şi altfel : după ce-mi terminam în grabă treburile, mă duceam eu la bibliotecă. Biblioteca e în sat, la club. În încăperea cu tapet ieftin e frig. Nina, cu un pulover şi cu paltonul pus pe umeri, stă la o masă. În preajma mesei încărcate de cărţi se înghesuie colhoznicii.

— Nina Alexeevna, povestirea *Un sfert de cal* cine a scris-o ?

— Gleb Uspenski.

— Aveţi cartea asta ?

— O avem. Doriţi anume *Un sfert de cal*, sau să vă dau volumul de *Opere alese ?*

— N-am nimic nici împotriva unui tractor întreg... glumeşte Nikolai Korzinin. Din asemenea mînuţe înghiţi şi *Opere.*

Pe oricare altul, în afară de Nikolai, mă aşteptam să-l găsesc aici făcînd coadă pentru o carte. Pînă atunci îl întîlnisem eventual la cooperativă, sau la bodegă, dar şi acolo căuta să se învîrtă cumva

şi să nu aştepte la rînd. Cînd colo... Şi toate astea le realiza Nina. Cu fiecare vizitator vorbeşte altfel. Unuia îi povesteşte ceva, pe un altul, dimpotrivă, începe să-l întrebe despre cele citite.

Nu vreau s-o stingheresc. Ies în curte. Sub şopron zac buşteni rotunzi de mesteacăn înzăpeziţi. Mă apuc să despic lemne. Elevii din clasele mai mari cară lemnele şi facem focul. În cameră se face cald. Nina îşi scoate şuba. Se dezbracă şi unii vizitatori. Iau de pe masă ziare, broşuri, se uită prin ele, citesc.

Către ceasurile zece lumea pleacă. Rămînem singuri. O oră, cîteodată mai mult, stăm de vorbă la gura sobei. Avem ce vorbi.

Către unsprezece o conduc acasă.

Lucrurile merg aşa vreo două luni. În februarie începu pregătirea alegerilor. Pe uşa bibliotecii a apărut inscripţia *Punct de agitaţie.* Seară de seară au loc în cancelarie şedinţe şi instructaje. Atmosfera din casa noastră a devenit şi mai insuportabilă. Feodor şi Klava au un băiat.

Pînă şi tata pleca acum serile să lucreze în clădirea administraţiei. Eu nu mai aveam unde să mă duc. Într-o zi mi-am adunat caietele, manualele şi, biruindu-mi sfiala, m-am îndreptat spre casa Ninei. La ea era într-adevăr bine. Închiriase o odaie la mulgătoarea Anisia Sofronova, văduvă de război. Anisia avea doi copii, o fată care terminase şcoala de un an şi un băiat în clasa a cincea. În camera cea mare, unde se instalase Nina, era linişte. Amîndouă ferestrele — pline de ghivece cu flori, iar masa — mare, comodă. Ne-am aşezat la masă şi ne-am văzut de caiete ; abia într-un tîrziu, cînd se înapoie Anisia de la fermă, am băut ceaiul împreună.

Am plecat, ca de obicei, la unsprezece. Dimineața, directorul m-a întîmpinat cu o anumită rezervă. „Colectivul“ era la curent... Cu atît mai bine !

Acum mă duceam la ea în fiecare seară.

În cancelarie, Nina se comporta eroic. Ceea ce lumea credea că se și întîmplase, se întîmplă abia în aprilie.

A doua zi dimineață, merserăm la școală împreună. Eu duceam într-o mînă pe Faleev și Perîșkin, iar cu cealaltă o țineam pe draga mea. Seara, cînd am ajuns acasă, drept răspuns la privirea întrebătoare a mamei, am spus :

— Mamă ! Mi se pare că m-am însurat...

Și n-ar fi fost nimic dacă aș fi spus-o numai. Dar am scos pe loc un geamantan și am început să așez în el unele lucruri de-ale mele. Mama începu să plîngă. Ca s-o liniștesc, a trebuit să-i povestesc tot ce se întîmplase.

— Ce să-i faci ? Dacă-i așa, să fie într-un ceas bun !

Mama noastră e o înțeleaptă ; înțelesese tot.

Am mîncat niște ciorbă de varză, mi-am luat geamantănașul și părăsii pentru totdeauna izba noastră, a Andreevilor.

XVII

Mama, cum am mai spus, obișnuia să dea toată vina pe Feodor. Acum vedeți și dumneavoastră că nu avea întru totul dreptate : primul care a părăsit casa părintească am fost totuși eu. După mine, și-a luat zborul din casa bunicului cel mai mic dintre frați, Stepan. Se angajase educator la un cămin pentru muncitori tineri de pe lîngă depoul gării. La cămin i se dădu o cameră mică de tot. Ca și mine, își luă un geamantan și plecă. Nici el, întocmai ca și mine, n-avea ce să ia de-acasă, cu atît mai mult cu cît așternutul i-l dădea statul. Nu știu cum îi educa el pe cei aflați sub tutela lui. Cred mai curînd că Stepan figura doar ca educator, fiind de fapt ceea ce fusese și-nainte, adică tartorul clubului. Dintre mașiniștii și lăcătușii depoului, își alesese cîțiva flăcăi după felul și asemănarea lui, cu înclinații actoricești, și, în fiece sîmbătă, juca pe scena clubului tot soiul de piese mici, distrîndu-și spectatorii nu prea exigenți.

Iată prin urmare de ce casa noastră din sat devenise nefolositoare. O dată cu plecarea fraților mei din sat, nimic nu mai lega familia noastră nici de rădăcina seculară a Andreevilor, nici de pămînt. De fapt, de mult n-ar mai fi rămas izba asta în rînd cu celelalte pe ulița satului, dacă n-ar fi fost tata.

În aceeași primăvară a murit tata.

Vasili Andreevici a murit, ca și bunicul, subit. Se vede că așa e la noi în familie. Se spunea că și cu tatăl bunicului, Maxim, se întîmplase același lucru : ședea pe laviță și împletea niște opinci. Deodată ceva se izbi de dușumea. Muierile își întoarseră privirile și văzură cîrligul cu care moșul împletea opinci zăcînd pe jos. Moșul ședea cum șezuse și mai-nainte, cu o opincă în mînă, de parcă ar fi fost viu... Și moș Andrei murise subit, dar despre asta am povestit ce-am avut de povestit. Iar acum tata...

Era sfîrșitul lui mai, oamenii se pregăteau pentru primul prășit al porumbului. Tata se sculase dis-de-

dimineață și, încă înainte de gustare, izbutise să dea ocol la jumătate din sat, înștiințînd muierile ce muncă aveau să facă în ziua aceea. Apoi trecu pe acasă și își luă gustarea. Era gata-gata să plece la cîmp, dar, în timp ce se pregătea, simți dureri la inimă. Se făcu deodată alb ca varul, iar fața și fruntea i se îmbrobonîră de năduşeală. Mama îi spuse să se întindă și să nu plece deocamdată nicăieri, apoi alergă la casa de lut ca s-o trezească pe noră-sa, nevasta lui Feodor. Klavdia, de bine de rău, făcuse tot războiul ca soră sanitară ; avea o siringă de injecții și unele medicamente. Pînă s-o deștepte pe Klavdia, pînă să se scoale ea din pat și să-și pună halatul... Veniră într-o goană — tata zăcea pe dușumea chiar lîngă prag. Mîna dreaptă căzută în lături. Cu șapca-n pumn...

Am fost chemat din examen. Cînd am ajuns acasă, într-un suflet, l-am găsit pe tata întins sub icoane și acoperit cu o pînză albă. Mama abia se ținea pe picioare. Vecinele veniseră grămadă. Felcerul colhozului, Polikarp Fomici, uscățiv, cu jambiere și *pince-nez* pe nas, ședea la masă și scria ceva.

— Infarct, spuse el văzîndu-mă.

— A muncit destul la viața lui, sărmanul, șopteau muierile.

Am ridicat puțin pînza... Niște cizme scîlciate, necurățite cine știe de cînd. Pantalonii, dintr-o pînză ieftină țesută în curciș, cu dungulițe. O bluză cazonă decolorată, fostă a mea sau a lui Feodor. Degetele pline de cerneală : ieri încă mai socotea cu „bețișoarele" lui inutile...

Cum visase el ca măcar unul din feciorii lui să-i urmeze calea !

Dar noi, copiii, sîntem nerecunoscători. Nu ne simțim vina decît în clipele de grea pierdere, și nici atunci remușcările nu ne torturează prea multă vreme...

Îl îngroparăm pe tata în mormîntul bunicului. Acum nu se vor mai contrazice pe chestia „comuniei"...

După înmormîntare ne-am adunat cu toții în casă. Și fiecare din noi își dădu seama în sufletul său că izba bătrînească nu mai are zile multe. Îi sunase ceasul.

Mama mai nădăjduia că lui Feodor, în calitate de constructor, i se va repartiza o locuință pe lîngă gară și, atunci, el cu familia lui se va muta acolo, iar Mitea, care de mult se săturase să mai curețe locomotive, se va întoarce la colhoz, făcîndu-se tractorist. Nu voia să plece din sat. Știa ce înseamnă să nu ai casă. Ba o mai întărîtaseră și vecinele :

— Pelaghia, nu-i lăsa pe copii să dărîme casa. Și n-o slăbeau de loc. Adu-ți aminte de vorbele noastre : ai să rămîi la bătrînețe fără un ungher al tău. Ei sînt tineri. Au să-și găsească „palate" pe gustul lor. Dar ție, în afară de izba asta, nu ți-a mai rămas nimic.

Și mama se agăța de izba asta din toate puterile. La masă nu se vorbea de altceva decît că s-a mutat cutare, sau i s-a dat un teren lui cutare. Mama tăcea. Pînă la urmă, însă, n-o mai răbda inima. Fiecare zi însemna pentru mama un reproș. Zi de zi Feodor și Mitea se sculau în zori și, pe vreme rea, sau pe un ger cumplit, porneau spre gară. Trei verste dus, trei — întors. Mîncau la prînz hrană rece ; veneau uzi leoarcă, rebegiți de frig, flămînzi.

Klavdia nu-şi ascundea nemulţumirea, bufnea într-una. De după despărţitură se auzea în fiecare zi cum bombăne.

— De i-ar sta în gît izba asta ! Chiar pe copiii ei i-a adus într-un hal fără de hal, şi nici nu-i pare rău. Tu de ce taci ? Eşti cel mai mare ! Declară-ţi drepturile ! Dacă nu-ţi impui voinţa las totul baltă şi plec. Mă descurc eu şi fără tine. Nu mai pot trăi în satul ăsta nenorocit.

Cu inima îndoită, mama consimţi să se mute. Feodor începu demersurile pentru obţinerea unui loc de casă şi, nu peste mult, pe terenul viran al gării, în dosul depozitului de cărbuni, apăru o baracă de lemn. După lucru, fraţii mei rămîneau pînă tîrziu şi trebăluiau primprejur : săpau şanţul temeliei, puneau gardul.

Şi iată în sfîrşit ziua...

XVIII

Cînd sosiră camioanele tocmai se sfîrşea cu desfăcutul duşumelei. Veniseră două : unul de trei tone cu remorcă, celălalt mai mic, fără remorcă. După ce fumară cîte o ţigară, şoferii se apucară să încarce bîrnele. Feodor se oferi să-i ajute : se putea ca, încărcînd, şoferii să arunce grinzile la întîmplare. Cineva trebuia să le poarte de grijă.

Bîrnele erau şubrede, roase de cari.

Nici duşumeaua nu era cine ştie ce. Mai cu seamă cea din cămară şi partea de lîngă sobă, unde ţineam iarna mieii. Cum înfigi puţin ranga, se şi desface putregaiul.

Acum, în locul lui Feodor, ranga o mînuia Pavel Mironovici. La masă băusem cu toţii, iar cumnăţelul meu care se cam muiase, se aşeza mereu să fumeze, să-şi mai tragă sufletul. Pavel Mironovici era contabil la gară. Nevastă-sa, Maria, unica noastră soră, era mulgătoare. Cumnăţelul meu se dovedea om sociabil şi pe deasupra îi plăcea să tragă la măsea. Singur se oferise să ne dea ajutor. Mariei îi e frică să părăsească ferma fie şi pentru un ceas. Ne făgăduise să treacă pe la noi către prînz, dar nu venise.

— Ehei, dacă s-ar ridica acum din groapă Andrei Maximîci ! spuse Pavel Mironovici. Ce mai sperietură v-ar trage vouă, nepoţilor ! „Mama voastră !" (asta era înjurătura preferată a moşului).

— Da ! aprobă Mitea. Nicicînd n-aş fi crezut să smulgem noi rădăcina Andreevilor din Lipiaghi.

— Cred că se răsuceşte în groapă cînd dăm cu ranga... glumi fără veselie Stepan. În fiecare scîndură a duşumelei, bătrînul bătuse jumătate de litră de cuie. Cît era el de zgîrcit, la asta nu se calicise...

După o scurtă odihnă, ne apucarăm iarăşi de treabă. Scîndurile scîrţîiau ; cuiele ruginite se lăsau smulse cu greu din blănile umede de stejar. Cu fiecare scîndură se dezgolea treptat petecul de pămînt ascuns sub izbă. Vedeam împrăştiate aşchii aproape neatinse de vreme şi şomoioage putrede de cîlţi.

Pămîntul pe care stătuse izba era la fel ca peste tot — un pic cafeniu şi un pic argilos ; şi era tot ciuruit de şoareci. Dar mie pămîntul acesta mi se părea cu totul deosebit. Mă uitam la el zguduit, de parcă în faţa mea nu ieşise la iveală un petec oarecare, ci mormîntul cu rămăşiţele strămoşilor mei. Cîte generaţii de Andreevi nu crescuseră în izba

asta ! Se schimbaseră ţari, deasupra lumii tălăzuiseră revoluţii şi războaie, dar ea rezistase, rămăsese neurnită pe locul ei. Şi iată că, într-una din cele mai obişnuite zile, şi fără pricini aparente, izba dispăruse... Să-mi înţelegeţi starea sufletească. Eram mîhnit. Şi, ca totdeauna în clipele cînd eşti copleşit de gînduri grele, naşte în tine un fel de „lumină".

Mă uit la petecul de pămînt dezgolit pe care fusese izba şi cuget :

„Iată cum se şterg de pe pămîntul nostru lipiagovean izbele ; cum se umplu de bolovani şi dispar fîntînile, cum mor bătrînii. Şi totuşi fiecare izbă îşi avusese universul ei ; fiecare pîrîu îşi are istoria lui ; în urma fiecărei vieţi trăite, rămîne ceea ce o caracterizase. Dar toate acestea vor pieri cu timpul din amintirea oamenilor. Se vor şterge, vor fi date uitării. Iar tu ai trăit tocmai în izba asta ; ai băut apă tocmai din această fîntînă ; ai împărtăşit amărăciuni şi bucurii cu oameni care azi nu mai sînt. E de datoria ta să povesteşti toate la cîte ai fost martor !"

Şi atunci, în clipa cînd sub ochii mei s-a arătat petecul acela de pămînt argilos, ciuruit de şoareci, atunci a izvorît în mine gîndul de a povesti despre Lipiaghi.

Din ziua aceea am început să-mi scriu „însemnările".

— Iată că i-am venit de hac ! spuse Pavel Mironovici cînd a fost smulsă cea din urmă scîndură a duşumelei.

— Acum tăiaţi răchitele ! porunci Feodor.

— La ce-ţi trebuiesc răchitele astea ? ripostă cumnatul ; era om bun şi nu se prea pricepea în ale gospodăriei.

— La o casă îţi trebuieşte orice. Au să fie bune pentru gard.

— Ar trebui s-o întrebăm pe mama. Să vedem ce spune şi dînsa, îl susţinui eu pe Pavel Mironovici.

Mama nu era departe. I-am aruncat o privire, în nădejdea că mă va aproba : adică da, răchitele să rămînă... Poartă o bluză albastră cu picăţele, un tulpan alb care-i scoate în relief fiecare zbîrcitură ; pe obraz, o expresie de oboseală şi mîhnire.

— Ei, mamă, ce spui ? Le tăiem, sau le lăsăm drept o amintire a rădăcinii Andreevilor ? întrebă Stepan zeflemitor ca de obicei.

— Nu ştiu, zău... Feodor ce zice ?

— Zice că trebuie tăiate.

— Dacă aşa zice, ce să mai vorbim. Cînd ţi se taie capul, nu mai plîngi după plete...

Îmi părea foarte rău de răchite ; şi nu atît propriu-zis de răchite, cît de cuiburile ciorilor. M-am stăpînit însă şi n-am protestat ; ce amestec mai am eu aici ? Doar nu mai sînt ale mele răchitele astea. A trecut mai mult de o lună de cînd Nina şi cu mine ne-am mutat în noua casă comunală construită pentru profesori. E drept că nu stăm în cine ştie ce palat — numai o singură cameră, dar se poate trăi deocamdată...

Mi-e totuna — facă fraţii mei cum vor. Poate că e adevărat : sălciile vor folosi la gard. Dar n-am poftă să le tai chiar eu cu fierăstrăul. I-am spus lui Feodor că prefer să desfac vatra, iar de răchite să se ocupe Stepan şi Pavel Mironovici.

Cumnatul meu pune mîna pe fierăstrău fără prea multă tragere de inimă. Stepan, cu toporul în mînă, i-o luă înainte. Se apropie de răchita care creştea chiar în faţa ferestrelor. Trunchiul ei descojit în multe locuri părea putred şi uşor de retezat. Stepaha îşi avîntă toporul şi izbi din toate puterile. Lovitura lui însă nu lăsă pe trunchi nici măcar o crestătură. Baza trunchiului părea împletită din funii de oţel. Rădăcinile, înfipte adînc în pămînt, sprijineau copacul ca nişte cariatide. N-are a face că trunchiul fusese ros de dinţii viţelor şi ciuruit de piroane şi cuie ruginite ; rădăcinile erau încă vii ; ele îşi îndeplineau munca, iar copacul, care părea iarna mort, primăvara învia.

Iată de ce toporul sărea acum cît colo, odată lovit de trunchi.

— Ia fierăstrăul, trebuie tăiat cu fierăstrăul ! strigă de departe Feodor.

Pavel Mironovici şi Stepan puseră mîna pe fierăstrău, care începu a cînta în felul lui. Ciorile de cîmp, simţind sfîrşitul apropiat al adăpostului lor, începură să cîrîie şi să zboare încoace şi încolo înnebunite.

Dar dedesubt oamenii nu le luau în seamă neliniştea ; oamenii îşi aveau grijile lor.

Trunchiul era tare şi opunea rezistenţă numai la suprafaţă. Miezul se dovedi ros de cari. Fierăstrăul îl muşcă fără nici un efort şi, în loc de vîjîit, se auzi foşnetul moale al piliturii reavene care se aşternea pămîntului.

Deodată răsună un pîrîit. Tăietorii săriră în lături. Răchita se cutremură şi se lăsă pe o rînă, ca şi cum ar fi descumpănit-o cuiburile de ciori.

— Ei, fiţi atenţi, voi de colo ! strigă Stepaha şoferilor care încărcau bîrne lîngă magazie.

— Daţi-i drumul !

Stepaha izbi cu toporul.

Răchita căzu brusc, grea cum era, apoi se culcă pe o rînă, crengile coborîndu-i nefiresc şi încet, parcă în silă, şi copacul se prăvăli la pămînt. Trosnind, vlăstarele tinere se frîngeau sub greutatea trunchiului ; în văzduh se ridică praful amestecat cu puful cuiburilor de ciori şi rămase suspendat în aer, acoperind un timp totul, ca şi cum acolo, în înălţime, cineva spintecase nişte saltele de puf.

...În iarba verde se rostogoliră ouăle de cioară, cenuşii şi cu picăţele...

COMOARA LUI NAZARKA

I

Nu se află nici un locşor prin apropierea Lipiaghilor, despre care să nu se povestească tot felul de legende. Se spun multe — şi despre Rîpa Tîlharilor şi despre Iasnovoe... Cred însă că de Denejnîi sînt legate cele mai multe legende.

Denejnîi se numeşte la noi o rîpă îndepărtată şi pustie. Mai exact, nu numai rîpa aceea, ci tot locul din preajmă-i ; şi dealul de deasupra rîpei, şi izvorul pîrîului Lipiagovka, şi lunca mlăştinoasă ce se întinde de-a lungul pîrîului.

Departe, afară din sat, la răscrucea tuturor vînturilor cum s-ar spune, iau naştere două rîpe. Una „la stejar“, într-un cotlon al pădurii Jernovski, cealaltă chiar la capătul opus, la Zatvornîi. Pornesc pe nesimţite, ca două şanţuri, dar peste puţin se prefac amîndouă într-un soi de prăpăstii. Vara, pe fundul acestor prăpăstioare uscate, se vede mozaicul gălbui al unui mîl argilos : urmele revărsărilor de primăvară şi ale ploilor de mai. Ici, colo, străbătînd cu forţa scoarţa plesnită a solului uscat, înverzeşte încăpăţînat măcrişul calului, tufă lîngă tufă ; din loc în loc, pe surpăturile nisipoase, se aştern spirale de rochiţa-rîndunicii, presărate cu ochişorii aceia albi ; iar pe povîrnişurile abrupte ale rîpelor — petele de un violet fumuriu ale florii de trifoi, alternînd cu sălcioara roşie şi cu muri.

După ce descriu un semicerc cam pe la hotarele satului, rîpele se împreună. Împreunîndu-se, alcătuiesc o rîpă foarte adîncă şi oarecum sumbră.

Locul de întîlnire al rîpelor e pustiu, singuratic. Aici, pămîntul pare înălţat de un puternic şoc subteran. Pe povîrnişul abrupt, ca o frunte dreaptă, cresc stejărei scunzi şi noduroşi. Chiar sub dîmb, într-o firidă micuţă de pe fundul albiei, zvîcneşte un izvor.

Aşadar, întregul teren, şi dealul de deasupra rîpelor, şi izvorul, şi lunca mlăştinoasă noi le numim Denejnîi...

Îmi amintesc că, de mult, pe locul acesta, mai sus de izvor, era o fîntînă. Ghizdul de stejar acoperit de muşchi se închidea ermetic cu un capac. În apropierea izvorului — o troiţă ; sub şopronul ei mărunt şi lăsat într-o rînă se zărea o icoană mică, gălbuie, cu chipul Maicii Domnului. În fiecare primăvară, după revărsarea apelor, ţărani în straie de sărbătoare ieşeau la cîmp să cureţe fîntînile răspîndite ici, colo. La noi erau multe fîntîni de acestea : la Popovîe Portociki, la Iasnovoe, la Podvîsoki, şi toate erau curăţate primăvara.

Acum lipiagovenii nu-şi mai complică existenţa îngrijind de fîntîni. Fîntîna de la Denejnîi, ca şi toate celelalte puţuri de cîmp, au fost lăsate în părăsire. Ghizdul a putrezit de mult ; buzele firidei din care ţîşneşte izvorul sînt năpădite de rogoz ; în preajma fîntînii zac, împrăştiate prin iarbă, cutii de conserve şi ziare rupte.

Totuşi, nimic nu e în stare să înăbuşe izvorul — nici surpăturile de teren, nici mîlul adus de apele primăverii. El îşi azvîrle cu putere din măruntaiele pămîntului valurile întunecate, veşnic vii. Şi astfel aleargă zi şi noapte pîrîiaşul născut din el. Întîi pe nisip, apoi de-a lungul mlaştinii printre tufele de păpuriş şi rogoz. La fiece pas îi vin în ajutor alte izvoare ascunse pe după muşuroaiele mlaştinii. La fiece pas se îmbogăţeşte cu apele lor, creşte în puteri, şi, după ce-a trecut de Denejnîi, nu-l mai poţi numi pîrîiaş : a devenit rîuleţul Lipiagovka.

Fie din pricina singurătăţii acestui loc, fie că, într-adevăr, s-a petrecut pe-aici vreo întîmplare neobişnuită, în popor s-a păstrat credinţa cum că la Denejnîi e îngropată o comoară nepreţuită. Din tată-n fiu se povesteşte despre reîntoarcerea cneazului Dmitri Donskoi, biruitorul lui Mamai pe cîmpia Kulikovo. Pe toate drumurile mari şi mici dintre Kulikovo şi Moscova, se urnea armata. Marele cneaz se întorcea pe „drumul mare“, spre Venev... Convoiul cu aur şi felurite giuvaeruri luate de la tătari se strecura pe un drum lăturalnic spre Lipiaghi.

Acestea se întîmplau toamna tîrziu, şi convoiul rătăci drumul. Chiar lîngă Lipiaghi, în cîmp deschis, fu atacat de oştenii cneazului lituanian Iagello, care se grăbea să vină în ajutorul lui Mamai. Se produse o ciocnire. Văzînd că forţele nu sînt egale, oamenii convoiului hotărîră să ascundă aurul. Îşi aleseră un cotlon mai ferit şi, în timp ce respingeau atacul vrăjmaşilor, cîţiva îngropară pe întuneric şi în mare grabă comoara...

În bătălia aceea nocturnă au fost ucişi toţi ruşii. Aflînd despre dispariţia comorii, Dmitri Donskoi trimise în căutarea ei două cete mari de oşteni. Aceştia dădură de locul masacrului. Aurul însă nu mai era. Peste tot, care goale răsturnate, leşuri de oşteni şi de cai... Muscalii se întoarseră aşa cum veniseră. Raportară cneazului că aurul tătăresc căzuse în mîna perfidului Iagello.

Comoara, însă, zace şi în ziua de azi acolo, deasupra rîpelor de la Denejnîi !

— E acolo ! Acolo e ! mă asigura bunicul.

Nu ştiu dacă aşa s-au petrecut lucrurile. Istoricul nostru, de pildă, afirmă că Iagello, marele cneaz al lituanienilor, n-a pornit de fel în ajutorul lui Mamai şi deci n-a avut cum îi nimici pe ruşi. Însă, oricum, toţi ţăranii noştri cred în această comoară îngropată, zice-se, la Denejnîi. Şi nu numai atît. Rar vreun lipiagovean care să nu-şi fi încercat norocul în nădejdea că va găsi comoara. De regulă, fiecare o făcea singur, în ascuns de ceilalţi. Şi iată ce era ciudat : pe toţi cei care avuseseră curajul să încerce îi împiedicase „vreun duh necurat". Ba trecea în zbor o vrăjitoare călare pe mătură, ba gonea pe cer o caleaşcă de foc, ba se auzea un glas subpămîntean... Pe scurt, oricine săpa la Denejnîi, căutînd comoara, neapărat păţea ceva. Şi, mujicul nostru, speriat de moarte, istoriseşte pînă la adînci bătrîneţe tot soiul de năluciri legate de noaptea cu pricina.

Denejnîi era socotit de noi un loc vrăjit şi sinistru.

II

O dată, la vremea cositului, s-au petrecut cele pe care vreau să vi le înfăţişez acum.

Noi coseam la Denejnîi. Noi — însemna moş Pecenov, Vasili Kocerghin de la căile ferate, vecin de-al nostru, nenea Avdanea, naşul meu, eu, şi încă vreo cîţiva ţărani. Întreaga luncă se cosea cu o maşină de cosit montată la tractor, şi numai bucata aceea de mlaştină din lungul pîrîului urma s-o dăm noi gata, cu coasa-n mînă.

Se însera. Peste pîrîul năpădit de un rogoz des se aşternuse ceaţa. Clinul pe care îl isprăveam de cosit era plin de muşuroaie, iar moş Pecenov, care venea pe urma mea, nu o dată nimerise cu coasa în cîte un muşuroi, ca apoi, drăcuind, să fie nevoit să stea în loc o bună bucată de vreme pentru a-şi îndrepta tăişul coasei cu gresia.

— Sfîrşim noi oare ? întrebă Avdanea adresîndu-se cosaşilor.

— Păi n-a mai rămas mult ! răspunse semeţ, în locul celorlalţi, Vasili Kocerghin.

Avdanea îşi mai avîntă coasa o dată, de două ori şi, ajungînd la capătul fîşiei lui, şterse coasa cu un şomoiog de iarbă. Apoi îşi potrivi tăişul pe vîrful uneia din cizme şi, aplecîndu-se, începu să şi-o ascută.

Îndată îmi isprăvii şi eu fîşia şi, la fel cu Evdokim Kuzmici, scosei gresia din toc şi începui să-mi ascut coasa. Coasa mea era veche. Cu ea cosiseră şi bunicul, şi tata. Tăişul se tocise aproape pînă-n talpă. Nu e lesne să ascuţi asemenea coasă, dar n-aş fi primit pentru nimic în lume să cosesc cu alta, atît de uşoară îi era coada şi tăioasă lama.

După ce Avdanea şi cu mine ne ascuţirăm coasele, purceserăm la cîte o fîşie nouă. Vasili Kocerghin şi moş Pecenov mai aveau şi ei de cosit fîşiile lor.

Ocolurile erau scurte. Nu ştiu cum vă plac dumneavoastră, dar mie nu-mi plac ocolurile scurte. Abia prinzi gust şi gata. Iar trebuie să-ţi arunci coasa pe umăr şi să o iei de la capăt. Către seară, însă, cînd te doare fiece mădular, ocolurile scurte sînt chiar plăcute. Faci o mică sforţare, ai şi cosit o fîşie, şi poţi să-ţi mai tragi sufletul. Eu mă ţin încă bine, dar bătrînii simt oboseala. Asta se vede la Evdokim Kuzmici. Dimineaţa, de cum punea piciorul pe lot, glumea într-una ; cum avea o clipă de răgaz, începea cu snoavele lui. Naşul meu e un povestitor neîntrecut. Îi plac mai ales snoavele despre moşii noştri, despre vremurile străvechi. Ce-i curios la el, e că începe totdeauna cu cîte-un caz real, dar îi adaugă atîtea născociri de-ale lui că te prăpădeşti de rîs.

Dimineaţa, Avdanea ne desfătase tot timpul. Acum păşeşte în faţa mea tăcut, adus de spate. Tocul de lemn al gresiei, de care s-a agăţat un smoc de trifoi trandafiriu, i se bălăbăne pe şold. Umerii cămeşii i s-au întunecat de năduşeală ; pantalonii peticiţi i s-au cam lăsat pe vine, dar el nici nu-i ridică, deşi-i stînjenesc mersul.

— Măi, Andriuha, cum văd te cam doare spinarea — unde nu mai eşti deprins... Avdanea şi-a dat jos coasa de pe umeri icnind.

— Mă cam doare, Evdokim Kuzmici.

— Cred şi eu ! Cositul nu-i totuna cu cititul cărticelelor !

Evdokim Kuzmici îşi avîntă coasa, o roti o dată prin iarbă şi făcu un pas înainte.

„Ia te uită, gîndii eu, a ghicit el naşul că n-am venit la ei de florile mărului." Recunosc că avusesem un gînd tăinuit, şi anume să fac cu colhoznicii o discuţie politică. În fiecare an conduc cercul de politică curentă. Iarna ne adunăm la colţul roşu, iar vara, în timpul secerişului, oriunde te aşezi pentru o clipă, gata şi cercul. Aşadar, îmi luasem coasa şi venisem la cosaşi. Mai luasem cu mine şi ultimele ziare, ba îmi alcătuisem chiar un plan asupra celor ce-aveam de gînd să le spun. Avdanea văzuse ziarele şi voise să-mi dea peste nas cu „cărticelele".

După ce am aşteptat să se îndepărteze Evdokim Kuzmici măcar cu o lungime de coasă, mi-am avîntat-o şi eu pe-a mea şi, proptindu-mă în picioarele mele înţepenite, am pornit după el.

Albia de la Denejnîi are iarbă bună. Cînd dai cu coasa, simţi cum ţi se întinde fiecare muşchi. Urmează o smucitură, de parcă ar lovi cineva o strună încordată cu un ciocan de lemn ; luneci mai apăsat călcîiul coasei de pămînt, în timp ce mîna stîngă o potriveşti cît mai sus — şi pe dată măciuliile zbîrlite ale trifoiului, firele lungi de timoftică, tufele de pir cu frunza ascuţită ce se înalţă ţanţoş în faţa ta, se lasă în jos strîngîndu-se într-un şir mititel şi se culcă la un pas de piciorul tău stîng. „Vjj ! Vjj !"

Iar apoi îţi răsună în urechi sunetul propriilor tăi paşi : „Şuc, Şuc".

„Vjj ! Vjj !" „Şuc, Şuc".

Pe dinaintea mea trecură Vasili Kocerghin şi moş Pecenov. Peste puţin auzii şi în spatele meu zăngănitul coaselor la un loc cu paşii înfundaţi ai cosaşilor. Dimineaţa mă cam înghesuiseră, mă tot călcau pe călcîie. Acum Kocerghin icnea încetişor la fiecare aruncătură de coasă. Moş Pecenov se oprea adesea locului şi îşi gîdila coasa cu gresia uscată. Pînă ce-am cosit toată fîşia, nimeni nu rosti o vorbă. Astfel, în tăcere, mai făcurăm două-trei ocoluri. Clipă de clipă, lunca se micşora văzînd cu ochii. Cînd în sfîrşit dădurăm gata clinul, se întunecase. Oftarăm uşuraţi, ne şterserăm coasele cu iarbă şi, luînd-o pe malul pîrîului, ne îndreptarăm în sus spre izvor.

Era linişte ; în toate se simţea un fel de împăcare, de parcă osteneala noastră se transmisese tuturor lucrurilor din jur. Maşina de cosit încetase şi ea să ţîrîie, doar tractorul mai mormăia pe undeva cu motorul încetinit.

— Ei, Andriuha, cînd te apuci să faci agitaţie cu noi ? întrebă Avdanea, micşorîndu-şi dinadins pasul ca să meargă alături de mine.

— Păi eu socot că am şi făcut-o.

— E drept că cu gura poate oricine. Prietenul tău Volodka Polunin, fostul nostru preşedinte, cînd începea să-i dea cu gura ziceai că-i privighetoare, uitai de tine ascultîndu-l. Tu însă ai venit la noi cu coasa. Agitaţie dintr-asta îţi pătrunde mai lesne în cap. Evdokim Kuzmici îşi ridică pantalonii care i se lăsaseră pe vine şi, înviorat, reluă : Spuneţi-mi numai cîţi agitatori dintr-ăilalţi am văzut eu la

viaţa mea ! Puzderie ! Nenumăraţi ! Nu m-ar lăsa bunul Dumnezeu să vă mint... Avdanea îşi făcu semnul crucii şi continuă mai repezit : Acu barem sînt de-ai noştri... se poate spune că au învăţat pe copeici muncite de noi din greu. Pe vremuri, însă, veneau toţi de la raion. De cum începea vreo campanie, te şi trezeai cu un împuternicit şi să te ţii... Îmi aduc aminte, o dată, era curînd după război... Se prezintă la fermă un agitator în chestii de muls. Eram pe aproape, în grajd. Mă lămuresc despre ce e vorba şi viu şi eu să ascult. Straşnic îmi place cînd se face agitaţie. Da... a apărut cu pălărie, cu palton de postav, împreună cu preşedintele, într-un cuvînt, aşa cum scrie la carte. Muierile tocmai mulgeau vacile. „Staţi prost, tovarăşelor, zice, cu mulsul !" Dar Tania Viliala — şi acum e poznaşă, dar pe atunci, unde era şi tînără, era grozavă — face un pas înainte şi-i răspunde : „Noi am fi bucuroase să stăm mai bine, zice, numai că vacile noastre nu pot să dea mai mult lapte." „Dar de ce alţii obţin mai mult ?" întreabă el. „Vacile noastre, răspunde Tania, au doar cîte patru ţîţe... Şi oricît ai trage de ele nu poţi mulge mai mult." „În cazul ăsta, spune agitatorul, de ce mai ţineţi astfel de vaci defectuoase ? Asemenea vaci-rebut trebuie scoase din cireadă. De pildă la Sandîri..." „Dar cîte ţîţe au vacile din Sandîri ?" întrebă atunci Tania. Agitatorul, foarte grav, rămase pe gînduri cîteva clipe, tuşi şi spuse : „Hm ! În toate gospodăriile fruntaşe, zice, vacile au cîte şase ţîţe..." Văleu, ce rîs a mai fost ! Nu credeţi poate, dar era cît pe-aci să-mi pierd nădragii de-atîta rîs !... Acuma, de, avem şi noi agitatorii noştri... încheie Avdanea. Dar tot după fiţuică vorbesc...

III

În timp ce rîdeam de povestirile simpluţe ale lui nenea Avdanea, ajunserăm pe nesimţite la „tabăra de cîmp". Chiar în vale, lîngă izvor, ardea un foc. Bucătăreasa, baba Lukeria, o bătrînă de vreo şaptezeci de ani, cu şorţul dinainte şi cu o bluză decolorată, desculţă, lua tocmai un ceaunel de pe pirostrii. Fetele chicoteau spălîndu-se la izvor.

— Fetelor, v-ajunge ! Veniţi de cinaţi ! le chemă Lukeria.

— Dar nouă ai să ne dai să mîncăm, tuşă Lukeria ? Avdanea îşi sprijini coasa de o căpiţă de fîn proaspăt.

Lukeria puse deoparte ceaunelul şi-şi suflă în palme să le răcorească.

— Vouă, bărbăţoilor, vă dau mai de la fund, mai deasă.

Orbindu-ne pe toţi cu farurile, se apropie de foc şi tractorul. Uriaşă, cît un stat de om — răsări din întuneric o roată cu coaste ; se rostogoli puţin, încă puţin şi se opri. Farurile se stinseră. Tractorul pufăi de cîteva ori în gol, decuplat, şi tăcu. Turtind iarba aspră cu cizmele, tractoristul se apropie de foc. Pe tractor lucra Nazarka, feciorul cel mare al contabilului nostru de la colhoz, Piotr Nikodimîci. Contabilul are mulţi copii, toţi foarte frumoşi : cu sprîncene negre şi ochi mari. Şi Nazarka e un flăcău chipeş. Nu demult a fost demobilizat din armată. Părul n-a avut încă timp să-i crească, şi el şi-l piaptănă în sus, ca eroii la modă din filmele italiene. Mai poartă încă pantalonii de uniformă, bufanţi, ca să-i roadă, însă în locul bluzei cazone are o cămaşe cadrilată, în culori vii, ca de *cow-boy*. Nu una obişnuită, ci cu mîneci scurte şi strîmtă, poate s-o poarte peste pantaloni.

— Ascultaţi, fetelor, minunăţie ! Ce-am văzut acuma cu Sliva ! spune Nazarka îndreptîndu-se spre pîrîiaşul la care se spălau fetele.

— Ai găsit comoara, spune ?

— Nu, mai rău : am văzut o rusalcă.

— Lasă-te de născociri ! strigă de la izvor Sveta Konoplina. Basme să-i spui Verkăi tale. I-o fi dor de tine.

Fetele chicotiră. Toţi ştiu că Vera Haprova, fiica Taniei Viliala, se usucă de dorul lui Nazarka. Dar nu e singura, mai oftează şi alte fete cînd îl văd pe tractorist. Însă, cum am avut prilejul să-mi dau seama, lui Nazarka nu-i pasă de astfel de lucruri. De mic avea o adevărată pasiune pentru maşini. Născoceşte cîte şi mai cîte. Nu există aparat în laboratorul meu de fizică pe care să nu-l fi stricat demontîndu-l şi montîndu-l la loc. Acum îl văd foarte des pe lîngă fierărie. Veşnic încearcă, cu Birdiuk împreună, să inventeze cîte ceva.

— Nu credeţi ? Sliva, ia spune-le şi tu ! Nazarka încetă să-şi săpunească mîinile şi se uită poruncitor la băiatul ce-l însoţeşte pe remorca tractorului şi care acum stătea deoparte.

— E adevărat, fetelor..., confirmă flăcăiandrul, căutînd să dea spuselor sale cît mai multă greutate.

— Ai văzut tu cu ochii tăi, Sliva ?

— Păi cum altfel ?

Fetele se spălau. Apa izvorului era rece ; de fiecare dată cînd Sveta îşi arunca apa pe umeri, scotea cîte un oftat abia auzit, apoi îşi scutura semeaţă capul.

— Păi dacă aşa spune şi Sliva, atunci povesteşte. Aoleu că rece mai e !

— Să mă credeţi, chiar acu s-a întîmplat... începu Nazarka. Ne apucam tocmai să desfacem cositoarea de la remorcă, cînd auzim deodată cum plescăie ceva în rîu, pe după rogoz. Ne uităm, vedem o arătare albă...

— Dă-i înainte cu minciuna ! Ştergîndu-şi faţa cu prosopul, Svetlana îi aruncă lui Nazarka o privire în care străluceau reflexele focului.

— Pe cuvîntul meu de comsomolist ! Sliva, confirmă !

— E adevărat, Sveta.

— Dacă vrei, Svetika, vino cu mine să vezi ! urmă cu aprindere Nazarka. O tufă de rogoz, iar în spatele ei, ceva alb. Îi apare întîi capul, pe urmă se ridică tot mai sus, de i se vede pieptul şi toate alea... Deodată spune : „Nazarka !... Vino să te scalzi cu mine. Am să te sărut..." Eu am izbit cu cheia. „Piei !" zic. Iar ea se pune pe rîs, hohoteşte şi plesneşte apa cu palmele. Am început să tremur tot.

Sveta, cu nasul înfundat în prosop, se cutremura şi ea de rîs.

Nazarka tăcu o vreme.

— Ei, Sliva...

— Chiar aşa a zis : „Vino să te sărut".

— Iar eu am început să tremur tot, repetă Nazarka. Dar nu m-am pierdut : am făcut un salt spre tractor, am aprins farurile şi frumoasa a pierit pe dată. Doar apa în locul acela a făcut cercuri, cercuri...

— Şi te-ai speriat straşnic, nu-i aşa ? Trebuia să te scalzi cu ea... spuse dulce Svetlana, şi am ghicit că vorbeau o limbă înţeleasă numai de ei.

— Dă-o încolo ! E rece... răspunse Nazarka.

— Ce grozăvie ! Acum n-o să dormim toată noaptea, o să ni se năzară în tot felul ! se minunau fetele.

— Hei, fetelor ! Nu mai ascultaţi palavrele lui Nazarka ! Cina e gata ! striga baba Lukeria zăngănind din străchinile de aluminiu.

IV

După ce s-au spălat, fetele veniră una cîte una la foc. Nu departe se odihnea căruţa cu care veniseră cosaşii, iar alături zăcea răsturnată o căpiţă mică de fîn. Fetele se aşezară pe căpiţă. Lukeria lua din ceaune cu o lingură de lemn caşa şi-i întindea fiecăruia cîte-o strachină. Făcînd aceasta, neapărat mai şi adăuga o vorbă, două : „Asta e pentru Irocika-mititica, spunea ea. Iar asta pentru Svetik-floricica..."

Apoi căpătarăm de cinat şi noi, cosaşii. Un timp se aşternu liniştea. Nu se auzea decît zăngănitul uşor şi prietenos al lingurilor lovite de marginea străchinilor şi respiraţia grea a oamenilor care robotiseră toată ziulica.

Răsări luna. Dungi late de lumină se aşternură pe cîmp. Aici, însă, în preajma izvorului, era umezeală şi întuneric.

După ce isprăviră de mîncat, fetele îşi duseră la loc străchinile goale şi, rebegite de frig, se întoarseră şi se aşezară cît mai aproape una de alta.

Deodată, nu departe de pîrîu, izbucni un țipăt strident și, înainte de a i se fi stins ecoul, se mai auzi un zgomot și un fîlfîit de aripi.

Toți își ciuliră urechile.

— Te strigă rusalca ta, măi Nazarka, glumi nenea Avdanea.

— Ține-ți gura, Avdaniușka ! Pomenești pe necuratul chiar în pragul nopții ! Lukeria se închină.

— Trebuie să fie un cocostîrc, intervenii eu, pentru ca discuția despre „necuratul" să nu ia proporții ; după cină aveam într-adevăr de gînd să stau de vorbă cu oamenii.

— Ba nu, cocostîrcul țipă a jale... Ăsta n-a fost țipătul lui. E fără doar și poate „necuratul", insistă Avdanea.

— Dar dacă e cu adevărat o rusalcă ? tresări Sveta. Aici, lîngă Denejnîi, se poate întîmpla orișice.

— Daa... E și ăsta un locușor !... întări Avdanea. Și cum să nu fie necuratul aici la Denejnîi ? ! Gîndește și tu. Numai aurul îngropat aici atîrnă mai mult de o mie de puzi. Iar briliantele alea, și tot soiul de perle, de nu le mai știe nimeni socoteala...

— Vorbiși și dumneata, nene Avdanea ! protestă Nazarka. De unde să aibă tătarii atîta aur ? Or fi fost colo niscaiva odăjdii și îmbrăcăminți de icoane.

— Auzi la el, „îmbrăcăminți" ! Uiți că tătărimea a prădat atîta amar de veacuri Rusia ? Și numai Rusia ? Dar cîte bogății n-au luat din Polonia ? Toată Europa se răscumpăra de la ei cu aur. Iar Mamai toate le ducea cu el. Și pe toate a pus mîna Donskoi, cneazul nostru. Păcat numai că n-a apucat să le ducă la Moscova. Altfel Rusia ar fi ajuns

dintr-o dată mai bogată decît o Americă oarecare... Da...

— Atunci de ce n-au dezgropat mujicii noștri comoara ? îl iscodi Nazarka. Dacă s-ar fi apucat cu toții și ar fi...

— Au încercat... Nenea Avdanea își netezi mustățile și tăcu cu înțeles.

— Și dumneata, nene ? se auzi glasul Svetei.

— Cum de nu ! Am săpat și eu. Abia mă însurasem. Am venit o dată aici, împreună cu moș Evsei, un bătrîn hazliu. Nalt cît ușa, slujise la grenadiri. Totuși, spre bătrînețe, se făcuse cam fricos. Era noapte... Îți mai aduci aminte de el, Lukeria, de Evsei ?

— Păi cum să nu !

— Și, cum spusei, era noapte. Luna încă nu răsărise. De abia ne-apucasem de săpat, cînd, ce să vezi : de la Zatvornoe, de-a dreptul peste cîmp spre Denejnîi — un catafalc pe roți. Caii albi, înspumați, fornăiau. De sub roțile carului țîșneau scîntei. Iar pe car, un sicriu...

— Ee, asta ai citit-o undeva, spuse Nazarka. Ce de mai basme nu s-au scris despre „locuri vrăjite" ?

— Mai bine-ai tăcea, moșule ! îl ruga Lukeria. Ăștia-s copii, bieții...

Totuși, Avdanea nu dete ascultare povețelor bucătăresei. După ce-și răsuci o țigară, își sprijini spatele de roata căruței și porni să născocească vrute și nevrute despre Denejnîi. Vasili Kocerghin îi întărea spusele. Fetele ascultau cu răsuflarea tăiată. Numai Nazarka îl contrazicea din cînd în cînd, întrerupîndu-l cu replici scurte și mușcătoare : „Mai moai-o, nene Avdanea !" sau „Oho ! E mai tare ca Jules Verne !" Totuși, Evdokim Kuzmici nu lua

în seamă atacurile lui. Cînd pornea Avdanea să spună snoave, nimic în lumea asta nu-l mai putea opri. Nu s-ar fi dat bătut în fața nici unui orator, însuși Cicero să fi fost.

Începusem să mă necăjesc de-a binelea. „Înseamnă că nu voi izbuti să provoc discuția pe teme politice, gîndii eu. De două săptămîni, ba poate mai mult, nu avusese loc nici o discuție de acest fel. Cîte evenimente, cîte noutăți pe lume, iar aici numai bazaconii cu care de foc și alte stupidități !"

La început m-am pierdut întrucîtva. Ca și ceilalți, sprijinit de căpița de fîn, ascultam brașoavele lui Avdanea. Dar deodată mi-a venit ideea să fiu mai șiret decît el. „La dracu ! mi-am spus. Doar ești pedagog ! Profesorul e dator să-și țină în mîini auditoriul în orice condiții. Cel puțin așa te-a învățat docentul Morkovkin, lectorul cursului de pedagogie, Pestalozzi din Riazan !"

Zău că mi-am adus cu recunoștință aminte de docentul Morkovkin, ale cărui lecții ultraplicticoase adormeau pe toți studenții. Și, aducîndu-mi aminte că sînt pedagog, m-am hotărît să trec îndată la atac. Alegînd un moment în care Avdanea, obosit de atîta turuială, încerca să mai născocească ceva, am hotărît să atrag asupra mea atenția ascultătorilor.

— Păi și eu am căutat comoara ! am spus.

— Nu mai spune ! Zici că și dumneata ai căutat-o ? ! se îndoi Lukeria.

— Nu eu, moș Andrei. Dar am fost și eu cu el.

— Aa ! Care va să zică și Maximîci a căutat-o ! se învioră Avdanea. Și cînd te gîndești că niciodată n-a scăpat o vorbă despre asta ! Închis om a mai fost !

Și nici nu apucă Avdanea să născocească ceva despre moșul meu, că eu am și început să povestesc. Trebuie să vă mărturisesc că atunci cînd povestesc prin viu grai, iese mai bine decît cînd scriu. Abia am început, că toți îl și lăsară baltă pe Avdanea și se apropiară de mine. Pe nașul meu nu-l mai băga nimeni în seamă. „Iată, gîndesc eu, am fost mai șiret decît tine, nașule !" Am să le povestesc acum „drept momeală" cum a căutat bunicul meu comoara, iar mai încolo, cînd mi-o veni bine, am să trec la discuțiile plănuite.

V

— ...Aveam vreo zece anișori, ba poate nici atît, începui eu. Odată, la cină, bunicul îmi zice : „Mănîncă repede, Andriușka, și culcă-te îndată. Mîine te trezesc cum s-o crăpa de ziuă. Mergi cu mine să arăm la Denejnîi." M-am mirat, deoarece știam că noi la Denejnîi n-aveam nici un lot. Cînd colo, „să arăm !". Totuși, m-am temut să-l descos. Abia cînd s-a dus în magazie să se culce, am întrebat-o pe mama cum stau lucrurile. „Bunicul a făcut un schimb cu nenea Efrem", îmi răspunse ea.

A doua zi de dimineață, am fost sculat din somn înainte de a se fi luminat. Lîngă magazie, calul era înhămat la căruță. Am băut la repezeală o cană de lapte și m-am cocoțat în căruță, alături de plugul așezat cu brăzdarele-n sus. Mi-am găsit loc în fund, lîngă bidonul cu apă ; tot acolo, pe o legătură de fîn, se pusese bocceaua cu mîncare. De cum a pornit căruța, mi-am dat seama că stau pe ceva tare. Cînd

mă uit, sub fîn — o rangă şi o lopată. Îmi amintesc că asta m-a mirat foarte mult. Un plug — asta înţelegeam, dar pentru ce ranga şi lopata ? L-am întrebat pe moşul : „Stai acolo şi vezi-ţi de treabă !" se răsti la mine bunicul. N-am mai îndrăznit să scot o vorbă tot drumul.

Şi drumul era lung ; să străbaţi tot satul, toate ogoarele noastre din Lipiaghi, pînă hăt-departe, la Iasnovoe ! Acum, cu maşina pare o nimica toată. Cu căruţa, însă, te zdruncinai aproape o zi întreagă. Am trecut de nişte movile şi am urcat dealul. Împrejur se zăreau sate ; în depărtare, stîlpul de la Kulikovo... Toate îmi apăreau noi, interesante...

În sfîrşit am ajuns. Am găsit lotul lui Efremka. Fîşia de pămînt era îngustă ; un capăt se înfigea în drumul spre Iasnovoe, iar celălalt ajungea la dîmbul de deasupra izvorului, spre Denejnîi. Pămîntul nu fusese de mult nici arat, nici îngrăşat. Unde-ţi aruncai ochii, numai o prăpădită de barba-ursului şi tufe rare de susai. Linişte. Loc deschis. Mie mi-a plăcut acolo, deşi încă de pe atunci auzisem tot felul de istorii cu Denejnîi.

Bunicul deshămă iapa, o împiedică şi o lăsă să pască în voie. Apoi îmi porunci să iau bidonul şi merserăm la izvor. Pe cînd coboram dealul la albie, bunicul tot mormăia ceva în barbă, ca pentru sine. Ajuns la izvor, întîi făcu o plecăciune adîncă în faţa troiţei. Apoi, lăsîndu-se pe genunchi, desfăcu capacul puţului şi umplu bidonul. Sorbi cîteva înghiţituri, dîndu-mi şi mie să beau. După aceea îmi spuse : „Acu du-te !", iar el rămase pe loc. Urcînd dealul, îl urmăream pe furiş. Rămas singur, moşul privi împrejur, ferindu-se de mine cred, şi începu să adulmece prin Denejnîi întocmai ca o vulpe cînd

vînează şoareci. Cercetă fiecare şanţ, cît de mic, şi fiecare tufă de stejar. Cum dădea peste o moviliţă, o scurma cu piciorul : scurma cît scurma, apoi se apleca şi începea să răsfire pămîntul cu mîinile. Cît a fost ziua de mare, bunicul s-a comportat în chipul cel mai ciudat. Ba înhăma iapa şi se apuca să are, ba lăsa plugul la jumătatea brazdei şi alerga iar la rîpă. Pînă seara n-a luat în gură nici o îmbucătură de pîine.

În sfîrşit, se lăsă noaptea. Bunicul puse sub căruţă cojocul şi mă culcă în el. Dînsul luă din căruţă ranga, lopata şi... drept la Denejnîi.

— Of, ce-o mai fi şi cu bărbaţii ăştia ! suspină Lukeria. Nu mai cîştig uşor visează !...

— Aşteaptă, Lukeria ! întrerupse Avdanea căinatul bătrînei : naşul meu ardea de nerăbdare să asculte sfîrşitul povestirii mele.

— Ştiţi ce neam de oameni sînt plozii... Curioşi, de bună seamă, am reluat eu. Cum s-a făcut moşul nevăzut, am zbughit-o de sub căruţă şi — drept la rîpă. Îl văd pe bunicul jos, îngenuncheat în faţa troiţei şi bătînd mătănii în ţărînă. Se vede că mult îl mai trăgea inima să capete comoara prin rugăciuni. Dar iată-l că se ridică în picioare şi începe să urce dîmbul. La vreo cincizeci de stînjeni de izvor, îşi face întîi cruce şi începe să sape. Pămîntul de-aici, de pe deal, e argilos, greu. Moşul făcu o gaură cu ranga, apoi începu a mînui lopata. Bătrînul era vînjos. Foarte curînd săpă o groapă cît ar fi încăput un om. Din pricina pămîntului scos, nici nu-l puteam zări ; numai lopata apărea sclipind la răstimpuri şi se auzeau loviturile ei surde în pereţii gropii... Noaptea era întunecoasă, fără lună. Începu să-mi fie urît... Dacă apare acuma

muma-pădurii, sau vine în zbor o pasăre cu cioc de foc ? ! Îmi venea să plîng. Am luat-o la fugă spre groapă, dar m-am întors îndărăt. Ştiam că bunicul e un om aspru. Cu el n-ai voie nici să te mişti la masă, că te şi arde cu lingura, de umbli o săptămînă cu cucui în frunte. Nu m-am încumetat, aşadar, să-l tulbur. Tremurînd de spaimă ca varga, m-am întors la căruţă, m-am vîrît în cojoc cu cap cu tot şi peste puţin am adormit.

...M-a deşteptat un tropăit grozav. Cineva alerga dinspre rîpă. Uitîndu-mă cu coada ochiului de sub căruţă, îl văd pe moşu-meu. Fără lopată, fără căciulă, cu părul vîlvoi. Despiedică iapa, o înhamă, pe mine mă împinge cu cojoc cu tot în căruţă şi dă-i drumu ! În grabă, îşi uitase şi plugul. Speriat, am început să plîng. Bunicul nici habar n-avea de mine ! El una ştia — zorea iapa şi se tot închina îngăimînd : „Iartă-mă, Sfîntă Născătoare ! Apără-mă, Sfîntă Fecioară !" Căruţa uruia şi se hurduca de se-auzea la zece verste în jur. Pe atunci drumul o lua mai prin stînga, aproape pe deasupra rîpei. Începurăm coborîşul spre Kociki ; parcă se lumina de ziuă... Văd în faţa noastră un om cu o lopată. „Nene Andrei, strigă, du-mă şi pe mine o bucată !" Cînd a ajuns în dreptul nostru l-am recunoscut, era Prohor Riaboi... Moşul opri calul. Omul se urcă în căruţă şi, cum se aşează, începu să se închine şi spuse : „Dumnezeu cu noi ! Săpam la Denejnîi, zice, şi făcusem o groapă adîncă — adîncă. Tot auzeam cum zornăia ceva, acolo, sub picioarele mele. Deodată aud pe cineva strănutînd, chiar lîngă mine. Trag cu urechea — toc, toc ! Mi-am oprit răsuflarea : aud bocănind pe sub pămînt. Dă-i cruci peste cruci, ziceam că mi s-a năzărit. Cînd colo,

zgomotul nu înceta. M-a apucat o spaimă cumplită. Mi-am înşfăcat lopata şi fugi cît te ţin picioarele !..."

„Care va să zică tu erai ăl de bocăneai ?" întrebă bunicul.

„Ba nu, eu săpam..., răspunse Prohor. De bocănit, bocănea careva alături..."

Bunicul nu răspunse. Ştiu numai că de atunci n-a mai căutat niciodată comoara. Nu peste mult au început discuţiile despre „comunie" şi nu ne-a mai ars de aşa ceva.

VI

— Ehe, mujici — mujici ! rosti cu amărăciune Nazarka. Aţi săpat tot cîte unul singur. De bună seamă gospodari individuali ! Acum e altceva. Trebuie să pornim tot colhozul, şi să scormonim toată rîpa. Aşa s-ar găsi neîntîrziat.

— Şi ce-ai face tu cu comoara asta ? întrebai eu.

— Cu aurul ? Ha ! Cu aurul nu-i niciodată o problemă. Nazarka îşi linse lingura, apoi aşează strachina pe foaia de cort întinsă pe iarbă în loc de faţă de masă.

— Cu bunul altuia nu te îmbogăţeşti, spuse Lukeria. Pe vremuri, cîţi nu erau dornici să se îmbogăţească pe socoteala altora ?... Erau şi hoţi de cai, şi spărgători, şi pungaşi — îi prădau pe negustori... Iar sărăcia rămînea mai departe. Nu te poţi îmbogăţi decît prin muncă...

Nazarka scoase un fluierat.

— Auzi ce-ţi mai trece şi dumitale prin gînd, tuşă Lukeria ! spuse el. Păi eu ziceam că, dacă s-ar

găsi comoara, s-o întrebuințăm în folosul tuturor, adică al colhozului. Să construim ferme bune, să cumpărăm tractoare, mașini.

— Asta ar fi într-adevăr în folosul colhozului! am lămurit-o eu pe baba Lukeria.

Și, pe nesimțite, aruncînd un cuvînt după altul, am lunecat discuția către tema ce mi-o propusesem: despre chipul moral al oamenilor viitoarei societăți, despre noi, despre artelul nostru.

Toți mă ascultau fără să mă întrerupă.

— Cît privește bogăția, spuse pînă la urmă Avdanea, așa este! Îmi aduc aminte că am avut noi un președinte, Tișka-grădinarul. Of, cît mai visase el să îmbogățească colhozul! Făcea pe dracu-n patru. Arase toate luncile, semănase ceapă, morcovi. Dar cine să aibă grijă de grădină, nu era. Și așa, toate au fost năpădite de buruieni. Atunci s-a apucat să vîndă pădurea colhozului. Strica, dărîma, numai bani să iasă. Și ce-a ieșit? Nici tu pădure, nici tu bani...

— Am avut noi ștabi și mai cu moț decît Tișka! se auzi de lîngă foc glasul babei Lukeria. Tot așa și-au bătut capul. Ziceau că dacă pui o vacă pe cîntar de trei ori, o să iasă și carne de trei ori mai multă. Și ce a ieșit? Prost a ieșit...

În timpul discuției, răsări din întuneric Vera. Avea un ștergar pe umeri și părul despletit. Sarafanul scurt și umed de rouă îi contura șoldurile armonioase, rotunjite. Se vede că nu se așteptase să găsească atîta lume în jurul focului. Sfiindu-se, fata ceru Lukeriei să-i dea și ei cina, luînd-o apoi pieziș spre căpița în preajma căreia ședeam noi. Se sprijini de ea și începu să mănînce.

— Unde dispăruseși, Vera? am întrebat-o eu.

— M-am scăldat...

— Uite-o și pe rusalca ta, Nazare, vorbi Avdanea, înghiontindu-l pe flăcău.

Nazarka nu răspunse nimic, se apropie de foc și începu să-l zgîndărească cu un băț. Scînteile zburau prin beznă. Focul dădea să se stingă. Pologul înstelat așternut pe deasupra noastră se vedea mai viu, mai limpede; cocoașele negre ale povîrnișurilor, multe acoperite cu văluri de ceață, păreau mai îndepărtate ca de obicei. În schimb se auzeau mai bine sunetele: la început înăbușite, adormitoare, deveniseră deodată simțitor mai apropiate și cumva neliniștitoare. Nu departe de luncă, în secară, se auzea strigătul prepeliței, ca o chemare: „La culcare! La culcare!" Nu departe, în stejarii pitici din Denejnîi, ciocănea un cîrstei: „Dîr-dîr-dîr-dîr!"

Deodată Nazarka se întoarse iar la foc și, oprindu-se în fața băiatului de la remorcă, spuse:

— Haidem, Sliva!

— Unde, omule? întrebă alene flăcăiandrul.

— Dacă nu vor să pornească toți, mic și mare — o să descoperim noi doi comoara! Punem sapa la tractor și într-o noapte răsturnăm tot Denejnîi cu susu-n jos!

Sliva căscă, întinzîndu-și mădularele. Se vedea că n-are chef să meargă nicăieri.

— Lasă flăcăul în pace! bombăni Lukeria. Caut-o singur dacă te-a lovit damblaua asta. Ori n-ai auzit cîți oameni au căutat-o înaintea ta?

— Babă Lușa. Am pășit, ca să zic așa, într-o etapă nouă. Aplicăm o tehnică înaintată, glumi Nazarka.

— Dacă află preşedintele, îţi arată el „tehnică" ! Ai să-ţi aduci multă vreme aminte cum ai ars degeaba combustibilul obştesc. Nici nu te gîndi să scormoneşti pămîntul prosteşte ! M-ai auzit ?

— Tuşă Luşa, eu m-am adresat lui Sliva strict personal.

— Asta-i copil ! De două nopţi n-a închis ochii. Cînd colo tu !... Ho, nărodule...

Sliva e un nepot de-al tuşii Luşa. Unul din numeroşii ei nepoţi. Tare-i bună tuşa Lukeria asta. Casa ei întotdeauna e plină şi de rude şi de străini.

— Nu ştiu de ce, dar mă dor toate celea, măi Nazarka... Sliva nici nu se ridică.

— E limpede că ţi-e frică ! Te-au înfricoşat carele de foc ! *Good bye !*

Nazarka dispăru în întuneric. Sveta îl urmări cu o privire neliniştită. Mi s-a părut că se stăpînea cu greu să nu sară în picioare şi să nu alerge după el. Pesemne se sfia, totuşi. Am aruncat o privire fugară spre Vera. De îndată ce Nazarka dispăru, puse jos strachina cu caşă şi căzu pe gînduri. Apoi, tot fără să-şi fi terminat caşa, se ridică alene în picioare, parcă vlăguită de puteri şi, luîndu-şi strachina, porni spre izvor. La izvor tuşa Lukeria spăla vasele.

Vera se apucă s-o ajute.

VII

Undeva în spatele nostru mormăi tractorul. Mă uitai într-acolo. Farurile luminau panta lină a rîpei ; stejarii pitici şi tufele de măcieş aruncau umbre lungi. Tractorul mormăi cît mormăi, apoi dispăru după un dîmb înspre Denejnîi. Speriate de uruitul motorului, prepeliţele tăcură o vreme. Dar de îndată ce mormăitul încetă, îşi reluară sporovăiala : „La culcare ! La culcare !"

Totuşi, n-aveam chef să dormim. Fetele, după ce-şi potriviră căpiţa, se culcară pe aşternutul înmiresmat şi, încetişor, cu jumătate de glas începură să cînte. Cîntau despre scoruşul de munte, despre călini, despre soarta vitregă a femeilor. Cosaşii, osteniţi, şedeau tolăniţi lîngă căruţă şi fumau.

Pe pămînt — rouă, răcoare ; cerul — înstelat, solemn... Şi linişte, dar şi mormăitul molcom, depărtat al tractorului, strigătele prepeliţelor, cîntecul fetelor, trist şi prelung ca întinderile ruseşti ; iar printre toate acestea, se strecoară ca un vis, părîndu-ţi aievea, amintirea trecutului adînc, demult apus...

Ce rost a avut, la drept vorbind, hanul Mamai ? Prin înşelăciune, făgăduind prăzi bogate şi viaţă fericită, acesta şi-a ridicat norodul. Şi iată că asupra Rusiei s-au năpustit tătarii ; au bîntuit tîrgurile şi satele ; au prădat, au pîrjolit, au siluit... Părea că nu se află pe lume putere care să-l frîngă pe acest proclet. Dar a trecut vreme şi iată că aici, printre aceste viroage s-a topit hoarda lui Mamai. Şi, nu prea departe, pe cîmpia Kulikovo, se înalţă acum un obelisc negru de tuci, încununat cu crucea pravoslavnică, biruitoarea semilunii mahomedane. Se înalţă într-un cîmp aspru, nearat niciodată, ciuruit de popîndăi ; iar împrejurul acestuia, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic, înfloreşte hrişca şi se ridică, mai înalt de-un stat de om, porumbul cu frunzele-i verzi. Mamai nu mai este de-o veşnicie şi n-au mai

rămas decît, umblînd prin popor, nişte legende despre comorile tătăreşti ; şi iată că azi, printre strigătele prepeliţelor, se aude mormăitul unui tractor ; este Nazarka în căutarea acelei comori tăinuite.

— V-am ascultat... Am răscolit lucruri vechi... Şi mă gîndesc aşa : Doamne, că întunecat la minte mai era pe vremuri mujicul nostru ! vorbi baba Lukeria, aşezînd străchinele spălate pe o ladă acoperită cu muşama. Căutau comori... Ca şi cum fericirea omenească atîrnă de comori.

— Dar de ce atîrnă fericirea, tuşă Luşa ? întrebă Svetlana Konoplina.

Tuşa Lukeria nu se grăbi cu răspunsul. Acoperi străchinile cu o cîrpă, îşi şterse mîinile de şorţ şi, legănîndu-şi trupul greoi într-o parte şi-n alta, se îndreptă spre fete.

— Ia faceţi-mi puţin loc ! Cu un foşnet zgomotos, îşi sprijini spinarea lată de căpiţă.

— Tuşă Luşa, tuşă Luşa... Hai, spune-ne, nu-i da pace Sveta.

— Ţi-ai găsit ! De unde să ştiu eu de ce atîrnă fericirea asta ?

— Asta nu-i aşa ! Ai trăit o viaţă de om şi nu ştii ? !

Fetele sînt fostele mele eleve. Au terminat şcoala cu doi-trei ani în urmă. Unora din ele le prevestisem în taină un mare viitor. În genere, noi, dascălii, semănăm întrucîtva cu mamele. Te uiţi adesea la cîte-un ţînc cu ochii vioi şi ţi se pare că în viitor va ajunge negreşit un Newton. Pe Newton îl considerăm noi, fizicienii, omul cel mai fericit. Bine a spus despre el Lagrange : „El este omul cel mai fericit. Sistemul universului nu se poate determina decît o singură dată.“

Fiecărui elev de-al meu îi doresc în taină fericirea lui Newton... De pildă, Sveta asta. E o fată cu calităţi, indiscutabil. Uimitor de repede prinde şi ştie să analizeze orice. E înzestrată cu un talent pentru matematică de-a dreptul ieşit din comun. Mi se părea că Sveta trebuie neapărat să-şi continue studiile : să intre la un institut, să devină cercetător sau, în orice caz, profesor de şcoală. Ea, însă, a rămas în colhoz. Iar eu, văzînd-o aproape zi de zi, n-am întrebat-o niciodată dacă e mulţumită.

Şi, de obicei, gîndeam eu observînd cum se învioraseră fetele cînd începuse Lukeria să le vorbească despre fericire, în şcoală stăm foarte puţin de vorbă cu elevii despre sensul vieţii, despre fericire. Noi cerem cunoştinţe. Eu le predau despre Giordano Bruno, cînd a trăit şi ce însemnătate au avut lucrările lui pentru dezvoltarea astronomiei şi fizicii ; profesorul de istorie cere neapărat de la elevi pe de rost toate expediţiile lui Alexandru Macedon. Matematicianul, bineînţeles, le vîră în cap probleme... Şi nici unul dintre noi, profesorii, n-aduce vorba la lecţie despre ce anume îl făcea fericit pe Bruno, care a fost ars pe rug, sau despre ce-l făcea să se teamă de toate pe Alexandru Macedon, pe el, care stăpînea aproape jumătate din faţa lumii.

Dar ce să mai vorbim de lecţii ! Nici acum, ca agitator, vorbindu-le oamenilor despre comunism, nu rostisem nici un cuvînt despre fericire. Punem într-una accentul pe faptul că comunismul este egalitate, belşug, înflorirea ştiinţei şi a culturii etc. Dar dacă oamenii vor fi fericiţi în comunism şi cum anume — Sveta de pildă, sau Nazarka — despre asta nici un cuvînt.

Şi abia acum văd cît îi frămîntă problema asta.

VIII

— Ia uite ? ! vorbi din nou Lukeria după o tăcere. Ce vor dumnealor ? Să le spun ce-i aia fericire ? ! Dacă aş fi ştiut, păstram pentru mine.

— Tuşă Luşa, oare tu nu te socoteşti fericită ?

— Păi, cum să vă răspund la asta, fetelor ? Nu mă plîng de viaţa mea, cu toate că niciodată n-am găsit vreo comoară... Tuşa Luşa rîde încetişor şi reluă : Pe vremuri lumea lua bogăţia drept fericire. Dacă vreo muiere lua un bărbat bogat, toţi o pizmuiau : Arina, ziceau ei, e fericită ! Şi cînd te uitai la ea, vedeai că fata se usucă... Da ! Pe vremuri fiecare căuta să rupă de la gura altuia, ca să se îmbogăţească. Printr-o înşelăciune sau cine ştie cum. Negustorii sau moşierii — zic. Toată nădejdea mujicului, însă, era de bună seamă o comoară. Gîndea că dacă dă de o comoară o să-şi rostuiască gospodărie nouă, o să aibă cai mai bunişori, o să-şi cumpere o bucăţică de pămînt. De asta şi săpa fiecare aici, la Denejnîi. Noaptea, de unul singur... Se speriau de moarte unii de alţii. Unii săpau prin apropiere, alţii plecau peste nouă mări şi nouă ţări după comori. Să-l luăm de pildă pe moş Saneev.

— Nenea Savvatii ? Am întrebat eu. Era vecin cu noi. Cum să nu-l ţin minte ? ! Era un bătrîn cu barbă mare... Uneori ne aduna în jurul lui pe noi, plozii, şi începea să ne povestească despre fel de fel de ţinuturi...

— Aşadar, Savvatii ăsta, urmă Lukeria, umblase prin ţinuturi îndepărtate ca să caute pămîntul Belovodiei. Se zicea că ar fi pe undeva o ţară unde curg rîuri albe cu lapte, unde e primăvară veşnică şi cîntă pasărea paradisului, unde oamenii nu fac nimic şi totuşi au de toate : mănîncă cît poftesc şi se îmbracă cu ce poftesc.

— Şi a găsit-o ? Vera, care şedea mai la o parte, strînse din umeri de parcă ar fi trecut-o un fior de frig şi se dădu mai aproape de prietenele ei.

— Păi cum altfel ? Numai că a umblat tare mult; zicea că şi în ţinutul Kirghiz-Kaisatk, şi în China... Cît a umblat, multă apă a curs. Între timp însă, în Belovodia, în ţara aia adică, se întîmplase o nenorocire. Rîul lor ăl mai de seamă, un rîu de lapte, a rupt zăgazul. Un fleac, spărtura nici nu era mare. Oamenii ar fi trebuit să puie mîna pe lopeţi şi s-o astupe, muncind frăţeşte. Dar oamenii din ţara aceea nu ştiau să muncească — la ce să muncească, dacă toate cîte le trebuiau le-aveau de-a gata ? Rîul a mîncat stăvilarul, iar laptele s-a revărsat tot în pustiu...

— Va să zică Savvatii a venit prea tîrziu ?

— Aşa spunea el... S-a întors din ţara aceea slab de-l sufla vîntul. Din zeghe nu-i rămăseseră decît mînecile. Şi-a lipit un bordei în capătul cel mai îndepărtat al uliţei şi şi-a trăit liniştit zilele din urmă. Strîngea iarna bucăţele de pîine, îşi făcea pesmeţi, iar vara toată prindea fel de fel de păsărele şi le vindea pe la iarmaroace...

— Privighetori ? întrebă curioasă Vera.

— Nu numai privighetori ; mierle, botgroşi... Dar el nu făcea negustorie cu ele de dragul banilor, ci aşa... Îi plăcea lui să hoinărească pe la fel de fel de iarmaroace. Acum îmi dau seama că oamenii nu mai pleacă în lume. Pe vremuri însă, şi iarna şi vara plecau pe ruptelea. Desculţi, dezbrăcaţi, plini

de buboaie — o grozăvie ! Unul se ducea la „slobozie“ — așa se numea pe atunci pămîntul înțelenit. Altul se tot învîrtea pe la locurile sfinte : lui Dumnezeu îi cerea fericirea. Și se tot duceau într-una. Încălțați doar cu opinci ; dacă mai găsiseră pe-acasă o cămașă țesută, nici aia nu le stătea pe umeri. Îi dădeai unuia o cană cu cvas în care erau muiate bucăți de pîine, cînd colo el strîngea mereu din umeri — l-au năpădit păduchii. Și, uite, ce vă mai spun : fiecare căuta să plece singur. Își zicea : „Poate că eu am să am noroc ! S-a dus și vecinul meu. El s-a întors cum a plecat, dar eu, prin rugăciuni, am să-mi capăt de la Dumnezeu fericirea.“

Lukeria tăcu.

Focul se stinsese aproape. Svetlana mai aruncă peste cărbuni fîn uscat. Un fum vinețiu învălui iarba înrourată Dar iată că flacăra țîșni și, din întuneric, răsăriră pentru o clipă căpițele mici de fîn, împrăștiate prin luncă, o dată cu fîșiile aliniate de pe care abia se cosise iarba și care acum păreau negre.

După ce fumaseră pe săturate, țăranii picoteau de somn.

Un cîrstei fluieră o dată, de două ori și tăcu.

Se auzea numai mormăitul tractorului pe povîrnișul dîmbului de lîngă Denejnîi.

— Nazarka tot caută... spuse Vera.

— E tînăr, lasă-l să caute ! adăugă pe același ton tușa Lukeria.

— Și nu-i e frică... așa, singur ! observă Sveta.

Nimeni nu răspunse. Fetele începură să-și aștearnă de dormit. Fiecare-și adusese cîte două pături. Își desfăcură boccelele — o pătură o așezau dedesubt și cu cealaltă se acopereau. Se culcară ca flăcăii pe cîmp — una lîngă alta. Se strîngeau bine una într-alta ca să le fie mai cald. Cel mai mult zăbovi Sveta Konoplina. Se apucase să-și pieptene părul înainte de culcare și, în timp ce se îndeletnicea cu asta, toate fetele se culcară.

Sveta își așternu culcușul în margine de tot, lîngă tușa Lukeria. Înainte de a se culca, bătrîna se foi multă vreme, oftînd într-una, încît eu, deși mă fura somnul, îi auzeam glasul.

— Fericire de unul singur nu se află... Nu, fetele mele dragi ! Undeva, prin străinătăți, oamenii trăiesc dezbinați cu tot dinadinsul... Ba datorită unei grădini cu flori, ba datorită unei grădini de zarzavat, ba pînă și datorită unei mașini. Trăiește și te îmbogățește ! Vei fi fericit... Dar eu am să vă spun, și pe cinstea mea că e adevărat : acasă, pentru mine singură, nu prea îmi place să gătesc ; dar dacă e vorba să gătesc pentru toți, e altceva...

Focul se stinsese, mai mocnea doar puțin jar azvîrlind reflexe roșietice în iarba înrourată, în tufele verzi de rogoz crescute de-a lungul rîulețului.

M-am acoperit cu cojocul, apoi am stat așa multă vreme fără să adorm, privind stelele, povîrnișurile rîpei, gîndindu-mă în același timp la toate, și la trecut, și la stele, și la viitor...

Careva dintre bărbați sforăia ușurel ; peste un minut-două, nu se mai auzi nimic ; nici dinspre partea fetelor. Lumea astrală, contopită cu cea pămîntească, se mistui în somnul nopții.

IX

Mă trezi frigul. Lumina lunii mă bătea drept în obraz. Cerul parcă se decolorase, devenise albicios, iar stelele abia se mai desluşeau. Ca şi înainte, era rouă ; dar ceaţa, încetul cu încetul, se destrăma.

M-am ridicat. Cum nu mă trezisem încă bine, mă trecu un fior. Mi-am scos cu grijă prosopul de sub căpătîi şi m-am dus la rîu să mă spăl. Întors la căruţa lîngă care dormeau cosaşii, am aruncat prosopul şi am aprins o ţigară.

Spre răsărit, zorile cuprinseseră tot orizontul. Păsărelele făceau o gălăgie straşnică. Din sporovăiala lor, însă, parcă lipsea ceva. Nu mi-am dat seama ce anume. Apoi m-am lămurit : lipsea mormăitul tractorului lui Nazarka. „Oare Nazarka se apucase într-adevăr să caute comoara, sau a glumit ?“ mă gîndii eu, şi-mi veni poftă să văd ce face.

După ce mi-am fumat ţigara, am pornit-o înspre tractor.

Pantele domoale ale rîpei erau pătate de insuliţele liliachii ale trifoiului înflorit. Florile lui zburlite, albe de rouă, semănau acum cu nişte nasturi sidefii. Cum le călcam cu piciorul, roua măruntă dispărea şi pe jos rămînea urma verde a cizmei. Cu cît urcam, cu atît vedeam mai departe. În stînga, de-a lungul drumului spre Iasnovoe, se orînduia cu frunzele lui ascuţite porumbul. Pe fondul gingaş şi mat al răsăritului, lujerele plantelor păreau mai dese decît ziua. Şirurile lor, crescute la distanţe egale, îţi aminteau de suliţele unor ostaşi aliniaţi în front...

Cu cît te apropii de trecătoare, cu atît vegetaţia e mai săracă. Iată că fîşîie sub picioare cimbrişorul. Frunzele lui mici şi incolore sînt uscate şi lipsite de

viaţă, ca de hîrtie. Mai la fiecare pas dădeai de gropi aproape astupate, năpădite de pelin şi brusturi. Acolo căutaseră lipiagovenii odinioară comoara. Pe buza rîpelor şi şanţurilor se încîrlionţau stejarii pitici, creştea măcieşul cel ţepos. Florile-i erau pălite de arşiţă. Petalele căzute făceau mici pete albe pe sub tufişuri, de parcă vîntul adusese aici fulgi de zăpadă.

Deodată, la mică distanţă, văzui tractorul. Era chiar pe dîmb, acolo unde coborîşul nu e atît de prăpăstios. Tractorul era nou şi avea instalaţie pneumatică. Aici, în luncă, se făceau cu el căpiţele de fîn. Dinainte i se monta maşina de cosit fînul ; el apuca dintr-o dată căpiţa de fîn, o tîra şi o aşeza în stog. Acum, în locul maşinii de cosit, era fixat un căuş. Iute mai lucrase Nazarka : ia uite ce mai groapă a săpat într-o noapte !

Vrui să mă strecor pînă la şanţul cel mai proaspăt, dar lutul umed mi se lipea de cizme. Mi se făcuseră grele ca plumbul. A trebuit să urc mai sus, pe dîmb. Nazarka nu era în cabină. Am ocolit deci groapa. Şi deodată observai sub un tufiş, mai într-o parte, ceva întunecat. M-am apropiat.

Sub un stejărel, pe un aşternut de iarbă proaspăt cosită, dormeau Nazarka şi Sveta.

Svetlana dormea aşa cum dorm copiii. Era culcată pe o parte ; braţul drept sub cap, cel stîng ţinînd pufoaica cu care Nazarka îşi acoperise prietena. Faţa îi era liniştită şi în acelaşi timp bucuroasă — exprima bucuria aceea deosebită, luminoasă, cu care adormi numai în adolescenţă.

Nazarka era culcat alături pe spate. Gulerul cămăşii cadrilate — descheiat, mîinile murdare de păcură — aruncate în lături. Surîdea şi în somn...

„Totuşi Nazarka şi-a găsit comoara !“ gîndii eu ironic. Şi, pe neaşteptate, mă străbătu un fior din cap pînă-n picioare. Cu greu m-am stăpînit să nu strig de bucurie, cît mă ţinea gura...

...La căpătîiul lor, sub un stejar pitic, zăcea perna neagră, scoasă din cabina tractorului. Pe tapiţeria de dermatină erau aşezate frumos, unul lîngă altul, cîteva obiecte ciudate. La început le-am luat drept nişte bulgări informi de lut, dar, uitîndu-mă mai bine, am înţeles că sînt lucrurile scoase din pămînt de Nazarka.

Cu multă băgare de seamă, străduindu-mă să nu le tulbur somnul, am dat la o parte crengile tufişului şi am luat în mînă unul din aceste obiecte. Era o armă veche de-a strămoşilor noştri, o halebardă, mai curînd o secure decît o halebardă. Tăişul era mîncat de vreme, dar partea de jos a fierului, cu orificiul pentru mîner, se păstrase binişor.

„Tot a găsit ceva ! Bravo ţie, Nazarka !“

Nu mai înduram să nu le vestesc asta tuturor celorlalţi. La început am mers la pas, desfăcînd tufişurile cu mîinile, apoi am început să alerg. Crengile de măcieş îmi zgîriau mîinile, mi se agăţau de haină, dar nici nu le simţeam.

Am zărit de departe că şatra noastră de lîngă izvor se trezise. Lîngă căruţă stătea Avdanea, povestindu-i încetişor, printre rîsete, ceva tuşii Lukeria care trebăluia cu ceaunele.

La izvor se spălau fetele. M-am apropiat de ele în goană şi le-am spus totul despre comoară. Fetele mă înconjurară. Le-am arătat bucata de metal plină de pămînt galben. Fetele puseră îndată stăpînire pe ea şi, smulgîndu-şi-o din mîini una alteia, începură

să cureţe pămîntul. Se apropiară Avdanea şi tuşa Luşa.

Avdanea, devenit deodată serios, sucea şi răsucea halebarda dînd din cap. Tuşa Lukeria suspina. Nu-i venea să creadă că bucăţica asta de fier zăcuse atîta amar de vreme în pămînt şi nu putrezise.

O fată propuse ca obiectul să fie spălat în pîrîu, dar în clipa aceea Vera îşi aminti de Nazarka.

— Fetelor ! Cum de nu ne-a trecut prin cap ? Haidem să-l felicităm pe Nazarka ! spuse ea, şi o luă prima la fugă, în sus, spre Denejnîi.

Avea picioare lungi Vera asta, era şi voinică ; n-o puteai ajunge uşor. Fetele, care o luaseră la fugă după ea, urcau trecătoarea, ţinîndu-se de mîini.

Vera înaintase destul de mult, cînd se opri deodată locului, ca şi cum atunci s-ar fi trezit din somn. Îşi plimbă privirea asupra fetelor care alergau în urma ei ; Svetlana nu era printre ele.

Într-o singură clipă Vera parcă se strînsese şi se făcea tot mai mică de statură : după ce rămase cîteva clipe descumpănită, coborî încet înapoi, în întîmpinarea prietenelor ei care continuau să se caţere.

— Veruha ! Ce-i cu tine ?

Vera dete tăcută din umeri, culese din mers un fir de trifoi şi, muşcîndu-l uşor, spuse abia stăpînindu-şi lacrimile :

— Mare lucru, să găseşti o bucată de fier ! Dacă ar fi descoperit aur adevărat...

Coborî mai departe. Fetele rămaseră cîteva clipe pe loc, apoi, se vede că nefiind de acord cu Vera, alergară iarăşi înainte, tot mai sus şi mai sus.

Cînd Vera se apropie de foc, Lukeria veni lîngă ea. Bătrîna o îmbrăţişă fără nici o vorbă, dar vă-

zînd că le observasem bombăni, făcînd pe nemulţumita :

— Mare lucru o bucată de fier. În pămîntul nostru găseşti de-alde astea cîte vrei ! Primăvara trecută am dezgropat în grădina mea de zarzavat o mină nemţească. Şi n-a fost nimic ! De cînd mă ştiu, văd că oamenii nu se îndeletnicesc cu altceva decît cu prăsirea şi cu lupta. Şi s-ar zice că toţi au fost bine povăţuiţi, dar de astîmpărat tot nu se astîmpără. Se vede că nu le e de ajuns fericirea de pe pămînt... Ce-a găsit ? A găsit un fier... Au şi dat fuga toţi. De cap să le fie !...

Partea a doua

CASA PĂRINTELUI ALEXANDR

— Linişte, copii ! Uitaţi-vă aici. Luăm apă şi o turnăm într-un vas. Apa ia forma vasului în care este turnată...

Pun mîna pe o căniţă, scot cu ea apă dintr-o căldăruşă şi umplu retortele înşirate pe masă : una sferică şi cu gît subţire, alta mică de tot, în formă de pinguin — cu aripioare caraghioase şi lăbuţe lătăreţe.

Laboratorul meu de fizică nu e un model de utilare. Aparate sînt puţine. De cîte ori merg la oraş, mă străduiesc să fac rost de cîte ceva nou, amuzant.

Retorta-pinguin era o astfel de noutate. O păstrasem anume pentru lecţia *Însuşirile fizice ale apei.* De obicei, asemenea lucruri amuzante plac foarte mult copiilor. Ascultă atenţi, şi, prin urmare, înţeleg mai repede şi mai bine.

Astăzi însă, nici pinguinul nu dă rezultate. Copiii sînt foarte neliniştiţi şi neatenţi. Privesc mereu spre fereastră, şuşotind între ei. Mă fac că nu observ. Străduindu-mă să le trezesc interesul, le relatez experienţele lui Pascal, le descriu felul în care sînt alcătuite presele hidraulice.

Conform planului, lecţia de astăzi constituie numai o pregătire. Cu timpul, copiii vor afla din lecţiile de chimie şi despre celelalte însuşiri ale apei, despre faptul că apa se compune din hidrogen şi oxigen, că în fiecare picătură de apă obişnuită se

combină izotopul greu de hidrogen (deuteriul) cu oxigenul, dînd o infimă cantitate de apă grea. În organism ar ajunge prezenţa cîtorva grame de apă grea, pentru ca omul să moară...

Nu, nu ! Despre asta nici un cuvînt azi. Copiii urmează să mai afle multe — şi despre viaţă şi despre moarte, despre hidrogen şi despre bomba cu hidrogen... Deocamdată însă, vorbesc despre lucrurile cele mai elementare : despre vasele comunicante, despre principiul construirii preselor hidraulice şi cu ulei.

Elevii mi se potolesc pentru o bucată de vreme. Dar iată că, în liniştea ce se aşternuse, aud deodată o şoaptă : „Îi duc... îi duc..."

Dimka Kartaşev, un flăcăiandru neastîmpărat şi totdeauna murdar de cerneală, sare din bancă şi aleargă la fereastră. După el o zbughesc şi ceilalţi.

Îmi dau seama că ar fi inutil să strig la ei. Nu e nimic de făcut ! Mă apropii şi eu de fereastră.

În faţa şcolii e un părculeţ. Prin salcîmii desfrunziţi se vede o mulţime cernită de oameni : bărbaţi cu capetele descoperite, femei cu basmale negre. Pe deasupra capetelor, plutesc legănîndu-se două sicrie acoperite cu pînză roşie.

Copiii s-au înghesuit la fereastră. Unul se smiorcăie pe nas. Îmi întorc capul. Lîngă banca din fund, în colţ şi cu spatele la fereastră, stă Ghenka Lobanov, un copilandru bălăior, pricăjit, cu pistrui pe obraz. Umerii îi tresar de plîns. Ochii îi sînt plini de lacrimi, ca două mici băltoace toamna — tremurînd şi sclipind.

„Trebuie să-l liniştesc, gîndesc eu. Se vede că e un copil foarte impresionabil. Oricum, e înmormîntarea unui vecin de-al lui."

Pe stradă a început să cînte o fanfară. În aceeaşi clipă, acoperind melodia funebră, pe coridor se auzi un tropăit.

— Haideţi, băieţi ! O înmormîntare cu muzică !

Tropăitul şi strigătul de chemare au fost un fel de semnal. Uşile celorlalte clase se trîntiră cu zgomot, apoi se auzi tropăitul a încă vreo treizeci de perechi de picioare. Nici n-apucasem să deschid gura, cînd toţi, ca la comandă, fugiră de la ferestre ; uşa se deschise larg, iar elevii mei dispărură din clasă ca suflaţi de o pală de vînt.

II

Există oameni cărora le place să rătăcească prin cimitire, să citească inscripţiile de pe lespezile funerare, să privească monumentele. Astfel de oameni mi-au părut întotdeauna ciudaţi ; nu-i înţeleg, ba mai mult, mi-e şi puţin frică de ei. Pînă nu de mult îi observam doar de la distanţă. Dar iată că, acum un an, a venit la noi o nouă profesoară de engleză. După război a devenit la modă să înveţi engleza. Directorul nostru hotărî că nici Lipiaghi nu trebuie să nesocotească spiritul vremii ; aşadar, a adus-o la noi pe „englezoaică". Sosi o fată tînără şi drăguţă, subţirică şi plăpîndă, cu unghiile şi buzele vopsite, cu părul tăiat scurt, într-un cuvînt o fată din zilele noastre.

Nu vreau să-i divulg numele întreg, voi spune numai că o chema Lida. Îndată ce-am făcut cunoştinţă cu ea, în cancelaria profesorilor, mi-a spus :

— Am auzit că scrieţi o istorie a satului. E foarte interesant !

Am ridicat din umeri şi i-am explicat că nu este nicidecum vorba de o „istorie", ci de anumite însemnări pe care le fac numai pentru mine.

— E totuna ! continuă ea. Aş dori să scrieţi în istoria dumneavoastră că satul dumneavoastră mi-a plăcut foarte mult. Adică nu satul, mai precis cimitirul satului... Vă plac cimitirele ?

M-a străbătut un fior. Cred chiar că m-am schimbat la faţă.

— Văd că dumneavoastră nu vă plac. Lida surîse cu condescendenţă. Mie însă îmi plac. Chiar din prima zi cînd am sosit la Lipiaghi, am început să mă plictisesc groaznic. Înţelegeţi-mă : am învăţat la Moscova. Aici — numai izbe scunde acoperite cu paie, lămpi de gaz... Am pornit-o spre cimitir, şi — o să mă credeţi ? — de îndată ce am văzut cimitirul m-am simţit mai bine. Totul vădeşte că, aici, la Lipiaghi, strămoşii sînt veneraţi. Cimitirul e ca un parc, plin de verdeaţă, împrejmuit cu gard. Vara trecută am fost cu mama în cimitirul satului ei natal, lîngă Tambov, dar cimitirul acela e părăginit de tot.

Toate astea m-au înfiorat pur şi simplu. Şi totuşi Lida avea dreptate : cimitirele satelor învecinate nu erau de loc arătoase. Nici tu gard împrejur, nici măcar un copăcel, ci pămînt pustiu, trist şi golaş, numai gropi... Nu ştiu, nu-mi amintesc acum ce i-am răspuns atunci, cred însă că fata a înţeles cît îmi displăcea o asemenea convorbire. Fiind cultă şi deşteaptă, Lida mi-a cerut scuze şi a fugit la oră.

Probabil că e la mine o rămăşiţă de pe vremea frontului — nu suport nici să vorbesc despre înmormîntări, nici să văd morţi. Cîţi prieteni nu mi-am îngropat pe front ! Acum, însă, cînd văd o procesiune funebră, umblu ca bolnav o săptămînă.

Nici de data asta nu m-aş fi dus, pentru nimic în lume. Nu se putea însă. Tot satul, de la mic la mare, lua parte la procesiune : bătrîni albiţi de ani, tineri, brigadieri, grăjdari, mulgătoare, legumicultori.

De două zile încheiate, nu mai lucra nimeni în Lipiaghi. O întîmplare extraordinară tulburase tot satul.

Deşi Lipiaghi văzuse multe la viaţa lui : incendii care într-o noapte mistuiau jumătate din sat, bătăi, crime... Dar o întîmplare atît de groaznică nu pomeniseră nici oamenii cei mai bătrîni.

...Cu două zile în urmă, prin Lipiaghi trecuse ca fulgerul vestea că paznicii colhozului — Kuzma Lukin şi Stepan Gorban — au fost asasinaţi. Contabilul dăduse primul peste cadavrele lor. Sosind de dimineaţă la administraţie, abia apucă să intre în tindă că se şi repezi afară strigînd din răsputeri : „S-au furat ! S-au furat banii !" Contabilul nici nu pomenise de uciderea oamenilor. Nu se gîndise decît la bani.

Multora, lucrul acesta li s-a părut ciudat. Eu, însă, îl înţeleg perfect pe contabil. De cînd dăinuia colhozul, atîţia bani deodată nu avusese pe mînă. În conturi poate că da, dar bani lichizi în geantă — niciodată.

Trebuie să vă spun despre colhozul nostru că nu e din cele mai de vază din raion. E un colhoz sărac. Din luna septembrie a acelui an, însă, treburile începuseră să se îmbunătăţească. Nu cine ştie ce, dar totuşi... Ivan Stepanovici, noul nostru pre-

ședinte, nu făgăduia multe, dar îi făcuse pe toți să muncească. El nu bea, iar pe ceilalți îi oprea de la băutură, atîta cît putea.

Ivan Stepanovici făcuse ordine la ferme, crease o brigadă legumicolă. I-a dat afară pe bețivi, punînd la muncă în locul lor femei harnice. Oamenii căpătară încredere în el. Începură să iasă la muncă, mai prinseră curaj. Și colhozul începu să progreseze. Toamna asta nu numai că s-au recoltat bucate din belșug, dar s-au strîns și ceva bani. Ziua-muncă ajunsese să valoreze două ruble.

Oamenii primeau și grîne, și cartofi, și varză, și alte soiuri de legume... Cît despre bani — bani primeau pentru întîia oară. Închipuiți-vă cîte speranțe și bucurii erau legate de plățile ce urmau să aibă loc !

Și așa, deodată, banii ăștia fuseseră furați. Toți, pînă la ultima copeică...

III

Iată cum s-au întîmplat lucrurile.

Geanta cu bani fusese adusă într-o luni. Conform obiceiului, de la Banca de stat nu capeți bani cu una, cu două. Pînă s-au încasat și s-au adus, se făcuse seară. Oamenii aveau chef să „ude" sumele primite.

Lipiagovenii nu sînt ca cei din Dvorostianka, bețivani notorii, dar dacă se ivește prilejul, știu și ei să bea un păhărel. Să bea, să zică un cîntec, să facă puțintel pe grozavii în văzul tuturora — la astea sînt meșteri. Țăranii îl convinseseră pe președinte să facă plățile, cu toate că vremea era înaintată. Ivan Stepanovici îi spuse casierei : „Plătești cît mai ai vreme, iar restul mîine". Casiera ar fi făcut plăți toată noaptea, dar avea copii mici acasă și vaca nemulsă.

Îi plăti pe mujicii cei mai gălăgioși, iar femeilor le spuse să vină a doua zi de dimineață. Femeile, după cum le e obiceiul, făcură nițică gălăgie, apoi plecară pe la casele lor. Casiera aruncă geanta cu bani în casa de fier, puse și un sigiliu de ceară, apoi fugi acasă. Contabilul nostru, Nikodimîci, care era de față, se alarmă. Așa-zisul „Safe" era vechi și șubred, sudat ca vai de lume cu tablă de un milimetru. Aici se păstrau registrele de plăți, rapoartele, cutiuțele cu tuș pentru stampile. Nici măcar stampila nu se ținea acolo ; președintele o păstra asupra lui, într-un săculeț. Darămite bani ! Și încă bani atît de mulți ! Se poate să-i ții într-o asemenea casă de fier ?

Pe lîngă asta, paznicul de la administrație, Kuzma Lukin, era pus acolo mai mult de formă. Ca paznic nu făcea nici două parale. Fusese făcut paznic mai mult de milă. Era un omuleț liniștit și neputincios, care toată viața lui nu omorîse măcar o muscă. Înainte de război, Kuzma lucrase ca grăjdar la colhoz. Iubea caii, îi iubea cu o dragoste plină de duioșie. Îngrijea de ei ca de niște copii. Ba chiar dormea cu ei, în grajd. În timpul războiului Kuzea fusese lovit de o schijă ; cînd ieși din spital îi tremura mîna dreaptă și mai și umbla greu. Nu mai era bun de nici o treabă. Dar avea familie numeroasă : o droaie de copii, nevastă și maică-sa — o femeie bătrînă. S-au gîndit atunci cît s-au gîndit și l-au pus paznic la administrație. Aici, nefiind nimic de păzit, nu

avea decît să stea noaptea lîngă telefon pentru eventualitatea cînd ar fi sunat cineva de la raion, din conducere.

Preşedintele nu-şi bătuse capul, dar contabilul se alarmă. Nikodimîci insită ca lui Kuzea să i se alăture, măcar pentru o noapte, încă un paznic. Cînd i se vorbi lui Ivan Stepanovici despre asta, începu să rîdă. „Parc-ar fi cine ştie ce bănet ! spuse el. Şi, afară de asta, acum sînt alte vremuri. Oamenii n-au nevoie de capital.“ Totuşi, trimise după un prieten al lui, Stepan Gorban, un fost feroviar. La noi locuiesc în sat mulţi dintre cei cu serviciul la gară. Stepan ieşise de curînd la pensie. Nu prea avea ce face şi primi, mai mult ca să-i facă plăcere preşedintelui.

Acceptă, aşadar, să stea o noapte împreună cu Kuzea.

A doua zi în zori au fost găsiţi amîndoi ucişi...

IV

M-am apropiat de procesiune, împreună cu ceilalţi profesori. În dreptul administraţiei mulţimea se opri. Începu mitingul de doliu.

Ivan Stepanovici, cu manta de feroviar şi cizme, se urcă în cerdacul casei. Obrazul preşedintelui era neras şi slăbit. Încă cineva mai urcă treptele şi se aşeză lîngă el.

Îmbulzeala dăinui un minut-două. Sicriele cu rămăşiţele pămînteşti ale paznicilor fură ridicate pe un postament înjghebat la repezeală în faţa cerdacului.

Oamenii făcură cerc în piaţeta din faţa administraţiei. Eu nu m-am apropiat. Atmosfera era prea apăsătoare. M-am tras mai la o parte, urmărind scena.

Bărbaţii — cu pieptare peticite, femeile — cu caţaveici călduroase şi broboade negre. Printre cei mari, străduindu-se să se strecoare cît mai aproape de cerdac, se foiau cei mici — făpturile cele mai descurcăreţe şi mai curioase din cîte există.

Femeile şuşoteau între ele.

— Auzi, cumătră, cică pe Nikodimîci şi pe Liza, casieriţa, i-au ridicat.

— Ei, ce spui ?

— Sînt bănuiţi.

— Nikodimîci ? Da' de unde ! Ăsta nu poate să taie un pui ! Daria lui aleargă totdeauna cînd are nevoie în vecini. Vorbe de clacă...

— Dee, se pot întîmpla multe.

— Ssst !...

Cu un glas surd şi întretăiat, preşedintele începu să vorbească. Spuse cuvinte obişnuite în asemenea cazuri : cum că azi petrecem pe ultimul lor drum doi muncitori cinstiţi, morţi la datorie, apărînd avutul obştesc... Se vede că Ivan Stepanovici răcise, deoarece tuşea într-una şi îşi scotea mereu batista din buzunarul mantalei. La adunări, Ivan Stepanovici vorbea incomparabil mai frumos. Totuşi, chiar şi cuvintele lui nemeşteşugite îţi rupeau inima.

Femeile plîngeau pe înfundate, ştergîndu-şi lacrimile.

Mă uitam la preşedinte şi mă gîndeam că tare greu trebuie să-i vie. Ivan Stepanovici nu mai e tînăr. Toată viaţa lui a muncit în transporturi. Începuse ca simplu controlor de linie, pentru ca apoi

să devină inginer şi locţiitor al şefului departamentului de cale ferată. Nu ştiu dacă ceruse chiar el să vie preşedinte la noi, ori dacă nu-l strînseseră cu uşa la comitetul raional, dar ştiu că s-a apucat de treabă cu tragere de inimă. Nu oricine ar fi acceptat să-şi ia pe umeri asemenea povară. El, însă, nu s-a temut. Cînd a sosit, părea un om foarte liniştit. O săptămînă-două a umblat pe la casele oamenilor, vorbind cu ei de una, de alta ! Dar, cum spune nenea Avdanea : „Ne-a scos galoşul din noroi. Acum poţi să-l arăţi oricui şi nu ţi-e ruşine." Totuşi, rămăsese noroi destul. Oare nu era o dovadă îndestulătoare această crimă odioasă şi lipsită de sens ?

Ivan Stepanovici îşi sfîrşi scurta cuvîntare. Se făcu tăcere timp de un minut, pentru a se alege următorul vorbitor.

Vremea era neprietenoasă, rece. Primul ger al iernii înlocuise toamna umedă şi prelungită. Din pricina nemişcării îmi îngheţaseră picioarele. M-am băgat în mulţime. Mi se părea că printre oameni îmi va fi mai cald. În faţa mea stăteau două femei. Vorbeau încet. Am recunoscut-o după glas pe baba Lukeria şi pe vecina ei, mulgătoarea Tatiana Haprova, sau după poreclă Tania Viliala.

— Auzi, babă Luşa ? Cică geanta s-a găsit... spuse Tatiana.

— Ii, nu minţi !

— Zău. Cînd s-au dus oamenii la cimitir ca să sape groapa, au dat peste o geantă aruncată în brusturi.

— Fără bani ?

— Ţi-ai găsit ! Lăsau ăia banii ! S-au dus pe apa sîmbetei. Bănişorii noştri munciţi... Praful s-a ales

de ei, pînă la ultima copeică ! Am lucrat toţi în păr şi un nelegiuit s-a îmbogăţit peste noapte.

— Ei, Tatiana ! Ăla n-o să aibă noroc cu banii noştri, spuse Lukeria.

— Zici că nu ? Omul ăla, de acum încolo, nu mai are nevoie să mişte un deget toată viaţa !

— Crezi că în asta stă fericirea, Tatiano ?... Pe ăştia o să-i şi găsească ! Nu se poate să nu-i găsească.

— Pe Nikodimîci însă l-au luat.

— De unde pînă unde ? N-a tăiat o găină toată viaţa lui.

— Ssst, las' s-ascultăm. Vorbeşte Ignat...

Vorbea Ignat Starobin, brigadierul brigăzii întîi. Căciula lui ponosită, cu clape şi fund de piele, şi-o ţinea strîns în mîna bătătorită de muncă. Cojocul scurt şi îngălat, din piele neagră tăbăcită, era descheiat. Şalul, de un cenuşiu ca pămîntul, scăpase de sub cojoc şi fîlfîia în vînt.

— Trebuie ca ucigaşilor să li se umple mai întîi gîtlejul cu ţărînă şi după aceea de-abia să fie executaţi ! spunea Ignat.

Muierile oftau. Ignat nu era de mult brigadier. Înainte muncise ca administrator. Era un bărbat închis, zgîrcit. Unii se cam temeau de el, iar ceilalţi nu-l prea aveau la inimă.

Cel care-i urmă la cuvînt fu Mihei Lobanov. Cu umerii înguşti, stîngaci în mişcări, părea veşnic bolnav sau nedormit. Era un vecin al răposatului Kuzma. Aşadar, Mihei începu cu el, cu Kuzea. De îndată ce-şi aminti de el, cît de bun şi blînd om fusese, nu se putu stăpîni şi dădu să plîngă. Mai rosti cîteva cuvinte şi izbucni de-a binelea.

— Ucigaşilor trebuie să li se taie mîinile şi picioarele, spuse el printre lacrimi.

O femeie care stătea mai în faţă începu să bocească. Mulgătoarele de lîngă mine îşi ascunseră feţele în broboade şi-şi ştergeau lacrimile.

Toţi înţelegeau durerea lui Mihei.

Mihei Lobanov şi Kuzma Lukin trăiseră sub acelaşi acoperiş, ca nişte fraţi, mai bine de douăzeci de ani.

V

...Fraţi însă nu erau. Soarta îi adusese întîmplător sub un singur acoperiş : amîndoi locuiseră în fosta casă a preotului.

Casa preotului e chiar la capătul uliţei noastre. E mare, acoperită cu tablă, are verandă, chenare şi pe acoperiş o giruetă. Casa e împărţită în două — o aripă pentru boieri, cealaltă pentru slugi.

În aripa curată, a stăpînilor, trăia părintele Alexandr, preotul nostru din Lipiaghi. Moştenise parohia de la taică-său ; taică-său, ca şi bunicul, slujiseră şi ei la noi. Alexandr era un preot luminat. Termină construcţia bisericii, începută de tatăl său, şi numai în urma insistenţelor lui, cu ajutorul zemstvei, a fost clădită şi şcoala, aceea unde învaţă toţi copiii din Lipiaghi, la care sînt şi eu profesor. Părintele Alexandr nu lua „plocoane" cînd cu sfeştaniile pentru construcţii, şi nici vite ; nu lua parte la praznicele de după parastase. Umbla vorba că ar fi rudă cu unul din marii savanţi ruşi — un fiziolog. Se putea prea bine să fie adevărat. Acel învăţat era de pe la noi, din Riazan.

Părintele Alexandr ducea o viaţă singuratecă. Copiii lui învăţau la oraş şi preoteasa locuia cu ei. Gospodăria lui puţin complicată, de fapt o grădină şi bucătăria, era pe mîna lui Kuzma Lukin, argatul lui. Acesta locuia în aripa pentru slugi. Avea o nevastă tot atît de liniştită ca şi el şi o liotă de copii.

Casa părintelui prindea viaţă numai vara. Atunci veneau în vacanţă preoteasa şi fetele. În zilele de sărbătoare, familia lua masa pe veranda cu geamlîc. După masă geamurile verandei se deschideau şi, printre perdelele date în lături, se zărea, înspre stradă, o pîlnie neagră, enormă — gramofonul.

Părintelui Alexandr îi plăcea să se odihnească un ceas-două, după masă. În acest timp, fetele petreceau. Puneau gramofonul. Pentru noi, ţîncii de la ţară, aşa ceva era un lucru nemaipomenit. În faţa casei preotului se adunau plozi cu buricul dezvelit, puştimea de pe toată strada. Soseam, ne aşezam în faţa casei pe o pajişte şi stăteam aşa, în aşteptare, întocmai ca un stol de vrăbiuţe.

În faţa casei — o grădină mare de flori. Din colţurile ei se înălţau brazi întunecaţi şi, chiar în faţa gardului, creşteau tufe bogate de liliac. Primăvara, liliacul înflorea bătînd spre albăstriu. Casa e aşezată în spatele acestor tufe de liliac, în fundul grădinii. De afară se vedea numai veranda şi cerdacul. În verandă, se zăreau, forfotind pe lîngă gramofon, fete tinere în alb.

Dar iată că în cele din urmă pîlnia începea să cînte. Sunetele necunoscute nouă, valsurile, polcile, mazurcile, ne vrăjeau. Eram gata să stăm toată ziulica în faţa casei popii. Fetele nu ne băgau în seamă. Ele îşi aveau distracţiile lor. Spre seară, după

odihnă, ieşea pe verandă şi părintele Alexandr. Nu purta sutană, ci un halat şi cizmuliţe moi din piele de elan. Părintele stătea ce stătea, ca şi cum nu ne-ar fi observat, apoi pe nesimţite dispărea prin portiţa care ducea spre livadă. Peste un minut-două îl vedeam înapoindu-se cu un paneraş plin de poame culese de pe jos. Se apropia de gard şi zvîrr !... Peste tufele de liliac se rostogoleau în iarba din faţa casei o puzderie de mere.

Într-o clipă săream în picioare şi, ca nişte furnici lacome, ne repezeam după mere. Băieţii mai mari şi mai voinici căutau să-i dea la o parte pe cei mititei. Aceştia se luptau şi ei, plîngeau. Rareori nu se isca vreo încăierare.

Părintele Alexandr era un om bun. Mai aducea un paneraş cu mere din cele căzute, iar noi, cu sînul doldora, ne îndreptam potoliţi spre casele noastre.

Privită din afară, proprietatea părintelui semăna întrucîtva cu o cetate. Deşi de dimensiuni uriaşe, întreaga livadă şi toate acareturile erau împrejmuite de un zăplaz înalt. Din loc în loc, de-a lungul gardului, se înălţau sălcii, ca nişte turnuri de cetate. Sălciile erau bătrîne ; trunchiurile lor groase şi îndesate abia le puteau cuprinde doi-trei oameni. Din pricina lor nu puteai vedea nici pomii plini de roade, nici potecile de rai, cu flori pe margini ; despre toate cîte erau în grădina şi casa popii nu umblau decît zvonuri, deoarece puţini oameni intraseră în casa părintelui Alexandr.

Toamna, cînd sălciile rămîneau desfrunzite, noi ţîncii ne plimbam de zor prin faţa grădinii, cu un sentiment de pizmă, dar şi de tainică nădejde. Dincolo de gardul cel înalt — ciorchini de scoruşe ca

flacăra, mere *antonovka* din cele cu luciu de chihlimbar. Treci uneori pe acolo şi ţi se tot pare că acuşi-acuşi ai să dai peste vreun măr sau vreun ciorchine de scoruşe căzut din întîmplare dincoace de gard. În zadar însă ! Crengile merilor şi perilor, care tinseseră să treacă peste gard, fuseseră tăiate din vreme cu fierăstrăul : părintele Alexandr îi păzea pe credincioşii parohiei sale de ispită...

Casa popii mă înfricoşa întotdeauna. De altfel mărturisesc că şi acum mă cam feresc să trec prin faţa ei noaptea. În scorburile răchitelor, care înconjurau grădina, sălăşluiau o mulţime de cucuvele. Strigătele lor nocturne se auzeau pînă departe. Pe fundalul negru al grădinii răsar trunchiurile albe, cojite, ale răchitelor seculare. Mergi şi deodată vezi limpede cum de una din răchite atîrnă... o femeie. Într-o clipă eşti tot leoarcă de sudoare, înspăimîntat şi încremenit, gata-gata să strigi, să fugi, şi cînd colo îţi dai seama că e doar o bucată de scoarţă desprinsă de copac.

Muierile istoriseau fel de fel de scorneli despre casa preotului. Spuneau că de-aia nu trăieşte preoteasa aici — că, pe cînd era tînără, ar fi venit la ea noaptea în zbor un înger şi ar fi făcut-o să cadă în ispită şi că, aflînd una ca asta, părintele Alexandr i-ar fi dat paşaportul...

Bărbaţii nu prea credeau ei în înger, totuşi, după cum am observat, nu treceau pe lîngă casa popii fără să se închine.

Acum, după atîţia ani de zile, am înţeles de unde proveneau toate acestea. Proveneau din necunoaştere, din faptul că această casă a părintelui Alexandr constituia o lume cu totul aparte, că seme-

nului nostru încălţat cu opinci îi era închisă. Cu atît mai explicabilă a fost rezerva oamenilor atuncea cînd, în sfîrşit, uşile casei preotului li se deschiseră.

VI

Odată, chiar la începutul iernii lui 1930, un zvon străbătu Lipiaghi : părintele Alexandr a fost ridicat ca duşman al orînduirii colhoznice şi dus la oraş. În casa preotului, mai exact în aripa mare boierească, se instală administraţia artelului *Plugarul roşu*, tocmai atunci înfiinţat. Argatul popii — Kuzma Lukin — rămase pe loc, în aripa de serviciu. El a fost unul dintre primii înscrişi în „comunie", ca un fel de administrator ; primea avutul celor ce intrau în artel — vaci, cai, pluguri. Toate erau mînate sau transportate la această bază atît de încăpătoare.

Cît a durat iarna aceea, satul fusese în fierbere. Nu era seară să nu se ţină o adunare în casa părintelui Alexandr. Mujicii discutau cu mare aprindere pînă dimineaţa. Se contraziceau asupra felului în care aveau să trăiască de-aci încolo. Să trăiască la fel ca înainte, cu gospodărie individuală, sau să intre în „comunie" ? Aceste discuţii aprinse ne tulburau şi pe noi, flăcăiandrii. Nimic nu se petrecea în sat fără amestecul nostru — ne băgam nasul peste tot... Şi în acest caz, de bună seamă.

Mi-aduc aminte ca acum de prima oară cînd am intrat în casa preotului. Înainte de toate m-a impresionat pe mine, care pînă atunci nu văzusem nici

o locuinţă în afară de cele ţărăneşti în care copiii se hîrjonesc pe podele laolaltă cu mieii — curăţenia şi atmosfera neobişnuită din casa părintelui. Duşumelele vopsite, date cu ceară. Pe pereţi, tapete înflorate, portrete. Mobilă din lemn de mahon, cu picioare sculptate ; canapele şi fotolii îmbrăcate în pluş. Cînd te aşezai, te cufundai ca într-o pilotă de puf. În salon, e o pianină acoperită cu husă albă. De-a lungul pereţilor, pînă în tavan — dulapuri cu geamuri pline de cărţi : biblia, diferite ediţii ale evangheliilor, sau scrieri de-ale sfinţilor... Toate, pînă la ultima, legate în piele şi cu litere de aur pe cotor. Pe noi, puştii, aceste cărţi ne interesau prea puţin. Erau scrise cu litere străine, de neînţeles, cele mai multe fără poze. În schimb, cu ce lăcomie cotrobăiam prin sertarele de jos ale dulapurilor, unde se aflau revistele. Erau foarte multe şi cît se poate de variate ; scrise şi ca la noi, şi în limbi străine, şi cu poze, şi fără. Cel mai mult ne plăcea revista *Niva*. Numerele pe ani erau legate în volume groase de tot. Dacă izbuteai să pui mîna pe un astfel de volum, erai în culmea fericirii. Un univers întreg : desene, ghicitori, versuri despre iarnă şi despre seceriş, tot soiul de povestiri ; copertele multicolore le poţi decupa şi lipi pe pereţi, sau poţi să faci din ele cărţi de joc. O *Nivă* o poţi schimba pe orice. Pe o praştie, pe o pocnitoare cu capete de chibrituri...

Prin bibliotecă nu cotrobăiam numai noi plozii, ci şi oamenii mari, care îşi alegeau şi ei cărţi după gustul şi înţelegerea lor.

În iarna aceea, proprietatea popii semăna cu un stup. Aici aduseseră toţi mujicii satului cai, vaci şi coşuri cu păsări. Vacile şi caii nu mai încăpeau în

staule şi umblau prin grădină călcînd rondurile de flori şi rozînd scoarţa copacilor. Găinile nehrănite se cocoţau pe parmalîcul verandei, se aşezau pe ulucile grădiniţei, pe acoperişul casei. Ca un făcut, a fost o iarnă grea, cu viscole unul după altul. În fiecare zi îngheţau şi mureau vreo zece găini.

Chiar la începutul primăverii, de cum prinseseră a picura streşinile, părintele Alexandr se întoarse pe neaşteptate. Se spune că îl adusese însuşi secretarul comitetului raional. Conducerea colhozului se mută în sat, în casa chiaburului Sucikov. Acareturile de pe lîngă casa popii se goliseră şi ele tocmai atunci — în urma „ameţelii de pe urma succeselor" ; în colhoz nu rămăseseră nici zece familii.

Părintele Alexandr renunţase la demnitatea şi slujba preoţească. Începuse să ducă un trai discret în proprietatea lui distrusă şi jumulită de mujici. Popa era foarte singur. Kuzma, fostul lui argat, fusese ridicat la rangul de grăjdar al colhozului. Acum nu mai avea timp să se ocupe şi de părintele Alexandr. E adevărat că nevasta şi copiii lui l-au ajutat cîtăva vreme pe popă, cum au putut. Părintele era însă un om înţelept. Înţelegea şi el că e greu să aştepţi binefaceri de la o familie alcătuită din şapte guri, şi îşi căută un protector.

Omul cel mai apropiat de părintele Alexandr era Ignat Starobin, care fusese o vreme staroste la biserică. Ignat a fost acela care l-a sfătuit să şi-l ia în casă pe Mihei Lobanov. Mihei era un omuleţ liniştit, bolnăvicios, despre care nu se ştia cum şi din ce trăia. Casă nu avea, şi nici rude apropiate. Înainte de a se fi înfiinţat colhozul, se tocmea ici-colo ca muncitor, trăind şi hrănindu-se acolo unde muncea. În ultimii ani lucrase undeva pe lîngă Orehovo, la turbărie. De-acolo se întorsese cu o adeverinţă cum că e bolnav de epilepsie, drept care nu mai putea fi folositor în colhoz.

Aşadar, acest Miheika Lobanov se instală la părintele Alexandr. Întîi de toate, Mihei tăie toate sălciile uscate ; făcu din ele pari. Ridică iarăşi, în jurul grădinii, gardul distrus în timpul gospodăririi „comunaliştilor" şi, o dată cu aceasta, pe negîndite, se despărţi printr-o îngrăditură şi de Kuzma. Vecinului său îi lăsă un loc viran năpădit de brusturi, pe care se ridicau cîteva movile de lut, adică ce rămăsese din şura popii, iar lui îşi rezervă întreaga grădină.

Acest epileptic liniştit se dovedi a fi un muncitor excepţional de inimos. Dinainte de-a se lumina de ziuă şi pînă se înnopta, Miheika trebăluia în grădină. Stropea, curăţa, săpa. De cum se coapseră primele poame, deschise fără zarvă o dugheană. La noi la Lipiaghi erau grădini puţine şi, cum pe lumea asta se poate întîmpla, printre altele, să cadă cineva bolnav, sau să aibă poftă de ceva bun, se duceau oamenii la părintele după vişine sau coacăze. Unul aducea ceva bănişori, altul vreo zece ouă într-o legăturică... Părintele Alexandr nu avea nici un amestec. El şedea pe verandă şi citea în cărţile lui. Pe toate le gospodărea Mihei. Acesta căuta să te jecmănească în toate felurile. Nici poamele adunate de pe jos nu ni le-ar fi aruncat „gratis", cum făcea altădată părintele.

În toamnă, Miheika se însură cu o fată trupeşă şi nu prea tînără, Katka Starobina. Nici nuntă, nici petrecere — se pricepea Ignat să le facă pe toate

fără vîlvă. Unii spuneau cum că Ignat îi dăduse Katiei o zestre frumoasă, ca să-i răscumpere un anume păcat. Alţii îşi făceau cruce cînd auzeau una ca asta : fugi de aici, vecino ! Mihei a luat-o pe Katka din dragoste. Au lucrat împreună la turbărie. De acolo li se şi trage. Numai că Ignat nu voise să-l ia în casă pe Miheika fără nădragi pe el. Acuşica, însă, cînd toate s-au aranjat, i-a dat-o.

Nu ştiu care e realitatea, dar în toamnă, sub acoperişul popii a venit o gospodină nouă — Katka.

Katka era o femeie voinică şi cam din topor. Pe pirpiriul ei de bărbat l-ar fi putut lăsa lat dintr-o singură lovitură. Femeia asta vînjoasă, zdravănă, harnică, întoarse totul cu susul în jos. Tot ea găsi cu cale că pentru bătrînul părinte Alexandr ajunge şi o cămăruţă cît de mică, spre pildă cea din preajma bucătăriei. Aşadar, ea cu bărbatu-său, ocupară şi camera mare, şi biblioteca, şi sufrageria.

Părintele Alexandr nu protestă.

Într-o iarnă, chiar în ajunul bobotezei, părintele Alexandr muri. Multe au mai îndrugat muierile în privinţa morţii lui neaşteptate. Felcerul nostru, însă, constată că părintele murise în urma unei paralizii a inimii, şi toţi se potoliră. Sosi şi preoteasa, împreună cu fetele. Părintele Alexandr fu înmormîntat creştineşte. Enoriaşii îl uitară după puţină vreme pe fostul lor preot ; numai arareori vreo bătrînă, conform vechiului obicei, se închina trecînd prin faţa casei lui, dar şi asta numai dacă prin apropiere nu se zăreau noii locatari ai casei...

Iată datorită căror capricii ale soartei, Kuzma Lukin şi Mihei Lobanov se treziră sub acelaşi acoperiş.

VII

Mitingul de doliu luase sfîrşit. Vorbitorii coborîră din cerdac. Lumea se îngrămădise în jurul postamentului pe care erau aşezate coşciugele. Ca totdeauna în asemenea cazuri, se produse o întîrziere de cîteva minute. Oamenii nu ştiau pe care coşciug să pună mîna mai întîi şi, pînă ce nu interveni preşedintele, se înghesuiră nehotărîţi.

În fine, se lămuriră toate. Katka Lobanova ieşi înainte, purtînd deasupra capului capacul sicriului lui Kuzma. În urma ei, purtîndu-l pe umeri pe Kuzma Ivanovici, porniră Ignat Starobin, Birdiuk, Mihei Lobanov şi Alexei, feciorul cel mare al lui Kuzma. Pe Stepan Gorban îl ridicară cu grijă prietenii lui, feroviarii, cu preşedintele în frunte.

Fanfara intonă discordant un marş funebru. Femeile plîngeau încet. Marfa, nevasta lui Kuzma, începu să bocească, şi toată această mulţime neagră şi disparată porni, îmbrîncindu-se şi clefăind cu picioarele în noroi, spre cimitir.

Cimitirul se află la ieşirea din sat, după grădinile noastre de zarzavat din Konceakovski. Drumul e prost, desfundat de căruţe. Toată toamna se transportaseră la gară grîne, cartofi, varză. Mica luncă e şi ea desfundată ; făgaşe, unul mai adînc ca altul, brăzdează maidanul. Firele lor se întind, împletindu-se, pînă la orizont.

Vremea era vîntoasă, rece, neprietenoasă.

Răchitele şi ulmii desfrunziţi se zăreau negri prin cimitir. Crucile de lemn se contopeau cu gardul de şipci.

Porţile ţintirimului erau date în lături. Deasupra porţii, un acoperiş de scînduri cu cozoroc, ca al unei

troiţe. Sub acoperiş, un crucifix de aramă, coclit, de ani. Şi, cu cît te apropiai de aceste porţi, deasupra cărora plana un Dumnezeu indiferent, cu atît mai insuportabil vuiau instrumentele de alamă, cu atît mai stridente izbucneau plînsetele femeilor...

Chiar lîngă poartă, în înghesuială, cineva mă luă de braţ. Am întors capul : era Lida, englezoaica noastră. Ne-am strecurat amîndoi înăuntru pe poartă şi, lăsînd să treacă mulţimea de gură-cască, ne-am retras mai la o parte.

În clipele cînd eşti năpădit de gînduri triste, te bucură orice compătimire. Observ de mult că Lida se plictiseşte la ţară. La Lipiaghi nu are cunoştinţe mai apropiate. E o fată romantică, oarecum originală, care, cum se spune, umblă cu capu-n nori. Îi e greu să se apropie chiar şi de colegi. Cea mai mare parte dintre ei sînt localnici. Oameni în vîrstă ; fiecare are gospodăria lui, copii, pe scurt îşi au grijile lor. Nu are cu cine se împrieteni. Auzise că eu mai şi mîzgălesc cîte ceva, că primesc reviste, şi-mi tot dă tîrcoale. Mereu mă roagă să-i citesc ce scriu. Nu i-am citit pînă acum nimic, şi totuşi mă simpatizează, deşi ştie că sînt însurat şi că am şi copii...

— Ce barbarie, toată povestea asta ! Lida făcu un semn cu capul spre groapa proaspăt săpată ce se căsca neagră într-un colţ îndepărtat al cimitirului. Nu vreau să mă amestec în gloata asta.

— Nici eu !

Ne desprinserăm de mulţime. De-a lungul gardului de şipci creşteau ulmi. Frunzele căzute foşneau sub picioarele noastre.

— Astăzi ţi-ai ţinut orele ?

Am dat afirmativ din cap.

— Eşti un om de piatră ! Întreg satul e ca un muşuroi de furnici răvăşit, iar dumneata... Eu, un om străin, şi tot nu dorm de două nopţi. Mi se tot pare că ucigaşii ciocăne la fereastră şi vor să intre.

— Ţi se pare că toţi localnicii sînt nişte hoţi.

— Nu, dar sînt groaznic de fricoasă. Dacă azi mi-aş fi ţinut orele, cu siguranţă că m-aş fi bîlbîit. Dumneata însă eşti un erou. Şi despre ce le-ai vorbit copiilor ?

— Despre vasele comunicante.

— Apa se toarnă într-un vas... Apa ia forma vasului... spuse Lida, imitînd cu mare precizie intonaţiile şi felul meu de a vorbi.

Am zîmbit şi i-am strîns braţul, semn că pricepusem gluma.

— Ia forma ! repetă ea. Apa ! Dar oamenii... Cu oamenii nu se petrece la fel. Ne îndreptăm spre comunism, cînd deodată are loc o asemenea barbarie. Proprietatea asta privată e un fel de cancer. Este de mult dezvăluit, toată lumea ştie cît e de primejdios, dar nu-i poţi veni de hac nicicum.

— Cancer... Ai nimerit bine, Lidocika.

— Se spune că au recunoscut.

— Cine ?

— Păi, ucigaşii ! Contabilul şi casieriţa.

— Mă cam îndoiesc.

— Aşa spuneau femeile aici. Nu înţeleg un lucru : de ce au avut nevoie de aceşti bani ? Ce poţi să faci cu atîţia bani ?

— Naiba ştie ce-au vrut. Poate să-şi cumpere o casă undeva pe lîngă Moscova. Ar fi cultivat căpşuni în grădină şi le-ar fi vîndut în piaţă. Dumneata, Lidocika, ştii mai bine ca mine unde ar fi putut să le vîndă.

— În piaţa Danilovski.

— Da, da, ar fi vîndut căpşuni în piaţa Danilovski.

— Se spune că ar fi vorba de o legătură de dragoste şi că voiau să fugă, să înceapă o viaţă nouă...

Am izbucnit în rîs.

— De ce rîzi ? Lida se opri ; după mutrişoara ei drăguţă, uşor pudrată, părea jignită.

— Prostii ! Nikodimîci a păşit în al şaptelea deceniu. El a mînuit banii artelului chiar din primele zile. Are copii mari. De unde pînă unde ?... Iar pe Lizka am avut-o elevă. O cunosc.

Muzica tăcu. Se aşternu liniştea. Se auzea cum foşneşte vîntul în frunzele uscate ce tremurau pe ramuri ; ciorile croncăneau. Apoi vîntul ne aduse frînturi de vorbe. Se vede că cineva rostea cuvîntarea de adio.

— Ai fost vreodată la cimitirul Novo-Devici, la Moscova ? mă întrebă Lida.

— Nu, răspunsei. Şi în general nu-mi plac cimitirele.

— Ce vorbă-i asta ? E extrem de interesant ! La Novo-Devici, ce-i drept, nu prea. E cît se poate de îngrijit, sînt şi multe monumente frumoase, totuşi are ceva neplăcut. Ca într-o locuinţă comunală. E înghesuit. Nici un petec de pămînt neutilizat. Nici florile nu par adevărate. Cu totul altceva e la Literatorskie-Mostki...

— Dumneata, Lidocika, vorbeşti de parcă te pregăteşti să treci pe lumea cealaltă şi îţi cauţi un loc cît mai simpatic.

— Va să zică eşti şi rău ! se fîstîci o clipă. Dar nu-i nimic, te iert ! Ascultă... Am fost adeseori la Leningrad. Tata-i militar şi mă răsfăţa. La Leningrad am rude. Trăgeam la ele. Soseam la Leningrad şi îndată porneam... Încotro crezi că porneam întîi şi-ntîi ?

— Eu m-aş fi repezit întîi şi-ntîi la Ermitaj.

Lida clătină din cap.

— Ba eu nu — nici la Ermitaj, nici la Muzeul Rus, nici măcar la Casa de comerţ a Leningradului, ci spre Lavra, la Literatorskie-Mostki. Cîtă simplitate ! Cît spaţiu ! Vezi lespezi negre de granit ; pe ele inscripţii : *Bielinski, Pisarev, Dostoievski, Gogol, Saltîkov-Scedrin, Turgheniev, Uspenski...* Tot ce are Rusia mai sfînt. Cîtă frămîntare pentru viitorul omenirii găseşti în cărţile lor ! Cîte nădejdi ! Dar noi, am devenit oare cît de cît mai buni ?

— Cu siguranţă că da.

— Nu ştiu...

Muzica începu din nou să cînte — întîi a jale, ceva din Mozart, apoi instrumentele bubuiră tot mai puternic, tot mai vitejeşte şi, în sfîrşit, răsună imnul.

— Asta a fost tot, spuse Lida. Te rog să mă conduci. Am îngheţat.

Lumea se împrăştia. Ici, colo numai, cîte o femeie se oprise lîngă un mormînt.

Am condus-o pe Lida pînă la barieră, apoi am luat-o spre casă. În ulicioară i-am ajuns din urmă pe oamenii care se întorceau de la înmormîntare. N-aveam poftă să-i depăşesc şi am mers un timp în urma lor.

Ignat Starobin şi fata lui, Katka, o duceau de braţ pe Marfa — nevasta lui Kuzma Lukin. Mihei Lobanov mergea alături de copiii lui Kuzma.

Păşind în urma lor, cugetam fără să vreau asupra fiecăruia dintre ei.

La cimitir venise tot satul şi se rostiseră tot soiul de cuvîntări frumoase. Pe bătrîna distrusă de durere, însă, o aduceau acasă tot vecinii ei.

Oricum ai lua-o, au trăit laolaltă un sfert de veac, sub acelaşi acoperiş.

Mă gîndeam la Ignat. Toată viaţa lui, de cînd îl ştiam, fusese un bărbat mătăhălos şi voinic. Acum mergea înaintea mea un om bătrîn de tot, adus de spate, slăbănog. Se vede că nici lui nu-i venise uşor. El săpase groapa şi făcuse demersurile pentru înmormîntare. N-o părăsise pe văduvă.

Aş fi vrut să-i ajung din urmă, dar se făcură nevăzuţi intrînd pe poarta fostei case a popii, şi, abia cînd trecui prin dreptul ei, auzii cum Marfa, după ce urcă în cerdac, începu din nou să bocească...

VIII

Trecu o săptămînă. Satul se liniştise. Părea că toţi uitaseră de Kuzma şi de Stepan Starobin. Trebuie să trăieşti, iar viaţa e crudă şi egoistă : neîndurarea ei o face mai puternică decît moartea...

Din ziua aceea nu mai avusesem ore la clasa a VI-a B. Cînd veni vremea, scosei din nou din dulap retortele şi, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic, îmi reluai lecţia întreruptă. „Dacă turnăm apă într-un vas, apa ia forma vasului..."

Bag de seamă că din nou se petrece ceva neobişnuit cu puştii mei. Iar îi tulbură ceva : şuşotesc, sînt neatenţi. Scot iarăşi retorta mea-talisman, în formă de pinguin, şi încep să demonstrez cum apa îi umple toate ungherele.

Degeaba.

Mă hotărăsc să scot unul dintre copii la tablă. Asta ajută întotdeauna la restabilirea ordinii.

Aşa şi fac. Îl pun pe cel chemat să-mi vorbească despre legea lui Pascal. Răspunde ceva nedesluşit. Îi pun un doi. Mă uit la cei din bănci şi-i văd stînd smirnă. Aha, acum v-aţi băgat minţile în cap ! Chem pe un altul.

— Ei, acum, zic eu, să iasă la tablă Lobanov !

În clasă, tăcere.

— Ce este, nu-i aici Lobanov ? întreb eu insistînd, căutîndu-l din ochi pe Ghenka.

Toţi tac. Ghenka nu e la locul lui. În clipa cînd deschid catalogul clasei să notez absenţa lui Lobanov, îl văd pe Dimka Kartaşev, din ultima bancă, ridicîndu-se în picioare.

— Ghenka a fost luat de miliţie. El e criminalul.

— Cum ? ! Ce ? ! nu înţelesei eu pe dată.

— El e criminalul ! strigară toţi în cor.

Am bătut cu creionul în pinguin vrînd să-i readuc pe copii la ordine. Degeaba. Vorbeau toţi deodată, fiecare în legea lui :

— I-au luat pe toţi : şi pe nenea Ignat şi pe Mihei.

— Şi pe Katka au luat-o !

— Ghenka e căpetenia. El a dus geanta la cimitir !

Era greu să înţelegi ceva din vorbele lor. De altfel copiii nu ştiau nimic precis, doar că fuseseră ridicaţi toţi cei care locuiau în casa preotului. Cu greu am reuşit să stăpînesc clasa. Treptat-treptat, copiii se potoliră. În timpul ce mai rămăsese pînă la sfîrşitul orei, le-am vorbit despre ecluze, despre felul cum e canalizat un oraş. S-ar fi părut că se linişti-

seră. Dar iată că sună clopoţelul şi înainte ca eu să fi strîns de pe catedră retortele şi toată sticlăria gradată, în clasă se năpusti o droaie de băieţi.

— Ei, „turbaţilor" ! Ia arătaţi-ni-l şi nouă pe criminal.

IX

Stau în colţul de lîngă fereastră. E locul meu rezervat. De cinci zile vin la club şi mă aşez în ungherul acesta.

Clubul din Lipiaghi e mic. Nu-i poate cuprinde pe toţi cei care doresc să asiste la proces. Colhoznicii vin la judecată pe rînd — unii la şedinţa de dimineaţă, alţii la cea de seară. Mie, în calitate de cronicar al Lipiaghilor, mi s-a făcut o favoare : sînt lăsat să intru şi dimineaţa şi seara.

Întreg satul nu mai trăieşte decît pentru acest eveniment. Cred că azi e ultima zi a procesului. Am venit mai devreme. La intrare se şi îngrămădise o mulţime de oameni. A trebuit să dau vîrtos din coate ca să răzbat pînă la uşă. Miliţianul care, în aceste zile, apucase să mă cunoască, îmi dădu drumul. O dată pătruns, m-am strecurat în colţişorul meu. Aici e bine, am şi o măsuţă. Măsuţa e anume aşezată pentru corespondentul gazetei regionale. Pe ea îşi scrie articolele. M-am aciuit şi eu lîngă el.

Şedinţa nu începuse încă. Mă aşezai la masă şi deschisei un caiet.

În faţa mea şade gîrbovit Ivan Stepanovici, preşedintele. E îmbrăcat în tunica lui neagră de feroviar ; părul cărunt îi e tuns perie. Alături de el — Nikodimîci şi Lizka, casieriţa. Toţi trei au fost

chemaţi martori. După o despărţitură improvizată din scînduri proaspăt geluite — banca acuzaţilor ; iar mai încolo, pe o estradă — locul judecătorilor.

În sală vuiesc încontinuu fel de fel de voci. Dar iată că pe scena joasă a apărut un tînăr cu părul lins, îmbrăcat într-un costum negru — grefierul.

— Ridicaţi-vă ! Vine curtea !

În urma grefierului, se iviră preşedintele şi doi asesori, iar la oarecare distanţă — procurorul şi apărarea.

Toată lumea se ridică în picioare şi rămase aşa un minut-două, în linişte. Apoi fură aduşi acuzaţii. Trecură, unul după altul, rămaseră o clipă în picioare, apoi se aşezară pe banca din spatele despărţiturii de scînduri.

Nu le puteam vedea feţele. Le vedeam doar spinările. Primul, mai înspre mine, era Ignat Starobin. În timpul arestului preventiv fusese tuns la zero. Capul lui mare şi cucuiat semăna acum cu al unui lup care a flămînzit toată iarna. Şi urechile îi erau ca de lup — cartilaginoase şi trase în sus. Nu ştiu de ce, mi se părea într-una că i se mişcă.

Alături de Ignat, cu mîinile împreunate ca o călugăriţă, stătea fata lui Katka. Purta o jachetă neagră şi pe cap o basma tot neagră. Mihei Lobanov vorbea ceva cu feciorul lui cel mare. În extrema stîngă stătea cel mai tînăr părtaş la crimă — Ghenka, elevul meu. În uniformă, mărunţel şi neajutorat, semăna cu un mic animal fugărit. Ghenka plîngea, se smiorcăia ; umerii îi tresăreau. Nimeni nu-l liniştea. El fusese principala cauză a eşecului.

În timpul judecăţii, adevărata faţă a acestei groaznice fapte se dezvăluise pînă în cele mai mici amănunte. La început, Ignat Starobin nu recunos-

cuse nimic. Cînd a fost ridicat, făcuse scandal : cine îndrăzneşte să-l murdărească pe el, un muncitor cinstit ? Viaţa lui e cunoscută de toţi. Fiecare ştia că intrase în colhoz chiar din primul an. N-a refuzat niciodată vreo muncă ! În timpul războiului a fost administrator de colhoz. De cîţiva ani e brigadier ! El nu va admite să fie calomniat !

Anchetatorul ascultase totul şi pe urmă spusese ajutorului său :

— Aduceţi martorul !

În cabinet intră un bătrînel îmbrăcat într-o şubă peticită, cărunt, cu înfăţişare de om cinstit. Ignat îi dădu bună ziua, ciulindu-şi urechile. Îl recunoscuse pe bătrîn : era Lepici, dulgherul din Hvorostianka. Anchetatorul îl rugă să-şi repete declaraţiile.

— Care va să zică, începu Lepici, cînd a fost asta ?... Am cam uitat ! Da, va să zică, într-o vineri. Eram de serviciu la administraţia colhozului. Trecuse, care va să zică, de miezul nopţii ; cîntaseră a două oară cocoşii. Stăteam la căldurică lîngă sobă şi aţipisem. Aud că parcă ar suna telefonul. Pe cine l-a lovit damblaua, îmi zic, de sună la o oră ca asta ? Nu dă pace oamenilor să se odihnească ! M-am înfuriat de era să nici nu mă duc să răspund. Pe urmă mi-am zis : „Dar dacă sună chiar Larionov ?“ Şi, fuga la telefon. Ale, zic. Iar drept răspuns aud — nu glas omenesc, ci un urlet, curat urlet : „Raionul ? ! Raionul ? ! Vorbeşte paznicul din Lipiaghi. Spuneţi miliţiei că a venit Ignat brigadierul să ne omoare. Cu el mai e...“ Cine mai era cu el n-am desluşit, dar de Ignat brigadierul îmi amintesc limpede...

— Calomnie ! ripostă Ignat. Lepici şi cu mine avem o veche socoteală. Mi-a potrivit bîrnele la

casă în timpul războiului şi ne-am certat pe chestia preţului.

— Lepici să mintă ? ! Păi eu poate că într-un an va trebui să mă înfăţişez lui Dumnezeu ! Să ponegresc eu de pomană un om ? !

Ignat nega tot. Totuşi nu i se dădu drumul. Şi nu numai atît — îi fură ridicate şi toate rudele : Mihei Lobanov, Katka şi feciorul lui cel mare. La anchetă, nici unul nu recunoscu nimic. Atunci l-au luat pe Ghenka. L-au adus la raion. Era foarte speriat. Acolo i se făgădui că dacă spune tot ce ştie, i se va da imediat drumul acasă.

„Nu ştiu nimic... bîiguise Ghenka printre lacrimi. Tata mi-a spus : «Ia geanta asta şi du-o la cimitir». Era încă întuneric şi mi-a fost tare frică. Am dus-o şi am aruncat-o între brusturi.“

X

Şedeau pe aceeaşi bancă : în dreapta, un moş de şaizeci de ani ; în stînga, nepotul lui, de paisprezece ani — Ghenka, elevul meu. Nu le vedeam decît spinările. Cinci zile în şir am privit aceste spinări şi-mi ziceam : „Oamenii ăştia treceau în fiecare zi pe strada noastră. Îi întîlneam, îi salutam, îi întrebam de sănătate, le vorbeam de una, de alta, despre feciorul sau nepotul lor ; şi mi se părea că sînt oameni, că îşi au şi ei bucuriile lor, pe înţelesul tuturor, şi amărăciunile lor ascunse. Cînd colo, s-a dovedit că erau departe de a fi oameni...“

...Veniseră la administraţie tuspatru : Ignat, Mihei, Katka şi fiul lor cel mai mare, Igor Lobanov.

Era trecut de ora trei din noapte. La contabilitate ardea lumina. Igor trase cu ochiul pe fereastră. Paznicii şedeau la masă. Jucau table.

Furii premeditaseră tot. Mihei Lobanov, vecinul lui Kuzma, urma să-l strige pe acesta ca să-i deschidă uşa. De îndată ce Kuzma avea să iasă, Ignat urma să-l pălească chiar acolo, în tindă. Igor şi Katka trebuiau să rămînă afară, de strajă. Igor nu avea decît o singură însărcinare şi anume să taie legătura telefonică.

Mihei bătu la uşă. Multă vreme nu veni nimeni. Mai bătu o dată. Pînă la urmă Kuzma se îndreptă spre uşă.

— Cine-i acolo ? întrebă el.

Ignat îl înghionti pe Mihei în coaste : Vorbeşte tu !

— Deschide, vecine ! începu Mihei cu glas prefăcut, de om speriat. Îţi moare vaca. Cine ştie ce a mîncat. M-a trimis Marfa să te întreb dacă s-o taie, sau să alerg după felcer. Pînă la ziuă moare. S-a umflat ca vai de lume, zice că acum-acum moare...

Cît era de potolit Kuzma, de ziceai că face pe sfîntul, trase o înjurătură atît de straşnică, încît stîrni invidia lui Ignat. Dar uşa n-o deschise imediat : aşteptă puţin, mai păşi pe loc niţeluş şi se întoarse la contabilitate. Ignat şi Mihei, pitiţi, aşteptau.

— Îşi pune şuba... şopti Igor de la fereastră. El stătea la pîndă. Ţinea în mîini o prăjină pentru ca, la momentul potrivit, să izbească firele şi astfel să le rupă.

În sfîrşit, duşumelele tindei scîrţîiră. Ţăcăni şi comutatorul. Kuzea aprinsese lumina. Zăvorul se urni şi, icnind, Kuzma deschise uşa.

— Să mergem...

Ce s-a petrecut după aceea nu e prea limpede. Fiecare dintre acuzaţi relatează în felul său. Clar e un singur lucru : n-au decurs toate chiar aşa de bine cum fuseseră plănuite.

Ignat îl izbi pe Kuzma cu toporul. Îi ţintise capul, dar dăduse greş şi-l nimerise în umăr. Şuba lui Kuzea era peticită şi răspeticită, totuşi toporul n-o spintecă de la prima lovitură. Kuzea ţipă şi sări înapoi. Dinspre contabilitate venea tocmai Stepan, ca să închidă uşa în urma tovarăşului său care urma să se ducă pînă acasă.

În clipa aceea — ghinion — se stinse lumina. După cum s-a lămurit ulterior, Igor izbise cu parul în fire, străduindu-se să le rupă. Din greşeală rupsese numai firele de sus ale reţelei electrice, iar pe cele telefonice nu apucase să le vateme, deoarece fusese chemat să dea ajutor.

De ajutor fusese nevoie pentru că, în întuneric, începuse o încăierare dezordonată. Kuzma se prăvăli înainte de a mai ajunge la uşă. Ignat se împiedică de paznicul căzut, căzînd şi el. Mihei aprinse lanterna de buzunar.

În timp ce Ignat se ridica de jos, Kuzea strigă după ajutor cît îl ţinea gura. Îl uciseră pe loc.

Între timp, Gorban, cel de al doilea paznic, reuşi să pună mîna pe o puşcă. Era a lui Kuzea şi stătea întotdeauna după dulap, chiar şi atunci cînd Kuzea pleca acasă. Puşca însă nu era încărcată. Bătrînul acar îşi aminti atunci de telefon.

Telefonul se afla în cabinetul preşedintelui. Stepan se repezi într-acolo. Reuşi să închidă uşa după el. E adevărat că uşa era subţire, din placaj, dar se încuia cu *yale*. Odată uşa încuiată, feroviarul în-

cepu să învîrtă nebunește manivela telefonului, ca să cheme raionul. De la Lipiaghi pînă la raion nu e departe, dar pe același cablu mai sînt branșate încă trei sate. Cînd telefonezi, trebuie să știi de cîte ori să învîrți manivela ca să obții raionul. Stepan nu știa. Afară de asta, se grăbea îngrozitor — jefuitorii începuseră să forțeze ușa subțire cu un drug de fier.

Gorban învîrtea manivela, trîntea receptorul în furcă, apoi din nou îl ridica, dar nu răspundea nimeni. În sfîrșit, un glas somnoros îi răspunse. Nu apucă să spună decît că vorbește paznicul din Lipiaghi și că a venit să-i ucidă brigadierul Ignat... În clipa aceea ușa de placaj sări din țîțîni și, pe întuneric, paznicul fu ucis cu o lovitură de rangă.

Cu aceeași rangă hoții forțară și casa de fier ; în sfîrșit, dădură cu ochii de geanta cu pricina, doldora de bancnote...

XI

Ședința tribunalului începu. De fapt, judecata luase sfîrșit. Nu mai rămînea decît să fie ascultați, pentru ultima oară, acuzații.

Înainte de a proceda la aceasta, completul de judecată se sfătui. Se vede că aveau să hotărască cu cine vor începe.

În timp ce se consfătuiau, eu îl urmăream pe Ghenka.

Băiețelul arunca împrejur priviri speriate ; plîngea, tot ștergîndu-și lacrimile de pe obraji. Îmi era foarte milă de Ghenka. E un flăcăiaș liniștit și cu

o inimă nespus de bună. Aducea la școală cîte un ghiozdan plin de mere și le împărțea pe toate copiilor. Se prea poate ca el nici să nu fi avut habar de crimă. Eu cred că se întîmplase așa cum povestise el însuși :

„Eu dormeam, spusese el la anchetă. Deodată simt un ghiont în coaste. Am deschis ochii — era tata. Pe uliță era beznă. «Îmbracă-te !», a spus tata. M-am îmbrăcat. Tata mi-a vîrît în ghiozdan o geantă și mi-a spus : «Arunc-o în cimitir. Numai bagă de seamă să nu te vadă nimeni.»“

Ghenka istorisi cît de frică îi fusese să se ducă la cimitir, dar că de taică-său îi fusese mai frică, și se dusese. În timp ce povestea, Ghenka repeta într-una că nu știa nimic și plîngea, cu toate că, de fapt, pe el nu-l amenința nimic. În actul său de acuzare, procurorul confirmase totala neparticipare a lui Ghenka la crima săvîrșită. În același timp, durerea lui era cît se poate de explicabilă : el va rămîne liber, dar ce se va întîmpla cu maică-sa, cu taică-său, cu fratele lui mai mare ? Pesemne că numai gîndul la ei îl înfricoșa. Procurorul spuse că statul nu va lăsa, nu va abandona un adolescent în voia soartei, că el va fi înscris într-un internat. Ghenka nu știa ce înseamnă asta, știa numai că rămăsese singur...

De aceea și plîngea.

Judecătorii se sfătuiseră între timp. Cel care prezida dădu cuvîntul Ekaterinei Lobanova.

Katka se ridică în picioare : voinică, ciolănoasă — taică-său întreg. Prinse a vorbi încet, cu glas întretăiat. Începu, adresîndu-se mai întîi judecătorilor : înainte de a se da sentința, să se ia în considerare că dînsa e mamă...

Sala vui — era greu de înţeles dacă a compătimire sau a dezaprobare.

Katka îşi încordă atenţia şi auzul. Ştia că e greu să te bizui pe compătimire, totuşi mai pîlpîia în ea un fir de nădejde. Continuă pe acelaşi ton plîngăreţ. Spuse că ea nu fusese de acord cu crima. Nu voise decît să-l căpătuiască pe feciorul ei cel mare. Acesta îşi pusese în gînd să se însoare, dar n-avea unde să-şi aducă nevasta. Găsiseră la staţie o casă şi trebuiau bani... La urmă Katka începu să plîngă, ştergîndu-şi ochii cu un colţ al basmalei, bîigui ceva despre Dumnezeu, şi că ea nu va putea îndura cei douăzeci de ani de închisoare ceruţi de procuror ; izbucni apoi în hohote de plîns şi, fără a aştepta îngăduinţa preşedintelui, se aşeză jos.

Igor nu spuse decît cîteva cuvinte. Îşi recunoscu vina. Ceru îngăduinţa tribunalului, deoarece — argumenta el — nu luase direct parte la crimă ; mai spuse că e tînăr şi dacă tribunalul va găsi cu cale să-i lase viaţa, el îşi va ispăşi vina printr-o muncă cinstită.

Mihei se zbătu să scape ca o vulpe în capcană. Dădu toată vina pe Katka. Mihei ştia că tribunalul nostru e omenos, că în nici un caz nevasta nu-i va fi împuşcată, deci aruncă toată vina nelegiuirii pe umerii ei. Plîngînd cu sughiţuri, ca un copil, Mihei descrise tot traiul pe care îl ducea în casa popii. După toate aparenţele, în ce spunea el era un sîmbure de adevăr. Trăia sub papucul neveste-si. Katka îşi bătea joc de el, îl bătea dacă-i stătea împotrivă. Katka şi tatăl ei, Ignat Starobin, îl asmuţeau contra vecinului lor Kuzma, vrînd să-i bage în cap că acesta nu-i lasă să trăiască. Îl sileau să-i otrăvească

pisicile şi găinile. Ei fuseseră aceia care îl amestecaseră în nelegiuirea asta din urmă...

Femeile şuşoteau. Mihei le stîrnise mila. Să-ţi petreci întreaga viaţă după un gard de ţăruşi, sub papucul nevestei, care te mai şi atinge din cînd în cînd, ba te mai şi înşală, şi să le-nşiri toate astea în faţa lumii, acum la bătrîneţe...

De îndată ce preşedintele i se adresă lui Ignat, sala se linişti pe loc. Starobin se ridică greoi, în silă, aşa cum se ridică o matahală de lup, atunci cînd îţi aţine calea. Ignat este dintre aceia cărora pe vremuri oamenii le ziceau „afacerişti". Înainte de război nu se înfipsese la şefie. După ce, însă, războiul îi secerase pe bărbaţi, a ieşit şi Ignat la vedere. A fost mult timp administratorul gospodăriei. În anii aceia grei, cînd majoritatea familiilor abia aveau din ce trăi, Ignat îşi dură o casă nouă din bîrne, cu două camere ; acareturile i le făcu din trunchiuri de mesteacăn şi îşi împrejmui ograda cu un zăplaz, cam în felul întăriturilor ridicate de strămoşii noştri.

Nu se ştie cum, dar în gospodărie Ignat devenise de neînlocuit. Preşedinţii veneau, apoi plecau, dar el tot administrator rămînea — se pricepea să intre în voia fiecăruia. La început, Ivan Stepanovici voise să-l schimbe. Văzînd însă că e om păstrător şi că nu bea, îl ţinu mai departe. După o vreme îl înlătură de la administraţie şi-i dădu pe mînă o brigadă. Şi ca brigadier se vedea că munceşte. Era un om închis Ignat ăsta. La întruniri lua cuvîntul rar ; cu muierile era blînd cu măsură şi grosolan tot cu măsură. Nu se ştie de ce, ele se cam temeau de dînsul.

Nici acum nu-şi dezminţea felul ; nu se pripea. Tuşi ca să-şi limpezească glasul, apoi deodată se întoarse greoi, cu tot corpul, spre sală. Obrazul lui slăbit, cu pleoapele umflate şi ochii adînciţi în orbite, se acoperise de peri cenuşii. Cojocul negru din piei tăbăcite era descheiat. Se zărea pe dedesubt o bluză cazonă uzată, neîncinsă cu curea, ci băgată în pantaloni. În mîna dreaptă îşi strîngea căciula.

Ignat dădu să vorbească, dar buzele lui arse nu-l ascultară şi, în loc de vorbe, scoase un sunet surd, asemănător unui muget :

— Uuu !

Scuipă cu zgomot pe duşumea şi strigă fără veste :

— Vă urăsc ! Vă urăsc pe toţi ! Îşi duse mîna cu căciula la piept, apoi gesticulînd cu ea începu a vorbi iute-iute, ca şi cum s-ar fi temut să nu se înăbuşe înainte de a sfîrşi ce are de spus : Vă urăsc pe toţi ! Vă urăsc de mult ! Ştiu ce mă aşteaptă. De aceea spun că vă urăsc ! M-am umilit vouă de mic copil. Mă plecam în faţa voastră cînd puneaţi o copeică mai mult în talerul milelor. Stingeam mucurile de lumînări în urma voastră. Le stingeam cu degetele, ca să nu se ardă pînă la capăt. Poate că v-o fi fost şi milă de mine şi vă puneaţi întrebarea : „De ce şi-o fi arzînd bietul Ignat degetele ?..." Dar alta era chestia ! Din mucuri făceam lumînări noi. Le făceam şi iar le vindeam. Tot voi le cumpăraţi. Asta însemna alte copeici. Strîngeam copeică cu copeică. Voiam să ajung om ! Şi aş fi ajuns... În timpul nep-ului strînsesem cincisprezece mii ! Să nu fi fost colhozul, acum mi-aţi fi lins picioarele ! Colhozul mi-a retezat visul de la rădăcină. La început am răbdat. Mă gîndeam că peste puţin se va nărui comunia. Văzui însă că nu ! Atunci am înghiţit şi am început să mă răzbun pe toţi, pentru că nu reuşisem în viaţă. Mi-am pus în gînd să dau foc satului. Şi l-am ars ! Vă aduceţi aminte, în treizeci şi unu, de paşte... Eu pusesem focul... Eu ! Eu !... Ei, de ce tăceţi ? !

Femeile începură să vocifereze : incendiul despre care pomenise Ignat fusese cel mai crîncen din întreaga istorie a Lipiaghilor, arsese aproape tot satul.

— Să fie împuşcată fiara ! strigau ele.

— Să i se umple gura cu pămînt şi să fie spînzurat, să-l ciugulească ciorile ! El însuşi şi-a hărăzit moartea asta !

Ignat tăcu o vreme aşteptînd. De îndată ce strigătele se potoliră, Starobin reluă, de astă dată mai încet.

— Pe ei să-i lăsaţi în pace, arătă el spre complicii de pe bancă. Cine sînt ei ? Nişte şoareci ! Curat şoareci. Eu i-am atras în treaba asta. N-a izbutit, ce să-i faci ? Poate că e spre bine. Pe ei iertaţi-i, lăsaţi-i să trăiască.

— Moarte ucigaşilor ! strigă cineva din sală.

— Destul ! L-am ascultat îndeajuns !

— Destul ne-a supt sîngele !

Preşedintele tribunalului se ridică :

— Vă rog să nu-l întrerupeţi pe acuzat !

Colhoznicii nu se liniştiră pe dată.

Starobin, în picioare, aştepta. Obrazul îi era congestionat, ochii-i străluceau. Îşi muta privirea de la un chip la altul, căutîndu-i din ochi pe cei care strigau. Degetele lui butucănoase şi aspre strîngeau cu putere căciula.

— De viu..., vuia sala, să fie îngropat de viu... Diavolul !

— Vă urăsc ! Vă urăsc pe toţi ! U-u !... Ignat scuipă şi, întorcîndu-se greoi cu spatele la sală, se aşeză.

Fără să fi obţinut tăcerea sălii, preşedintele completului de judecată se consfătui cu asesorii. Apoi îi spuse ceva procurorului.

Nimeni nu avea întrebări de pus.

Tribunalul se retrase pentru deliberare.

De atunci s-a scurs destul de multă vreme. Ieri, nepotul lui Kuzma a intrat în clasa întîi. Peste cinci ani îmi va fi elev. Va intra în laboratorul de fizică, iar eu voi aşeza în faţa lui aceleaşi retorte şi, pe acelaşi ton liniştit şi epic, voi începe să vorbesc despre apă : „Luăm apă şi o turnăm într-un vas. Apa ia forma vasului în care este turnată..."

Pe urmă, după ore, mă voi duce acasă. Voi ieşi în piaţa din faţa şcolii, voi trece pe lîngă maidanul unde odinioară fusese biserica, apoi voi coti pe după casa de lectură, voi coborî spre mica rîpă şi, chiar acolo, la începutul uliţei noastre, voi da cu ochii de casa popii. Ştiu că acum e goală. Mihei şi Ignat au fost împuşcaţi ; Katka, împreună cu feciorul ei cel mare au fost închişi, închişi pentru lungă vreme ; Marfei şi copiilor ei conducerea le-a construit o casă nouă.

Nimeni n-a mai vrut să se mute în fosta casă a părintelui Alexandr. Gardul din jurul grădinii a fost distrus, pomii din livadă s-au uscat, doar sălciile seculare înverzesc cînd vine primăvara şi, ca şi odinioară, în scorburile lor sălăşluiesc o mulţime de cucuvele, ale căror ţipete îi sperie noaptea pe copilaşii de prin izbele apropiate.

Nici eu nu ştiu de ce, dar cînd trec pe lîngă casa popii, şi acum îmi iuţesc pasul — să o depăşesc cît mai repede şi să n-o mai văd...

BIRDIUK

De zidurile roşcate ale caselor de lut s-au prins din zbor funigei. Sînt atît de deşi, încît îi poţi zări şi din casă. Atîrnă în văzduh ca nişte funii de clopot, coborînd de undeva din înălţimi pînă la pămînt. În timp ce parcurgi drumul dintre casă şi şcoală, îţi împînzesc toată făptura ; şi faţa, şi mîinile, şi servieta cu caietele elevilor.

Nimic de făcut — e semn de toamnă lungă sau, cum îi spunem noi, „vară muierească".

Oamenii sînt la cîmp, dezgroapă cartofii. Zilele sînt călduţe, sonore. Uşile pivniţelor şi ale magazioarelor sînt date de pereţi. Copiii şi bătrînele trebăluiesc de zor pe lîngă beciurile scunde, alegînd cartofii. Toţi oamenii mari sînt la cîmp. E o vreme excepţional de frumoasă. Trebuie să apuci să strîngi recolta pînă dă prima zăpadă.

Chiar într-o zi ca asta, la începutul „verii muiereşti", a apărut pe uliţa noastră Birdiuk.

Fraţii mei mutaseră izba noastră de pe Koncianovka în preajma staţiei. Grădina de zarzavat, însă, fusese sădită din primăvară. Acum venise vremea să fie culeasă recolta. Pentru asta, veniseră Feodor cu nevasta lui şi mama. După şcoală am alergat şi eu să le dau o mînă de ajutor.

Tocmai căram un coş de cartofi, cînd l-am văzut venind pe Birdiuk. Venea dinspre centru, de la administraţie. La început nu i-am dat nici o atenţie : cîte şi mai cîte nu are de făcut un mecanic de la SMT ! I-o fi rămas vreo maşină în pană, pe cîmp, sau i-o fi venit poftă să facă o vizită. Ăştia de la SMT îşi au rînduielile lor.

Dar iată că Birdiuk o luă de-a lungul străzii, dinspre fosta casă a preotului pînă către islazul bătătorit de vite, şi se opri în dreptul terenului părăginit al lui Kicighin.

Uliţele noastre din Lipiaghi sînt înguste, le poţi cuprinde dintr-o privire. Sau două rînduri de izbe din bîrne şi acoperite cu paie ; sau, de o parte şi de alta a drumului colbuit — căsuţe de lut roşcovane. Aici, chiar peste drum de locul unde fusese izba noastră, e un teren viran, iar în mijlocul lui — scheletul unei case mari de cărămidă roşie.

Cîndva, încă în anii nep-ului, pe terenul acesta intenţionase să se stabilească negustoraşul nostru din Lipiaghi, Terenti Kicighin. Acesta locuia în sat, chiar lîngă biserică ; tot acolo îşi ţinea şi dugheana. Terenti făcea negoţ cu seminţe de floarea-soarelui, cu scrumbii de Astrahan, cruciuliţe cu chipul lui Isus răstignit, sare şi alte mărunţişuri. Se vede că Kicighin strînsese ceva parale şi se hotărîse să-şi clădească o nouă casă. Îşi alesese, aşadar, un teren, chiar în capătul uliţei noastre. Terenul cumpărat era mare, cam de o desiatină. Pămîntul de aci nu era prea roditor. Mai la vale era cu mult mai bun. Totuşi, Kicighin nu ţinuse seamă de acest lucru.

Altceva plănuia el.

Uliţa noastră iese în drumul mare al Skopinului. Locul avea vad bun. Cîţi oameni nu trec pe aici,

mai ales la vremea iarmaroacelor ! Veneau de la Cernava, de la Lebedianko, de la Venev.

Tocmai de aceea se şi gîndise să-şi ridice aici, în marginea satului, un fel de han. Pentru ca să aibă spor la clădit, îşi amenajă o mică fabrică de cărămizi. Într-un hambar spaţios, caii frămîntau argila. Erau legaţi de nişte prăjini lungi, fixate de o roată. De cap li se atîrnaseră desagi, iar sub coadă nişte traiste mici din pînză de casă.

Caii ăştia îi mînă un flăcăiaş. Stă în centrul roţii şi loveşte într-una cu biciul în gloabele amărîte. Băieţelul acesta eram eu. Sîntem o jumătate de duzină la părinţi, iar anul a fost secetos, recolta proastă.

Şfichiuiesc căluţii rînd pe rînd. Gloabele se mişcă în cerc şi frămîntă noroiul cu copitele. Argila, frămîntată ca un aluat, e apoi tăiată bucăţi şi dusă la presat. La prese lucrează băieţii lui Kicighin. Ele dau formă cărămizilor. Cărămizile sînt aşezate rînduri-rînduri şi, după ce s-au uscat, sînt duse pe maidan unde se pun în gropi şi se ard.

Kicighin vindea cărămizi şi altora, scăpînd astfel de cele proaste. Pentru el le păstra pe cele mai bune, cele care sună cînd le loveşti una de alta. Din aceste cărămizi îşi clădi hambarul pentru făină, pivniţele pentru păstrarea berii şi a scrumbiilor sărate ; apoi se apucă de casă. Kicighin era aproape gata cu pereţii casei aceleia mari şi roşii, care urma să aibă două aripi : una pentru locuit, iar cealaltă pentru prăvălie — cînd mujicii din Lipiaghi începură să vorbească de „comunie".

Terenti pricepu îndată despre ce era vorba. Spre primăvară îşi închise dugheana, vîndu caii, presele şi celelalte instalaţii ale micii fabrici de cărămizi.

Adună ceva parale şi, pe nesimţite, îi făcu nevăzuţi pe feciorii lui. Cînd veni toamna o luă şi el pe urma lor. Intrarea de la pivniţă, uşa hambarului şi ferestrele casei neterminate le bătu în scînduri şi p-aci ţi-e drumul... Unde se topise Terenti, nu ştia nimeni. Se auzea că îşi cumpărase o casă undeva pe lîngă Moscova, sau la Stupin, sau la Orehovo. Se mai spunea şi că ar fi murit tocmai în preajma izbucnirii războiului. Nu ştiu cum a fost. Oricum, nici unul dintre Kicighini nu s-a prezentat la Lipiaghi să-şi declare drepturile de moştenire.

De altfel, ca să vorbim drept, despre ce fel de moştenire mai putea fi vorba ? Din proprietatea Kicighinilor nu mai rămăsese aproape nimic. La început oamenii s-au cam temut : dacă Terenti l-a însărcinat pe careva să supravegheze ce se întîmplă ? La un timp însă, puţin cîte puţin, prinseră curaj. Unuia i-au trebuit, acolo, vreo sută de cărămizi ca să-şi repare hornul gata să se năruie ; altuia i-a trecut prin gînd să-şi mai întărească temelia casei... În cinci-şase ani, vecinii au desfăcut hambarul. Cînd veni vremea, ajunseră şi la pivniţă. Văzînd cum stau lucrurile, Ciugunok, preşedintele nostru de atunci, dădu dispoziţie să se ia cărămida chiaburului pentru nevoile artelului. Pivniţa fu dărîmată, piatra de construcţie şi cărămida aduse pe malul Lipiagovkăi şi din toate se făcu o fermă de viţei.

Ar fi dărîmat oamenii şi casa, dar aceasta se dovedi a fi mai trainică decît una din beton armat. Se căzniră cît se căzniră, dar nu se pricepură s-o demoleze. Nu reuşiră decît să scoată cîteva cărămizi din cornişă. Mulţi şi-au încercat puterile, dar zadarnic. Pînă la urmă au renunţat cu toţii.

Şi astfel, casa roşie de cărămidă rămase în picioare, căscîndu-şi ochii orbi. Aşa a stat vreme de treizeci de ani. Şi ar mai fi stat încă o sută, dacă nu s-ar fi ivit Birdiuk.

II

Birdiuk se apropie de terenul părăginit al Kicighinilor. Rămase o vreme privind gropile pivniţei surpate, apoi se apropie de zidurile roşii ale casei, se uită înăuntru, scormoni cu unghia mortarul, măsură lăţimea spaţiilor lăsate pentru ferestre, mai zăbovi cercetînd şi măsurînd totul din ochi, pentru ca, în cele din urmă, să-şi ducă mîinile la spate şi, tot aşa, fără nici o grabă, să facă cale întoarsă, luînd-o pe după case.

Fierarul era un om grozav de înalt, uscăţiv, cu braţe lungi. Totuşi, în pofida înălţimii lui, nu umbla cocoşat niciodată, aşa că părea şi mai înalt.

De-a lungul valului de pămînt, care despărţea grădinile cu zarzavat de maidan, creşteau sălcii. Birdiuk cercetă fiecare copac, păşi peste valul jumătate surpat sau pe alocuri lăsat şi, cu acelaşi pas măsurat, tacticos, se îndreptă prin vadul lui Kuzma către SMT. Mecanicul nu se întîlnise cu nimeni, nu-i întrebase nimic pe vecinii care lucrau în grădinile lor de zarzavat. Nici nu ştiu măcar dacă l-a observat careva în afară de mine. De altfel nici eu n-am dat vreo importanţă acestui fapt.

Peste trei-patru zile, însă, Birdiuk reapăru.

Muierile noastre din Koncianovka se întorceau de la cîmp. Amurgea. Deodată văzură pe cineva cu

motocicleta gonind la vale, dinspre vadul lui Kuzma. Muierile se speriară. Credeau că e directorul. Şi în timpul războiului, şi după, muierile obişnuiau să şterpelească şi ele cîte ceva de pe cîmp, mai ales în timpul secerişului. Anul acela însă, se introdusese pentru întîia oară „deseatina". Ştiţi ce înseamnă ? Pe scurt, înseamnă muncă în devălmăşie. Dacă o colhoznică a dezgropat zece coşuri de cartofi, goleşte nouă din ele în grămada comună, iar pe al zecelea şi-l răstoarnă în sacul ei.

Femeile veneau într-o căruţă în care tocmai îşi transportau ce li se cuvenise. Totul era legal. Cu toate astea, văzînd motocicleta, se speriară. Cine ştie, poate că astăzi „deseatina" e legală, dar mîine te pomeneşti că... Pe scurt, muierile începură a se foi pe sacii lor, acoperindu-i care cum putea. Tania Viliala, care mîna calul, voise chiar să cotească spre vad şi să arunce sacii în rîpă. Bine că celelalte muieri se dovediră mai viteze şi o convinseră să n-o facă.

Motociclistul ajunse din urmă căruţa chiar la intrarea în sat. Tii, dar ăsta e Birdiuk cu mîndra lui cea tinerică ! se mirară femeile. Cele tinere începură dintr-o dată să se facă frumoase, să-şi potrivească basmalele şi tulpanele : că doar nu erau mai urîte decît frumoasa lui !

După ce slobozi prin eşapament un nor de gaze asupra căruţei, motocicleta trecu pufăind pe lîngă ele şi, clipind din ochiul ei roşu, începu să urce dealul.

— Io-te, s-a instalat, nu-i e frică să-şi zdruncine burta... spuse Tania Viliala, făcînd un semn cu capul către femeia din ataş.

— Păi de ce să-i fie frică, doar nu merge cu căruţa. Dumneaei şade pe arcuri.

— Crezi că po' s-o ţină arcurile alea ! De-atîta mîncare s-a făcut cît un butoi.

— Cu aşa bărbat m-aş fi îngrăşat într-un an de n-ar mai fi nici Dieselul în stare să treacă peste mine, interveni, nu fără invidie, Tatiana. Aceasta rămăsese din război femeie tînără fără bărbat şi cu doi plozi. Trecuse prin multe. Totuşi, nu-şi pierduse nici hazul, nici frumuseţea.

— Numai cu cartofi nu te îngraşi, n-ai grijă !

— Omul se îngraşă şi de viaţă tihnită...

În timp ce femeile intrau în sat turuind şi zeflemisind, motociclistul trecu zdrăngănind de-a lungul uliţei şi se opri la terenul părăginit al lui Kicighin.

Birdiuk sări din şa şi o ajută pe femeia din ataş să coboare. Era micuţă, dar durdulie. E cert însă că nu mîncării i se datora corpolenţa — femeia era însărcinată. Totuşi sarcina n-o urîţea. Era ascunsă de îmbrăcămintea ei cusută cu gust. Purta un mantou cafeniu larg, fără cordon, cu buzunare aplicate, iar şalul mic de lînă pufoasă şi-l legase strîns sub bărbie, aşa cum obişnuiesc femeile din Lipiaghi. De sub şal îi scăpaseră pe frunte zulufi blonzi. Aceşti zulufi jucăuşi, ca şi năsucul ei uşor cîrn, o întinereau. Unde mai pui că pe lîngă namila asta colţuroasă de fierar, părea pe drept cuvînt o fetişcană. O puteai crede mai curînd fata lui, decît nevasta lui

— Ei, ce spui, Ania ? întrebă Birdiuk.

— Ce să spun, îmi place...

Birdiuk îşi luă soţia de braţ şi o conduse înspre ruinele casei lui Kicighin. Cercetară împreună ruinele pivniţei, ale hambarului, apoi se apropiară de casă oprindu-se din loc în loc, zăbovind mult pe

sub ziduri. Birdiuk vorbea tot timpul gesticulînd cu brațele lui lungi, iar femeia rîdea tare, fericită.
Cînd au plecat se întunecase de tot.

III

Dimineața următoare nu se vorbi decît de Birdiuk.

— Birdiuk de la SMT are de gînd să se mute la noi. Ieri a venit să vadă paragina lui Kicighin. Vrea să termine casa.

Muierile nu mai osteneau cu bîrfa. Își aminteau de trecutul lui, o plîngeau pe fosta lui nevastă, pe care o lăsase, și o invidiau în taină pe micuța femeie cu ochi albaștri care devenise noua lui tovarășă de viață.

Birdiuk e de-al nostru, de la Lipiaghi. Totuși, nimeni nu știe de unde i se trăgea porecla. Toți, de la mic la mare, îi spuneau așa și nimeni nu i se adresa cu numele lui și cel al tatălui său — Iakov Nikitici, ci, pur și simplu, Birdiuk. El nu se supăra. Chiar și în ordinele de serviciu se scria adeseori nu numele lui, Promtov, ci porecla. Poate că la început această poreclă îl jignise oarecum : Birdiuk e aproape totuna cu Biriuk [1].

Plecase din Lipiaghi pe la paisprezece ani. Maică-sa rămăsese cu vreo duzină de plozi, unul mai mic decît altul. Tatăl murise în războiul civil, în bătălia de lîngă Kastorna. În sat — ruină, foamete. Birdiuk plecă întîi la calea ferată, iar în anul treizeci, de cum începu să se organizeze stația de mașini și tractoare, se angajă la SMT ca fierar. De fapt, nu era numai fierar. Dacă trebuia, lucra și la strung, și ca lăcătuș, și ca tîmplar. Într-un cuvînt, Birdiuk era meșter la toate. Și ce meșter ! Dacă în toiul muncilor se strica vreo piesă complicată de la tractor sau combină, și nu exista alta de schimb, ce-i de făcut ? Mecanicul suie cu piesa în mașină și fuga la Birdiuk. S-a întîmplat așa și așa, zice, scoate-ne din încurcătură.

Birdiuk își sprijină barosul de nicovală, își șterge palmele de șorțul lui țeapăn, ia din mîna mecanicului piesa ruptă, o cercetează pe toate părțile, mormăie pe sub mustață ceva numai de el știut, asemeni unui motan care toarce și în fine slobozește un scurt „se face".

Singur făurește piesa, singur o pilește și o șlefuiește. Iar dacă e nevoie, rămîne în atelier toată noaptea și o dă gata orice ar fi, de vreme ce a făgăduit.

Fierarul umbla întotdeauna nebărbierit și negru de funingine. Votcă nu bea, nu se înhăita cu nici un fel de „amici". Tractoriștii și mecanicii îl ocoleau. De asta însă prea puțin îi păsa. N-avea vreme să se țină de vizite. Totdeauna era pasionat de cîte ceva. Nu era numai un meșter neîntrecut, ci și un inventator iscusit.

SMT-ul luase ființă la Podvîsoki pe un teren pustiu. Cîndva, înainte de revoluție, fusese acolo o mică proprietate. În timpul revoluției, însă, conacul arsese. Rogozul năpădise eleșteul ; răchitele și plopii care creșteau în jurul moșioarei le tăiaseră țăranii. La început, pe fosta moșie fusese instalat un sovhoz de tutun. Dar pămîntul nostru e prea

[1] Lup singuratic, om ursuz (în lb. rusă).

sărac pentru tutun. Tutunul se vestejea și se usca înainte de vreme, așa că *Tutun-trust*-ul renunță la cele ce-și propusese. Peste puțin, într-o dimineață frumoasă, apărură tot acolo, pe neașteptate, niște porci negri. Iarna și vara, porcii aceștia se preumblau nestingheriți ; nu știu dacă-i hrănea și îngrijea cineva, că prea erau urîți și slabi. Și erau atît de flămînzi, încît se aruncau asupra oamenilor, ca niște cîini. O vreme, muierilor noastre le-a fost frică să se apropie de Podvîsoki. Porcii ăștia araseră cu rîturile toată lunca Lipiagovkăi. Nu-mi aduc cu precizie aminte cîți ani a fost stăpînit locul acesta pustiu de către sovhozul de porci ; numai că, într-o zi, porcii dispărură la fel de misterios cum apăruseră.

Pe același loc, acum arat de porci, se începu construirea SMT-ului. Trecuse de-atunci mai bine de un sfert de veac, dar locul ăsta tot pustiu arăta. Un șopron de scînduri pentru mașini, atelierul făcut din brazde de pămînt cu iarbă pe ele, două-trei căsuțe în care locuiau conducerea și specialiștii — asta era tot. Nici tu drum pietruit, nici măcar un pomișor primprejur... Un dîmb trist, stăpînit de vînt.

Și, în mijlocul acestui peisaj trist, casa lui Birdiuk — un adevărat rai de verdeață.

Curînd după transferul lui de la calea ferată la SMT, Birdiuk trimise pețitori la Danila Lunkin, un țăran bogat. Fierarului îi plăcuse singura fată a lui Danila, Efrosinia. După ce-i ascultă pe pețitori, Danila se înfurie cumplit. Pe viitorul său ginere îl făcu „coate-goale“, iar pe pețitori îi dădu afară în brînci. Însă Danila își găsise nașul. Birdiuk nu renunța ușor la ce-și punea în gînd. Peste un timp, fierarul se prezentă personal la Danila. „Nu lua în seamă, Danila, că sînt un coate-goale, îi spuse Birdiuk. Am să-i fac Frosiei un trai ca în rai. Nevestica mea o să stea în grădină ca o păsăruică, și doar o să cînte, atît...“

Pentru Danila vremurile erau pe-atunci întunecate, amenințătoare. Tocmai în ajun i se pusese sechestru pe întreaga avere, pentru neîndeplinirea în termen a „sarcinilor fixe“. Danila chibzui cît chibzui și nu se mai împotrivi. Ce-i mai păsa lui de fată, cînd i se năruia întreaga viață !

Se făcu nunta. Birdiuk nici măcar cu zestre nu se alese. Își așeză nevestica pe cadrul bicicletei, și-i dădu drumul spre Podvîsoki.

Curînd obținu un teren și începu să-și clădească o casă cu două camere și o magazie. Grădina de zarzavat o ară cu tractorul, brăzdînd-o aproape pînă la un metru adîncime. Oamenii credeau că are de gînd să pună cartofi, dar fierarul nu se grăbea cu cartofii. Cît ținu vara, în timpul liber robotea prin grădină. Săpa gropi, împrăștia bălegar. Toamna sădi o livadă. Și ce frumusețe de livadă ! Creșteau într-însa pomi care nu se mai văzuseră prin partea locului ; perele, cînd se coceau, erau mari cît toate zilele... Avea în livadă și scorușe negre... Birdiuk mai săpă și un eleșteu micuț ; pantele dulci ale zăgazului le cimentă. Vara, pluteau pe apă nenumărate gîște albe. Nu departe de „eleșteu“ — un chioșc îmbrăcat în volbură.

Seara, Efrosiniușka ședea în chioșc, așteptîndu-și bărbatul. Ducînd traiul ăsta tihnit și îmbelșugat, Birdiucika (nimeni nu-i spunea altfel) se împlinise, mai bine spus se îngrășase de nu mai încăpea pe ușă. Și de ce să nu se îngrașe ? Îi e bine acasă, are liniște. Fierarul ei a făcut tot ce făgăduise. Într-adevăr, o duce ca în rai. Celelalte muieri — numai cu

apa se canonesc într-o singură zi pînă le cad brațele din umeri. Nu există decît un singur puț pentru întreaga așezare. Poftește de cară apă o jumătate de kilometru. Birdiucika, însă, nu trebuie să facă nici un pas : n-are decît să dea drumul la pompă și apa curge șuvoi.

Ce-i mai lipsea lui Birdiuk ? El însă era zi de zi tot mai întunecat, mai încruntat. Ospătîndu-și bărbatul, Birdiucika îi pune în farfurie cea mai bună bucată de carne. Dar el o dă deoparte și oftează.

— Ce-i cu tine, îngerul meu ?... Poate că nu ți-e bine... Să-ți opăresc un ceai de zmeură uscată ?

Birdiuk răspunde doar cu un oftat. Iar în sinea lui gîndește furios : „Mai bine-ai crăpa, butoiule ! Stearpo. Pentru cine le-am clădit oare pe toate ? Ehe, dacă aș avea un fecior..."

Își pune șapca, încalecă pe bicicletă și pornește la lucru.

Birdiucika strînge masa, dă de mîncare gîștelor și vacii, apoi se grăbește să reintre în chioșc.

Așa treceau zilele.

IV

Birdiuk nu fu chemat chiar de la început sub arme. A fost mobilizat întîi pe loc, ca specialist, la stația de mașini și tractoare. Pe front a plecat abia în toamnă, cînd nemții încercuiseră Tula și înaintaseră pînă la Lipiaghi. Birdiuk făcu războiul ca aruncător de mine. Luptă cinstit, chiar cu eroism. Puțini știu însă asta. Lui Birdiuk nu-i plăcea să se laude. Decorații nu purta nici în zilele de sărbătoare.

O dată întors la Podvîsoki, trecu mai întîi pe la atelier. În mijlocul unui morman de ruine se zărea o roată ruginită — de la foalele forjei. Birdiuk scoase roata și o duse la vagonul în care se instalase biroul.

— Las-o să stea puțin aici, îi spuse el mecanicului. Mă întorc diseară.

Și plecă acasă.

Casa lui rămăsese neatinsă. Livada era tot cea dinainte, numai că merii își întinseseră și mai mult coroanele, iar lăstarele de vișin năpădiseră locul pe care odinioară creșteau căpșuni. Micuțul eleșteu era numai stufăriș. Gardul se șubrezise și el pe ici, pe colo. Dar pe Birdiuk toate astea nu-l speriară. „Nu-i nimic, toate se vor reface cu timpul, se gîndi el. Principalul este că sînt din nou acasă."

Birdiuk străbătu cerdacul și ciocăni în ușă.

Ușa i-o deschise o femeie necunoscută, cu pielea albă și ochi albaștri. O luă drept o rudă îndepărtată a neveste-si și glumi cu ea, ba și o sărută pe Frosia lui de față cu ea, fără nici o stinghereală. Abia mai tîrziu, după ce se așezară la masă și femeia începu să-i servească, își aminti că nevastă-sa îi scrisese că a luat în casă o refugiată letonă și că aceasta o ajută la gospodărie.

După ce mîncă, Birdiuk se duse la biroul stației. Nu se întoarse acasă decît seara. Ajutoarea nu mai era nicăieri. Frosia o dăduse afară.

— Acum ne putem descurca și singuri, spuse ea.

— Cum ai făcut una ca asta, așa, deodată ? Trebuia să-i fi găsit mai întîi de lucru altundeva, spuse Birdiuk supărat. E ca și cum am fi aruncat-o în stradă.

— Îşi găseşte ea un rost. E descurcăreaţă.
Birdiuk nu avea poftă să se certe cu nevastă-sa. Şi-aşa avea destule griji. Se apucă să facă ordine în casă şi în grădină. Cu atîtea treburi pe cap o uită de tot pe letonă.
Într-o zi, venind dimineaţa la atelier, Birdiuk o văzu pe neaşteptate. Făcea curăţenie în casa de lut, unde se probau motoarele. Micuţă, cu un şorţ alb, cu cîrlionţii blonzi scăpaţi de sub basma pe frunte...
— Bună ziua, Iakov Nikitici ! spuse ea veselă şi îşi apăsă obrazul drăgălaş de coada măturii.
Birdiuk se opri. Nu ştia nici el de ce se ruşinase dintr-o dată de salopeta lui neagră şi lucind de ulei, de braţele lui lungi, cu care nu ştia ce să facă.
— Ei, cum merge ? atît izbuti să articuleze fierarul.
— Binişor. Deocamdată m-am angajat ca îngrijitoare.
— Dar cu locuinţa cum stai ?
— Directorul a dat ordin să mi se repartizeze o cămăruţă la cămin.
Birdiuk mormăi ceva şi, ducîndu-şi mîinile la spate, porni în lungul atelierului. I se spusese să-şi găsească singur un ungher pentru fierărie. În atelierul acesta, însă, construit în pripă, n-aveai unde te aciui, ceea ce şi raportase directorului. „Fă-ţi singur un bordei, eu muncitori nu am, răspunse directorul. Îţi trebuie un ajutor ? Ia-o pe Ania." Directorul trimise după Ania şi peste puţin sosi blondina aceea cu şorţ alb.
Fierăria a fost alcătuită din brazde cu iarbă. Birdiuk împărţi întîi lunca înverzită din apropierea atelierelor în pătrate egale. După ce în prealabil tăia pămîntul cu sapa, fierarul desprindea cu forţa

pămîntul prins vîrtos de rădăcinile ierburilor. Lăsîndu-se pe un genunchi, Ania primea cu grijă brazdele şi le aşeza la marginea drumului, formînd o stivă. Era sprintenă şi harnică. Nu avea decît un cusur — îi plăcea să „tăifăsuiască". Lui Birdiuk, dimpotrivă, tare-i erau nesuferiţi guralivii, mai ales la treabă. Ania, se pare, nu tăcea nici o clipă. Chiar din prima zi spusese totul despre ea.
Se descoperi că nu era de fel letonă, cum spuneau muierile, ci bielorusă. Se născuse şi crescuse într-un sătuc de lîngă Moghilev. După ce sfîrşi şcoala, plecă la oraş şi munci pe un şantier de construcţii. Acolo avea de aşezat cărămizi şi tencuia. Cunoscu un aviator cu care peste puţin se căsători. Se împăcau bine, însă erau nevoiţi să se mute mereu dintr-un loc într-altul. Războiul îi surprinse în Letonia (de unde i se şi trase la noi porecla de letonă). Aveau un copil. Frontul ajunse chiar din prima dimineaţă a războiului pînă în tîrguşorul lîngă care se afla aerodromul. Bărbatul Aniei abia avu vreme să urce în avion. Decolă ca printr-o minune, în timp ce se trăgea şi se bombarda.
Cu un prunc nou-născut în braţe şi cu o legăturică în care strînsese la repezeală cîteva boarfe, Ania se îndreptă în grabă spre răsărit, împreună cu trupele ce se retrăgeau. Avea de gînd să se adăpostească la ţară, la părinţii ei.
Nici nu apucă să iasă la drumul care duce spre Bobruisk, cînd află că Minskul căzuse. Nu-i mai rămînea decît o singură cale — interiorul ţării, către Rusia. Se strecură, aşadar, din sat în sat, pînă o apucă toamna. Avea tot timpul în ochi pălălaia incendiilor de la orizont ; nemţii îi erau mereu în urmă. Pe la sfîrşitul lui octombrie, copilul se îm-

bolnăvi. Fu nevoită să facă un popas. Băiețelul zăcu trei zile, iar în a patra zi muri. Asta s-a întîmplat la Lipiaghi, sub ocupația nemțească.

Atunci a adăpostit-o Birdiucika în casa ei.

V

Era o arșiță înăbușitoare de august. Ania muncea toată ziua, numai cu sarafanul pe ea. Era bine legată și mlădioasă ; cînd se apleca, sarafanul îi aluneca puțin pe umeri — care apăreau albi, neatinși de soare.

— Aș vrea să acopăr cu brazde înverzite pămîntul băiețelului meu, spuse ea într-o zi, pe cînd terminau clăditul pereților.

Birdiuk nu răspunse. După lucru, însă, luă lopata și porniră amîndoi la cimitir. Acoperiră cu brazde înverzite movilița de pămînt, lucrul cel mai de preț care-i rămăsese Aniei pe lume. Bărbatul ei murise, părinții i se prăpădiseră și ei.

Cînd isprăviră cu fierăria, lui Birdiuk îi păru rău să se despartă de ajutoarea lui. Ar fi dorit grozav să-i facă o plăcere. Găsi într-o grămadă de fier vechi un pat ; îl forjă din nou, făcînd din el un mic gărduleț de fier și un monument funerar în formă de obelisc pentru mormîntul micuțului Aniei. Roboti la asta vreo două săptămîni. Acasă venea tîrziu. Nevastă-sa se bosumfla : cutare lucru nu e făcut, altele se duc de rîpă, iar dumnealui îi arde de cruciulițe...

Birdiuk tăcea. Obrazul buhăit și nemulțumit al nevestei îl irita din ce în ce mai mult. Ajunsese să nu mai aibă nici un chef să dea pe-acasă.

Ania trecea deseori în fugă pe la fierărie. Ba aducea o căldare de cărbuni, ba venea pur și simplu să mai schimbe o vorbă. Pălăvrăgea nițel, îi împărtășea lui Birdiuk toate noutățile și pleca. Cînd veni iarna i se năzări să învețe strungăria. Tocmai se construise un atelier nou, se aduseseră două strunguri pentru alezat, iar strungari nu erau destui.

Birdiuk se oferi s-o învețe. Uneori, după ce toți ceilalți plecau din atelier, ei mai rămîneau să-și bată capul lîngă strung.

Astfel trecu un an.

Ania lucra de mult singură. Locuia tot în odăița-i minusculă din baracă și, ca și mai înainte, trecea adesea pe la fierărie. Odată, vara — Iakov Nikitici își cumpărase între timp o motocicletă cu ataș — Ania veni la el pe seară, tocmai cînd Birdiuk stingea vatra forjei. Era însuflețită, bucuroasă.

— Iakov Nikitici, tare aș vrea să mă scald. Du-mă te rog pînă la Lipiagovka.

Porniră. Lipiagovka e un rîu foarte mic. Din loc în loc, însă, se revarsă pe vreo zece metri buni, formînd ca niște mici golfuri împrejmuite de stuf des și rogoz. O duse pînă într-unul din aceste golfuri ferite. Ce s-a petrecut acolo nimeni nu poate spune.

Atîta doar că seara Birdiuk nu se mai întoarse la Birdiucika lui, ci rămase cu Ania în cămăruța ei din baracă, despărțită printr-un placaj de celelalte încăperi.

Îi lăsă primei lui neveste „colțișorul de rai“ cu toate bogățiile agonisite. Nu luă cu el nimic, în afară de mantaua militară.

Trăia cu Ania în cămăruța lor și erau fericiți.

VI

Ania nu înşelă aşteptările lui Birdiuk. În fiecare an îi dăruia cîte un fecior. În toamna aceea memorabilă, cînd fierarul hotărî să se mute pentru totdeauna în sat, Ania era însărcinată pentru a patra oară. Era un pretext bun de bîrfă pentru muierile noastre din Lipiaghi. Totuşi comentariile şi bîrfelile lor nu ţinură mult.

O săptămînă după cercetarea terenului părăsit, Birdiuk se înfiinţă acolo cu camionul. Latura din spate a camionului era desfăcută, iar pe pămînt se tîrau lătunoaie lungi, stîrnind praful. Fierarul descărcă maşina împreună cu şoferul, apoi camionul de o tonă şi jumătate se cără. Multe mai pregătise Birdiuk. Într-o singură zi, camionul aduse un munte de buşteni, scînduri şi plăci de ardezie. Pe seară, veni cu *Gaz*-ul lui Ivan Stepanovici în persoană. Preşedintele făcu împreună cu Birdiuk ocolul casei, vorbi cu el de una de alta şi plecă. A doua zi sosiră în ajutorul lui Birdiuk cîţiva dulgheri. Ridicară schele şi aşezară pe-aproape mesele de tîmplărie. Tocmai atunci se sfîrşise cu dezgropatul cartofilor, iar pentru scosul verzei era prea devreme, aşa că li se dădu brigadierilor o zi liberă.

Aflară seara, la încheierea lucrului. Toţi începură să vocifereze de bucurie. Preşedintele nu-i lăsă însă pe guralivii de soiul lui Avdenka să-şi dea prea mult drumul gurii, ci îşi ridică braţul ca să restabilească liniştea şi spuse :

— Dau acum cuvîntul lui Iakov Nikitici, fierarul colhozului nostru. Vorbeşte !

Birdiuk se ridică în picioare, proptind cu creştetul său tavanul din cabinetul preşedintelui, apoi vorbi cu un glas înfundat :

— Iată ce este, cetăţeni. Eu, poate că aţi auzit, m-am hotărît să mă întorc la Lipiaghi. Vă rog să-mi daţi o mînă de ajutor. Pînă în iarnă trebuie să-mi rostuiesc un cuib. Vă voi fi recunoscător. Ca nebăutor, nu-mi şade bine să dau votcă. De altfel nici preşedintele nu e de părere. Dar un butoiaş de vin acrişor, „moldovenesc“, treacă de la mine, am să-l pun la bătaie. Am să aşez şi mese. Vă frig şi un viţel. Asta-i !

Ca toţi, de la mic la mare, să dea cuiva „ajutor“ era, din vremurile străvechi, un lucru obişnuit prin părţile noastre. Cînd e vorba de ridicarea unei case noi, a unui hambar, de refacerea unui beci, sînt chemate rudele, vecinii — toţi cei care vor să vină. Lipiagovenii fiind oameni prietenoşi, aproape totdeauna „ajutorul“ se încheia cu o petrecere veselă. În ultimii zece ani, însă, casele mai mult dispăreau de pe pămîntul Lipiaghilor. Am arătat în ce împrejurări dispăruse şi casa noastră. Aşa mai dispăruseră şi altele. De clădit casă nouă, nu-şi mai clădea nimeni. Aşadar, se pierduse şi obiceiul „ajutorului“. Chiar şi cuvîntul acesta începuse să fie uitat. Dar iată că apare Birdiuk, care gîndeşte să clădească împreună cu „tot norodul“.

Bărbaţii se înviorară. Făcură glume pe socoteala butoiului de vin „moldovenesc“ făgăduit, făgăduiră la rîndul lor că vor veni şi plecară pe la casele lor.

Cînd fu vremea, se adună la lume, cîtă nu se adună nici la cinematograf ! Veni şi Ivan Stepanovici, deşi nu se simţea prea bine de cîteva zile ; veniră toţi zidarii, grăjdarii cu căruţele, femeile cu

furci și lopeți. De cum sosiră, văzură că, într-adevăr, în poiana din preajma casei fuseseră așezate mese acoperite cu mușama, că într-un cazan se găsea un vițel întreg, iar alături se afla butoiul cu vin.

Era o zi minunată. Dimineața, ce-i drept, fusese cam răcoroasă, dar spre amiază ceața se risipi și se arătă soarele. Toți își lepădaseră pieptarele și munceau în cămăși ; femeile — în bluze multicolore, gătite și vesele. Munciră frățește și, pe măsură ce în cazan se gătea vițelul, proprietatea lui Kicighin devenea de nerecunoscut. Dulgherii instalară căpriorii și așezară podelele. Muierile lipiră cu lut tinda și curtea — așa se numesc la noi acareturile ; apărură staule pentru vite mici, magazii... Birdiuk, împreună cu cîțiva oameni, curățară groapa — pivnițele lui Kicighin. Se dovedi că nu se surpaseră decît bolțile de cărămidă, în timp ce pereții durați din piatră rămăseseră în cea mai mare parte neatinși. Mai trebuia doar o podină nouă și pivnița era gata.

Seara, cînd fu desfundat butoiul de vin, pe terenul părăginit, care ani de-a rîndul rămăsese golaș, asemănător — printre casele uliței noastre — cu o spărtură într-un acoperiș, se ridica acum o casă nouă. E adevărat că nu avea încă horn, dar un horn nu e cine știe ce mare scofală.

Birdiuk se pricepea și la sobe. Peste o săptămînă se văzu și fumul ieșind pe coș.

Focul din vatră uscă și tencuiala, așa că de Sfîntul Mihail îi văzurăm sosind pe toți Birdiucii. A fost ceva cît se poate de hazliu ! În dreptul casei opri un camion acoperit cu o prelată. Întîi sări jos fierarul. Își întinse mîinile cît niște baroase și începu să „scuture“ conținutul camionului. Înșfăca un bondoc după altul, îi sălta în sus prin aer, îi trecea peste

marginea camionului și-i așeza pe pămînt. După ce îi așeză în șir, coborî din cabină și noua Birdiucikă. Și, cu toții, unul după altul, ca niște rățuște, tipa-lipa, se îndreptară spre casă.

Către seară, în spatele casei apărură prăjini pe care se legănau rufe mici proaspăt spălate.

În casă se simțea o mînă de femeie. Prin urmare, casa își începu viața după toate regulile.

VII

— Acum are să-i facă Birdiucikăi celei noi un rai și mai și, șușoteau femeile. Uneia i-a lăsat o moșie. Ăsteilalte are să-i lase la bogății de-o să rămînem țuț.

— Pentru el e un fleac, e fierar. Își făurește banul cu mîna lui.

Și, într-adevăr, de îndată ce Birdiuk se mută aici, ridică în fața casei un gard de uluci ; sădi scoruși, arțari, tufe de liliac. Pînă dădu gerul munci de zor și își tot înfrumuseța „palatele“. Toamna se întunecă devreme, dar el cînd se întoarce de la lucru, tot mai trebăluiește pe lîngă casă, pe întuneric.

Parcă nici nu-i pasă de frig sau de ploaie. S-o fi călit astfel tot stînd în dogoarea focului ?

Colhozul căpătă mașini de la SMT. Toate fură aduse la fierărie și așezate pe marginea eleșteului. Nici tu șopron, nici tu atelier. Toată iarna munca a fost dusă pe ger. Președintele îi tot îmbărbăta pe mecanici : mai răbdați și voi iarna asta, că la vară o să facem un atelier de-o să duduie — mai dihai decît un palat ! Președintele vorbea, dar, în același

timp, privea altundeva. Se grăbea să schimbe vorba. Ba îi ruga să clădească mai repede șopronul pentru noua crescătorie de viței, ba îi zorea cu instalarea pe patru șiruri a adăpătoarelor automate în staulul cu vaci — oare puține au de făcut într-o gospodărie mecanicii ?

Birdiuk făcea și el tot ce-i sta în puteri.

În adunările de dări de seamă Ivan Stepanovici îi lăuda pe mecanici și îndeosebi pe Birdiuk. Dar cînd veni vorba de planurile de construcție pentru anul viitor, președintele își desfăcu mîinile a neputință : fonduri pentru atelier nu erau.

De obicei Birdiuk tăcea la ședințe. De data asta însă se vede că nu mai putu răbda. Se ridică de pe bancă și se îndreptă spre masa prezidiului. Își scoase căciula și și-o răsuci în mîini. Îl stingherea. Fără să stea mult pe gînduri, și-o puse, așa afumată cum era, pe masă, lîngă șapca nou-nouță a președintelui. Și era căpățînos, nu glumă. Cușma asta a lui Birdiuk, așezată acum pe masă, parcă era movila lui Mamai. Luase el cuvîntul, dar acum îl stinghereau mîinile. Și le vîrî în buzunarele pufoaicei, însă le scoase pe dată, de parcă altfel n-ar fi putut fi destul de convingător. Tuși, apoi își mîngîie mustățile...

— Î... î...

Toți începură să zîmbească. E limpede : fierarului îi vine mai ușor să muncească cu mîinile decît cu gura. La alții, dimpotrivă : a vorbi este pentru ei o necesitate, aproape o profesie ; au mîini numai ca să facă gesturi în timp ce vorbesc. Cît despre fierar, s-ar fi lipsit bucuros în clipele acelea de mîinile astea ale lui, grele și bătucite !

— Î... î... Nu sînt bani pentru atelier ? ! Nici nu trebuie. Mecanicii s-au deprins să muncească în

frig, vorbi Birdiuk. La început mîna lui dreaptă se mișcă numai un pic. Apoi, pe măsură ce-și lua avînt, începu să dea din mîini din ce în ce mai iute și mai energic. În cele din urmă Birdiuk gesticula de parcă ar fi izbit cu ciocanul în nicovală. — Ce e mai rău, e că trăim ca vitele ! Și mîna-i spintecă aerul de sus în jos, cu toată puterea, izbind masa. Și ce mînă — labă de urs, nu alta ! Degetele — cît brăzdarele cultivatorului. Dacă cineva s-ar fi apucat să răzuiască de pe aceste degete tot cărbunele care se încrustase în pielea lor, zău că ar fi scos un pud de antracit. — Uitați-vă puțin la izbele noastre : sînt de dinainte de năvălirea tătarilor. Pămînt pe jos. Bine că s-a tras lumină electrică de la stație, că altfel ferestrele sînt mici cît o icoană. Ne stau laolaltă și plozii și mieii. Un singur puț în tot satul. Și noi mai vorbim de comunism.

Din nou un ciocănit. Dar de astă dată ciocănea președintele ; un ciocănit politicos, cu creionul în garafa cu apă.

— Te depărtezi de subiect, Iakov Nikitici.

Fierarul se întoarse cu tot trupul spre masa prezidiumului, clipind fîstîcit : cum vine asta, s-a apucat și el o dată, pentru prima oară în viața lui, să vorbească oamenilor — și nu e în subiect ? !

— Să vorbească ! strigară femeile. Are dreptate !

— Vacilor li se cuvin de toate : căldurică, la bot adăpătoare automată — să bea cît vor. Numai lapte să dea, reluă Birdiuk. Iar omul, s-o luăm chiar pe mulgătoare, cară o căldare de apă pentru casă cale de o verstă.

— Păi tu ai să-i tragi iar apă la bucătărie frumoasei tale ! strigă de pe locul ei Tania Viliala.

— Nu-i uşor cu apa la noi... Trebuie să sapi douăzeci de stînjeni sub pămînt.

Birdiuk surîse. Obrazul lui aspru, cu pometi proeminenţi, luă deodată o expresie de bunătate, ca al unui copil.

— Ce-i drept, mi-am instalat apă o dată ! răspunse el cu o nuanţă de ironie. Acum însă, basta ! Pe vremea aceea credeam că poţi face comunism pentru tine singur. Între timp am înţeles că trebuie făcut pentru feciorii tăi, pentru toţi ! Dacă nu noi, cel puţin copiii noştri să trăiască aşa cum se cuvine.

După vorbele acestea ale lui Birdiuk, muierile începură să facă gălăgie, iar bărbaţii să-şi răsucească ţigări. Urmă o tăcere de vreo două minute. Pînă ce deodată cineva aruncă o vorbă, aşa, ca pentru el ; altul îl contrazise — şi...

Cine cunoaşte cît de cît firea mujicilor noştri din Lipiaghi a observat negreşit la fiecare din ei o trăsătură cît se poate de caracteristică : le place să tăifăsuiască, mai ales cînd se adună grămadă. Şi acuma, după cele spuse de Birdiuk, o dată ce începuseră, apăi să te ţii ! Fiecare are o părere a lui, un proiect. Unul propune să se sape puţuri noi, altul vorbeşte de canalizare. Nenea Avdanea, naşul meu, care citise în gazetă despre bulgari cum îşi reconstruiesc satele după planuri noi, începe să-i ridice în slavă pe bulgari. Trebuie, zice, să trimitem o delegaţie în Bulgaria pentru schimb de experienţă.

Preşedintele era de altă părere. Pentru reconstruirea satului trebuiau milioane. De unde să le iei ?

Oamenii începură să facă diferite propuneri : de unde să se facă rost de bani. Ivan Stepanovici se mulţumea să zîmbească. „Înainte de toate să creştem

productivitatea şeptelului, spuse el, şi abia pe urmă să ne gîndim la nivelul nostru de trai."

Mujicii nu erau de acord. Se înfierbîntaseră în aşa măsură, încît nu se mai potoliră pînă la miezul nopţii. Toţi răguşiseră, dar nu se ajunse la nici o înţelegere.

Era limpede că reconstruirea satului era deocamdată o utopie, aşa cum spunea şi preşedintele. Ţevi pentru canalizarea satului nu erau ; material de construcţie nu era ; şi, între altele, nici bani...

VIII

„Asta înseamnă că n-am avut dreptate ? se întreba Birdiuk în drum spre casă. Nu face nimic. Dar e drept să trăim aşa ?"

Acasă ajunse tîrziu. Lampa de pe masă era acoperită cu o basma. Birdiuk ridică o margine a basmalei şi îşi privi copiii. Doi — ăi mai mărişori — dormeau într-un pat. Cel micuţ, în leagăn. Ania se lungise pe o laviţă cu un pieptar sub căpătîi şi, tot aşteptîndu-şi soţul, se vede că adormise.

„Asta-i comuna mea !" se bucură Birdiuk. Temîndu-se să nu-i trezească pe cei adormiţi, acoperi din nou lampa. Îi era foame. Căută pe plită. Pe margine era o tigaie cu o farfurie deasupra. Se uită — cartofi cu slănină. N-avea poftă să-i încălzească. Se spălă pe mîini, luă tigaia de pe plită şi, aşezîndu-se la un colţ al mesei de bucătărie, începu să înfulece cu poftă cartofii reci.

În timp ce mînca se gîndea la cuvintele preşedintelui.

„De ce nu eram «în subiect» ? Doar spuneam adevărul. Colhoznicii, trăind mai bine, vor munci mai bine. Nu sînt bani ? Nu se poate face rost de ţevi ? Asta e altceva..."

Îi păru rău că nu încălzise cartofii. Grăsimea de porc se sleise, pîinea era tare. I se urîse de atîta mestecat.

Birdiuk dădu deoparte tigaia şi căzu pe gînduri. „Cît costă oare casa asta nouă ?" se întrebă el. Calculă cu aproximaţie. Ieşiră vreo douăzeci de mii. Asta fără să fi tocmit constructori, ci lucrînd cu „ajutoare". Plătind oameni, i-ar fi ieşit vreo treizeci de mii. Asta înseamnă că dacă colhozul s-ar apuca să clădească zece asemenea case pe an, ar trebui să cheltuiască anual cîte o jumătate de milion. Da, preşedintele are dreptate. E ceva peste puterile colhozului ! Şi aşa sînt destule găuri de astupat. Porcii, de pildă, stau sub cerul liber. Tractoarele se cumpără în rate. M-da ! Asta este. „Totuşi, cît mai poate trăi mujicul nostru în asemenea izbe ? raţiona fierarul. Au trecut treizeci de ani de la înfiinţarea colhozului din Lipiaghi, dar satul şi-a schimbat prea puţin înfăţişarea. Aş zice chiar că arată mai rău decît cînd am plecat eu. Casele îmbătrînesc, se dărîmă. Războiul ! Nu le era gîndul la aşa ceva... «Nu eşti în subiect !» Aşa scapi cel mai lesne ! Totuşi, Ivan Stepanovici, mai bine ţi-ai bate puţin capul să vezi de ce nu se scoate de undeva această jumătate de milion..." Fierarul zîmbi : „O jumătate de milion e puţin. Abia ai începe şi s-ar şi afla la raion. Daţi-ne, vă rugăm, devizul, planul... Numai pe proiecte s-ar duce o sută de mii."

Birdiuk începu să se gîndească la bani, la felul cum s-ar putea dobîndi. Luă pe rînd toate ramurile

gospodăriei. Altor colhozuri le ies bani frumoşi : o singură femeie îngraşă pe an cîte o mie de porci. Pe cînd la noi, dinspre partea porcilor — jale. Numai codiţele de ei, nişte prăpădiţi. Şi pe lîngă fiecare purcel stă cîte un om... „Să mă apuc de fermă ?" Dar îşi alungă pe dată gîndul. Îl speria nu atît că ar trebui să părăsească forja lui dragă, cît dependenţa noii munci. Poţi face să se prăsească zeci de mii de porci, dar cu ce-i hrăneşti ? Ia încearcă să nu-i dai de mîncare porcului numai trei zile, că te mănîncă de viu. S-ar putea face un efort cu ferma de lactate. Dar nici vaci nu sînt multe. Nutreţul e sărac — lunci nicăieri, porumbul e pipernicit. Pămîntul nu mai rodeşte... „De cîţi ani tot semănăm şi secerăm semănăturile cu combina şi nu îngrăşăm pămîntul ? M-da..."

Birdiuk dădu tigaia deoparte şi căzu iar pe gînduri. Ori încotro te întorci — sărăcie. Lipiaghi va rămîne în veci Lipiaghi !

Dar deodată în mintea lui încolţi o idee... O livadă ! Cu cîtă patimă îşi făurise el „colţişorul de rai" ! Cîte roade şi cîţi bani îi adusese grădina lui !... Fierarul îi făgăduise Aniei să facă o grădină tot atît de frumoasă şi în preajma noii lor case, şi tocmai de aceea îşi şi alesese terenul părăginit al lui Kicighin. Acum însă totul lua altă întorsătură.

— Oho — ho ! nu se putu stăpîni el şi, sărind în picioare, începu să se plimbe în sus şi în jos pe duşumelele nu prea bine potrivite, care scîrţîiră.

Nevasta sări speriată de pe laviţă. Pe jumătate adormită cum era, nu izbutea de loc să-şi vîre picioarele în pîslari. Birdiuk făcu un pas spre ea, o luă în braţe şi începu să se rotească cu ea prin cameră.

— Iaşa, nebunule, mai încet ! Am să nasc înainte de vreme ! îl imploră ea.

— Naşte cît mai repede ! Tocmai am nevoie de ajutoare.

Şi se învîrti cu ea în braţe prin cameră, pînă obosi şi el...

IX

În general oamenii nu-şi cîntăresc bine forţele. Cîte celule, molecule şi — în sfîrşit — atomi nu există în creierul nostru ! Şi, dacă omul ar putea sili fiecare celulă să cugete, fiecare din noi ar face pentru omenire de o sută, de o mie de ori mai mult.

Birdiuk putea asta.

Continua să lucreze la forjă ca şi înainte : potcovea caii, suda maşinile de preparat nutreţul, repara semănătorile... Dar, totodată, fiecare muşchi al lui, fiecare celulă se trudea de zece, de o sută de ori mai mult decît înainte : el îşi clocea ideea. Despre planurile lui nu ştiau mulţi, deocamdată. Cînd veni vorba despre ele la conducere, cineva rîse chiar. Preşedintele îl susţinu însă pe Birdiuk, ştiind că are mîini de aur. Fierarul cerea să i se dea pentru livadă terenul de la Popovî-Portociki — avem noi o luncă numită aşa în apropierea Lipiagovkăi.

Primăvara, de îndată ce se retraseră apele, Birdiuk apăru la Popovî-Portociki. După ce cutreieră terenul în lung şi în lat, cum făcuse cîndva cu paragina lui Kicighin, se făcu nevăzut. A doua zi sosi un tractor şi ară întreaga luncă. Toată primăvara se tîrî p-acolo maşina de săpat şanţurile, brăzdînd adînc şi îngust pămîntul, aidoma unei cîrtiţe.

În miezul verii, cînd avu ceva mai puţin de lucru, Birdiuk dispăru. Nimeni, în afară de preşedinte, nu ştia unde se dusese. Peste cîtăva vreme apăru din nou, vesel. Făcuse rost de ţevi. Le căpătase de la nişte mine carbonifere.

În apropierea Skopinului se exploatau din timpuri străvechi minele Pobedinoe. Cîndva, furnizau cam un sfert din tot cărbunele Rusiei. Au sărăcit însă cu timpul. Pe de altă parte, cărbunele se înlocuia tot mai mult cu gazul metan şi, în consecinţă, cărbunele, mai ales cel brun, cu calorii puţine, nu mai avea atîta căutare.

Minele începuseră să se închidă. Utilajele erau demontate, iar partea din ce putea fi folosită se transfera altor mine din alte bazine carbonifere, în timp ce altă parte se vindea la diferite întreprinderi. Acolo îşi găsise Birdiuk ţevile. Erau ţevi de oţel pentru scoaterea apei din mină. I se vînduseră ieftin. El însuşi le dezgropase şi le curăţase. Numai cu transportul a mai cheltuit ceva. În august ţevile fură aduse şi, cît ţinu toamna, fierarul împreună cu tovarăşii lui, mecanici, le aşezară pe fundul canalelor săpate şi le acoperiră cu ajutorul buldozerului. Cîmpul deveni apoi iarăşi neted, numai că din loc în loc se zăreau gurile de apă, ca popîndăii negricioşi primăvara pe pajişte.

Birdiuk se ocupă toată iarna de proiectul lui. Făcu rost de un mic motor cu pompă şi, lucrînd la el serile, îl puse la punct.

Se făcu din nou primăvară. În ultimele zile ale lunii mai, cînd legumicultorii sfîrşiră cu sădirea răsadurilor, preşedintele le comunică :

— Mîine treceţi la sădirea verzei şi roşiilor pe terenul lui Birdiuk.

— Dar unde vine asta, mă rog, pe maidanul lui Kicighin ? întrebă un brigadier.

— Da de unde ! Birdiuk nu s-a gîndit încă nici măcar să-şi are grădina... observă preşedintele. Sădim la Popovî-Portociki.

Legumicultorii sosiră acolo dis-de-dimineaţă. Straşnic ! Păşeau pe un pămînt moale, reavăn — ca brînza de vacă. Nici nu apucaseră femeile să planteze răsadurile, cînd sosi şi Birdiuk în goana mare. Îşi opri motocicleta la marginea cîmpului, sări voiniceşte din şa, apoi aruncă din ataş un fel de bobină uriaşă pe care o rostogoli cît colo. Se uitară muierile — un furtun de pompieri. Birdiuk trase un capăt spre una din gurile de apă ce ieşeau din pămînt, o descîntă cîteva clipe şi, deodată, pînza impermeabilă a furtunului prinse a se tîrî singură pe pămînt, mlădiindu-se ca un şarpe. Încă o clipă, şi din capătul de alamă, cu care se termina furtunul, ţîşni apa în sus.

Muierile săriră în lături, scoţînd ţipete ascuţite. Birdiuk îşi scoase cizmele cu carîmbi de pînză impermeabilă, îşi sumese pantalonii pînă peste genunchi, apucă furtunul şi porni cu paşi mari peste cîmp. Ridică furtunul deasupra capului şi jetul de apă, apropiindu-se de pămînt, se desfăcu în stropi mici şi luminoşi de toate culorile — ca un curcubeu. După ce stropea un loc, Birdiuk înşuruba furtunul la altă gură de apă şi o nouă perdea de lichid străveziu se lăsa la pămînt. Cam într-o oră, fierarul isprăvi cu udatul întregului teren. Şi, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic, strînse furtunul, încălecă pe motocicletă şi dispăru.

X

Vara, Birdiuk stropea grădina aproape în fiecare săptămînă. Roşiile de pe parcelele lui se coapseră către începutul lui august, iar varza n-ar fi putut-o strivi nici şenila tractorului, de mare şi vîrtoasă ce crescuse.

După strînsul recoltei, fierarul mai puse ceva la cale. Printre alte maşini, colhozul achiziţionase de la SMT un tractor uşor, la care se puteau fixa diferite unelte. Cu el se muşuroiau cartofii, se plivea porumbul... Birdiuk, care cunoştea toate maşinile, puse stăpînire pe el. Se învîrti cît se învîrti în jurul lui, apoi îl tîrî pînă la forjă şi-i adaptă un dispozitiv special în partea dinapoi. Pînă la urmă se văzu că-i adaptase un fel de burghiu, ca să sape gropi rotunde pentru sădirea copacilor. Singur împărţi rîndurile, săpă gropile şi nu-i mai rămînea acum decît să procure puieţi.

De treaba asta se ocupă preşedintele. Plecă la Miciurinsk, la Institutul de pomicultură, şi aduse un vagon întreg cu tot soiul de puieţi — diferite specii de meri şi peri. Iar lăstari de vişini, tufe de zmeură şi altele — o sumedenie.

Livada a fost sădită de întreg satul. Femeile se gătiseră ca de sărbătoare. Venirăm şi noi profesorii, împreună cu elevii claselor mari. Copăceii erau aşezaţi în şir, zvelţi şi drepţi. Ici-colo mai păstrau frunzuliţe rotunde — galbene sau portocalii. Vîntul le flutura, dar ele se încăpăţînau să nu cadă.

Seara, cînd se sfîrşi cu plantarea, Tania Viliala îi spuse preşedintelui :

— Văleu, dar zgîrcit mai eşti, Ivan Stepanovici ! Pentru o zi ca asta, ar fi trebuit să ne cinsteşti cu cîte o cinzeacă.

— Pe voi ? Şi pentru ce, mă rog ? I s-ar fi cuvenit lui Iakov Nikitici... Dar unde e ? Iakov Nikitici !

De Birdiuk nici urmă. Îşi aşezase cei doi feciori mai măricei în ataş şi p-aci ţi-e drumul !

...Peste vreo trei zile, am fost cu elevii mei la staţia de cale ferată, pentru a le arăta depoul. După ce i-am condus pe elevi înapoi la şcoală, m-am îndreptat spre casă. N-am luat-o pe uliţă, ci pe maidan, prin spatele caselor. Deodată, lîngă gropile în care-şi arsese cîndva Kicighin cărămizile, îi văd pe Birdiuk şi pe preşedinte.

Mă îndreptai să le dau bună ziua.

Începu să plouă. Preşedintele îşi trase pe cap gluga impermeabilului. Birdiuk era în salopeta lui impermeabilă şi cu cizmele pline de lut pînă la genunchi.

— Avea cap Kicighin ăsta, spuse fierarul. Se pricepea la făcut cuptoare. Simplu şi ieftin. Îşi ardea cărămizile fără cărbuni, numai cu paie.

— Dar ţie la ce-ţi trebuie cărămizi ? întrebă Ivan Stepanovici. Sau ai de gînd să-ţi mai clădeşti o casă ?

— Cum să nu ! glumi Birdiuk. Nu, nu te teme ! Mă gîndesc la alţii. Tu n-ai nevoie de casă ? Ai, Hima şi Boris au şi ei nevoie ? Au. Gîndeşte-te că a sosit timpul să se clădească pentru fiecare al doilea colhoznic cîte o casă ; şi uite aşa, încet, încet, o să reconstruim şi satul nostru Lipiaghi. Birdiuk

tăcu. Apoi, adresîndu-se brusc preşedintelui, îl întrebă : Acum, ia spune-mi, Ivan Stepanovici, unde pui banii mei ?

— Care „ai tăi" ?

— Ăi de pe urma grădinii de zarzavat.

— Toţi banii, Ivan Nikitici, se depun la contul curent.

Mi se păru că Birdiuk se schimbă deodată la faţă, că păleşte. Buzele începură să-i tremure ca ale unui copil ce fusese certat.

— Nu, aşa nu e bine, tovarăşe preşedinte ! vorbi el. Nu pentru asta m-am străduit eu. Banii ăştia să-i depui separat. Iar pe carnet să stea scris : „Pentru noul Lipiaghi". Ia scoate-ţi asta din cap — arătă spre glugă — şi uită-te cu băgare de seamă în jur : asta-i sat ? !

De aici de pe maidan, Lipiaghi se vedea bine.

De-a lungul rîpelor care duceau spre Lipiagovka se înghesuiau şirurile strîmbe ale izbelor — uliţele. E greu de înţeles de ce îşi numesc lipiagovenii uliţele „rînduieli". Dacă există undeva o dezordine autentică, apoi pe uliţele noastre există ! Căsuţele sînt cenuşii, lipsite de orice frumuseţe. Sub ferestre — cîte un gard de nuiele aplecat într-o rînă. O izbă are ferestrele spre uliţă, cealaltă spre ulicioară. În dreptul fiecărei izbe — cuşmele de paie pe jumătate putrezite ale beciurilor şi ale bordeielor de lut. În spatele lor, pe partea cea mai circulată, grămezi de cenuşă de diferite culori : cea de turbă — roşie, cea de cărbune — brună. Cîndva se mai vedea şi cenuşă neagră, din paie arse, dar acum în vetre nu se mai face focul cu paie (că şi aşa sînt puţine) ; iar cînd totuşi se face, muierea strînge cenuşa într-o legătu-rică — e bună de leşie, pentru spălat pe cap...

Stăm pe maidan, privind satul nostru natal, şi simt cum ne năpădeşte tristeţea.

E o zi mohorîtă de toamnă. La fel de mohorîtă şi lipsită de frumuseţe ca satul de sub ochii noştrii.

Vara, cel puţin, răchitele mai înfrumuseţează priveliştea cu verdeaţa lor. Acum însă, printre crengile dezgolite ale copacilor, se zăresc limpede izbele rare, mici şi urîte.

— Nu aşa văd eu Lipiaghi, rosti Birdiuk, ci casă lîngă casă, una mai frumoasă decît alta : de cărămidă, cu verande, cu acoperişuri de ţiglă. În fiecare casă, ca la neamţ, canalizare, baie. În faţa casei o grădiniţă, trotuar îngust de piatră. Curat, prietenos. Ce zici ? Ce părere ai, tovarăşe preşedinte ? Iarăşi ai să-mi spui că e o utopie ?

Ivan Stepanovici tăcea. Faţa lui bolnăvicioasă şi ostenită nu exprima decît o adîncă îngrijorare.

MIEREA CEBUHAIKĂI

I

Cînd am intrat în clasă, înainte de toate mi-am aruncat ochii la catedră. Ştiam ! Bineînţeles că în timpul recreaţiei copiii umblaseră la maşină ! Voiseră să repete experienţa cu obţinerea electricităţii, dar nu reuşiseră. Probabil că s-au curentat, s-au speriat şi au fugit lăsînd totul baltă. Sferele maşinii — distanţate, contactul cu ampermetrul — întrerupt ! Am drăcuit în gînd, cu toate că greşeala era în primul rînd a mea. Ar fi trebuit să-i recomand cu mai multă fermitate elevului de serviciu să nu lase pe nimeni să se apropie de aparate. Acum nu mai aveam pe cine dojeni.

— Aşaaa... mă apropiai de catedră şi examinai cu atenţie maşina. De continuarea experienţei nici nu mai putea fi vorba : urma să mă canonesc din nou cu maşina vreun ceas ca s-o pun la punct.

— Aşa... Cine a făcut asta ?

Clasa tăcea chitic.

— Cine a stricat aparatul ? repetai cu asprime. Să poftească la tablă !

Tăcere. Nu se auzea nici musca. Am înţeles că procedasem, cum ar fi spus directorul, nepedagogic. Sînt tăceri şi tăceri. Una este tăcerea care urmează isprăvii unuia singur. Într-un asemenea caz, drept răspuns la întrebarea profesorului — „cine e vinovat ?" — toţi ceilalţi ridică din umeri, zîmbesc. Alta este însă tăcerea care urmează unei isprăvi colective. E o tăcere smerită. Însă, oricum ar fi, nu trebuie să insişti ca vinovaţii să fie pîrîţi : şcoala nu trebuie să crească delatori.

— Ce să-i faci ?... reluai eu pe un ton împăciuitor. De vreme ce aţi stricat aparatul, trebuie să reparăm. Hai, Volodea, vino să-mi ajuţi.

Volodea Konoplin se ridică fără tragere de inimă din bancă, suspină, îşi potrivi tunica şi se apropie de tablă. Încordarea slăbi. Copiii începură să şuşotească între ei.

Volodea nici nu apucase să se apropie de catedră, cînd văzui că din rîndul de lîngă uşă se ridică în pi-

cioare Maşa Grinko — o fetiţă cu faţă rotundă şi ochi micuţi, puţin şireţi ; cu mîna încă sus, mi se adresă.

— Andrei Vasilievici, ştiţi cine a stricat aparatul ? Vladik Sucikov şi Mişa Kolesnev. Vladik comanda, iar Mişka învîrtea de manivelă.

— Minte ! Am învîrtit toţi ! strigă de la locul ei Liuba Veretennikova.

— Ceilalţi după aceea... Dar la început, ei doi, Vladik şi Mişka.

Maşa rămăsese în picioare. Ochişorii ei speriaţi priveau fix ; cu degetele îşi răsucea colţurile broboadei de pe umeri. Se aştepta să-i mulţumesc. Nu ştiu de ce, însă, nu-mi venea s-o fac. În liniştea care se lăsase, cineva din fundul clasei şopti răutăcios :

— U-u-u, Cebuhaiko !

Maşa întoarse capul în direcţia şoaptei răutăcioase, apoi mă privi din nou fix. Genele albicioase îi clipeau des ; obrazul i se subţiase, se spălăcise. Mi se făcu milă de ea. Nici nu apucasem să mă răstesc la cel ce-o jignise, că Maşa şi începu să smiorcăie, iar pe obraji i se prelingeau lacrimi.

— De ce mă necăjeşte ?... fetiţa se lăsă încet în bancă şi începu să plîngă de-a binelea.

M-am apropiat de ea s-o liniştesc. Maşa e o fetişcană durdulie, roşcată. La noi roşcovanii sînt o raritate. Mai vezi cîteodată pistrui pe-un nas sau pe nişte braţe, nu spun ; Maşa însă era toată ca un samovar de aramă. Părul — ca frunzele de călin toamna ; obrajii, braţele, chiar şi urechile — numai pistrui. Ca adolescentă, lucrul acesta începuse s-o stînjenească. Curios era că nu fusese poreclită „roşcata". Trecînd peste particularitatea aceasta atît de vădită, ceilalţi o strigau cum o poreclise satul şi mă surprindea că tocmai asta o necăjise aşa deodată.

După ce am liniştit-o, le-am atras atenţia copiilor că nu e frumos să întrebuinţezi în timpul orelor de şcoală poreclele satului.

— Dacă mai aud pe cineva folosind porecle, îl pedepsesc foarte serios ! spusei eu întorcîndu-mă la catedră, alături de asistentul meu, Volodea Konoplin.

Ne ocuparăm împreună de aparat.

Maşa tot mai smiorcăia, încetişor.

— Mai taci, Cebuha ! se răsti cineva la ea.

Îl recunoscui, după glas, pe Mişa Kolesnev.

— Kolesnev ! Ridică-te în picioare !

Mişa se ridică.

Îl întreb dacă auzise avertismentul meu.

— Da, am auzit, răspunde liniştit Mişa.

— Atunci de ce continui să fii grosolan ?

— Oricum, tot Cebuha e, Andrei Vasilici...

— Kolesnev ! Părăseşte imediat clasa ! ordon eu aspru.

Mişa deschide capacul băncii, îşi înşfacă servieta cu cărţi şi, tacticos, cu pas legănat, se îndreaptă spre uşă.

— Vai de capul vostru ! Nu vă e silă să staţi la un loc cu Cebuhaika ? azvîrle el din mers către clasă.

Deodată văd că se mai scoală şi alţi copii care se îndreaptă spre uşă.

— Bine, plecaţi, le spun. Dar să nu veniţi la şcoală fără părinţi...

Nici unul din ei nu pare a fi auzit. Închid uşa în urma lor şi, cu aerul că nu s-a întîmpla nimic, spun :

— Foarte bine... asta înseamnă că am scăpat de huligani. Să continuăm lecţia.

M-am îndreptat spre catedră. Cînd mă aplec asupra aparatului, aud un vuiet în întreaga clasă : uuu... Desluşesc porecla fetei : Cebuha ! Cebuha ! Cebuha !... O necăjeau toţi, pînă la unul, chiar şi fetele.

Niciodată nu se mai iscase asemenea scandal la vreo oră de a mea. Ce să fac ? Doar nu era să-l chem în ajutor pe director...

— Linişte ! strigai.

Mă pricep să ridic tonul cînd e nevoie. Copiii o ştiu : le-am vorbit despre asta. Ei ştiu că pe front am comandat o baterie de artilerie ; că se întîmpla să-mi rup gîtlejul strigînd : „Ba-te-rie ! Foc ! Foc !"

Copiii ştiu că dacă strig înseamnă că m-au scos din fire ! Ei însă tocmai asta voiau : îşi exprimau protestul împotriva faptului că luasem apărarea Maşei.

Strigătul meu avu efect. Copiii se potoliră. Cu chiu, cu vai am pus aparatul în funcţiune. A trebuit să mă chinui destul de mult pînă să pun totul la punct, ca să pot învîrti în cele din urmă cu efect manivela maşinii electrice ; cînd, deodată, clasa fu din nou străbătută de un vuiet. M-am uitat nedumerit la elevi. Toţi erau cu ochii la tablă şi surîdeau.

Am întors capul.

Pe tablă stătea scris cu cretă :

— Ce-bu-hai-ka !

II

„Of, ce neam de oameni răzbunători mai sînteţi", mă gîndii eu ştergînd inscripţia de pe tablă. Ce-ţi fi avînd cu Cebuhaika asta ? !..."

La ţară, puţine familii nu au poreclă. În viaţa cea de toate zilele, în conversaţie, de cele mai multe ori oamenii nu-ţi spun pe nume, ci folosesc, cum se spune, „porecla satului". Aceste porecle sînt cît se poate de variate şi dăinuiesc cu zecile de ani, transmiţîndu-se din generaţie în generaţie.

Poate că darul poporului de a tipiza nu se manifestă în nimic atît de pregnant ca în porecle. Un singur cuvînt — şi ai dat în vileag caracterul omului ! Îţi găsesc o poreclă şi parcă o publică — nu mai scapi de ea toată viaţa.

Cîtă poezie autentică în aceste porecle ale noastre, date de sat ! Uneori porecla e blîndă ; alteori ascunde o ironie, o uşoară batjocură ; dar există şi porecle crude, jignitoare.

Nici un om — începînd cu preşedintele şi terminînd cu cea mai ştearsă băbuţă — nu scapă de poreclă. Din clipa cînd se mută pe o uliţă cineva nou, gata şi porecla.

Poreclele astea au ceva comun cu cîntecele la modă. Trăiesc independent de creatorii lor. Încercaţi să descoperiţi cine l-a botezat primul pe careva cu o poreclă. Credeţi că veţi putea afla ? Poreclele astea ale noastre sînt o creaţie colectivă şi durabilă.

Cele mai multe sînt nevinovate. Nouă, de pildă, potrivit poreclei satului, ni se spune „Andreevii". „Unde ai fost ?" „La Andreevi !" „Cine îşi dărîmă casa ?" „Andreevii !" Asta pentru că în familia noastră numele de Andrei nu lipseşte niciodată. Bu-

nicul meu se numise Andrei Maximovici, tata — Vasili Andreevici, iar eu — Andrei Vasilievici ; fiul meu — Andrei Andreevici, şi aşa mai departe. Andreevii în sus, Andreevii în jos, şi pe nimeni dintre noi porecla asta nu-l supără.

Mai sînt şi altele, de altă nuanţă. Nu ştiu cum să le caracterizez — poate ironice ! Aşa, de exemplu, porecla naşului meu, Evdokim Kuzmici. Are chiar mai multe. De cele mai multe ori i se spune Avdanea. El are o droaie de copii şi tuturor li se spune „ai lui Avdanka..." Dar cînd cineva vorbeşte despre Evdokim Kuzmici, vrînd să accentueze eventuala lui neîncredere în spusele moşului, adaugă : „A spus-o Bur-bur-ul"...

„Bur-bur" — e un cuvînt care cuprinde multe. Atît faptul că lui Avdanea îi cam place să tragă la măsea („din cea amară de Reajsk"), cît şi faptul că nu vorbeşte prea desluşit. Vorbeşte nedesluşit, pentru că de buza lui atîrnă întotdeauna o ţigară răsucită de el însuşi. Are în această privinţă o adevărată măiestrie. Aprinde, trage un fum-două, apoi, cu o singură mişcare a limbii, imperceptibilă, îşi şi lipeşte ţigara de buza de jos. El vorbeşte, iar ţigara se bălăbăne în sus şi-n jos, şi nu-i cade din gură pentru nimic în lume ! Vorbeşte aşa cîte-o jumătate de ceas şi crezi că ţigara i s-a stins de mult ; dar n-apuci să te gîndeşti la asta, că o şi vezi iar fumegînd, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Aşa o ţine şi cît îşi spune snoavele ; şi tot timpul nu auzi decît bur-bur, bur-bur...

Asta despre Avdanea.

Avem multe asemenea porecle. S-o luăm pe Tania Viliala... Oare nu e limpede că e vorba de o

muieruşcă guralivă, descurcăreaţă, dar în general femeie de treabă ?...

Există porecle de-a dreptul mîngîietoare. Pe vecinul nostru, Vasili Kocieghin, l-au poreclit Albu. Agronomului i se spune Fercheşul. Pe moş Pecenov, strada l-a poreclit Seninul...

Există însă şi un alt soi.

Sînt mulţi ani de cînd Alexei Ivanovici, agronomul nostru, locuieşte în casa Şerpoaicăi. Totuşi, nici unul dintre copiii care se pregătesc să se dea cu săniuţa nu va spune : „Hai pe deal la Fercheşul !" Ci va spune : „Hai la Şerpoaica !"

Şerpoaica a murit demult, dar porecla i-a rămas.

Ca orice noţiune, poreclele capătă cu vremea un înţeles nou, alt conţinut. Adesea, o poreclă nevinovată devine răutăcioasă, întinzîndu-se de la cel poreclit şi asupra altora. Aşa, de pildă, după întîmplarea din casa popii, toate rubedeniile lui Mihai Lobanov erau numite cu dezgust „Lobaniaţii".

Ceva în felul ăsta s-a întîmplat şi cu porecla „Cebuhaika".

III

Nu-mi amintesc bine cum au apărut pe uliţa noastră purtătorii acestei porecle. Se pare că înainte trăiseră pe undeva pe la Hutori. Chiar la începutul anului treizeci, cînd a murit Savvatii Sanaev, dărăpănătura rămasă de la el a cumpărat-o un mujic, liniştit şi nearătos, Efimka Butenkov. Era foarte harnic, cu toate că la prima vedere n-ai fi dat nici doi bani pe el. De dimineaţă pînă seara trebăluia prin ogradă ca o furnică. Într-o singură vară, în locul

bordeiului lui Savvatii, Efimka își dură o casă nouă, o tencui și o acoperi; își înjghebă diferite acareturi și un adăpost pentru vite. Cînd te uitai (din cînd în cînd), mai făcuse cîte ceva: ori împrejmuise fosta paragină a lui Savvatii cu un gard de nuiele; ori își sădise o livadă și altele. Toate arătau atît de trainice, că n-ai fi zis că-i o gospodărie țărănească, ci un adevărat conac!

Stăpînă în casă era însă soața lui Efimka, pe nume Daria, o muiere scundă și plină, a cărei înfățișare îți amintea de o rață grasă toamna. Mersul îi era legănat, tacticos, dînd impresia că mai degrabă se rostogolește încetișor decît că pășește. Vorba îi era dulce și insinuantă; cînd vorbea cu cineva, căuta să-și apropie urechea de buzele interlocutorului — era cam tare de ureche.

Muierile stau la fîntînă și pălăvrăgesc:

„Cică Birdiuk a trimis pețitori la Efrosinia".

Dariușca își lungește gîtul: „Ce?" (asta înseamnă că n-a auzit bine).

„Danila nici n-a vrut să audă... I-a dat afară în brînci..."

„Bu... ?!" („Bună" — voia să zică? — minciună!)

„Iar ei i-au zis: Dacă nu vrei, îți ungem poarta cu catran!"

„Ha!" izbucnește în rîs Dariușka.

Ori cu cine ar fi stat de vorbă, n-auzeai de la ea decît Ce!... Bu!... Ha!... Și uite așa, Cebuha în sus, Cebuha în jos, și s-a creat porecla de Cebuhaika.

Era o femeie evlavioasă — nu spunea o vorbă fără să-și facă semnul crucii, luîndu-i drept martori pe Hristos și pe Maica Domnului. „Să mor aci pe loc, dacă mint: mi s-a arătat mie un semn că are

să fie război!" spunea ea și îndată începea a îngîna o rugăciune.

Evlavioasă, dar lacomă. Muiere mai lacomă ca ea nici că aflai pe ulița noastră.

Se spune că o dată, cînd era încă fată, nimerise la o nuntă. Fie că fusese chemată acolo să plîngă cînd va pleca mireasa, fie că era rudă — nu se mai știe (asta s-a petrecut demult). Nunta se sărbătorea într-o casă bogată. Ce de mai bunătăți nu fuseseră pregătite pentru oaspeți! Trebuie spus că Daria, ca fată, avusese parte de un trai sărac și rareori mînca pe săturate. Așa că s-a repezit la mîncare. A băut și cvas, a mîncat și plăcinte, și piftie, și blinele, și ciulama, și slănină prăjită... A gustat din toate. Mîncase de nici nu mai putea răsufla. Ochii văd, inima cere... cum se spune, dar degeaba: nu mai încăpea. Druștele, ca dinadins, nu mai conteneau cu adusul bunătăților. Și veneau care mai de care mai gustoase. Iată că s-a adus și un purcel întreg pe o tavă. Îndată după aceea, și niște strachinioare. În ele — un lichid vîscos, de culoarea chihlimbarului...

„Asta ce e... ?" întrebă Daria.

Avdanea, pe atunci flăcău tînăr, și la acea nuntă vornicel, ședea tocmai lîngă ea. S-a uitat la Daria, apoi la strachină, a rîs scurt și a lămurit-o: „Ce, ești chioară, nu vezi ce e? Miere." Cebuhaika însă nu văzuse și nu gustase miere în viața ei. „Că proastă mai sînt! se dojeni ea însăși. Mi-am îndopat pîntecele cu blinele și piftie și n-am lăsat loc pentru miere." Totuși, Daria se hotărî: fie ce-o fi, mierea trebuie s-o gust. Așteptă o clipă în care nimeni nu se uita la ea, își alese o lingură cît mai mare și — dăi! — luă cu lingura cît putu și-o băgă în gură. Linse ea lingura, dar de răsuflat nu mai fu în stare

să răsufle : gîtlejul i se strînsese de tot. Și pune-te pe urlete de răsuna toată izba.

Gazdele alergară să vadă ce-i cu fata. Cebuhaika nici buzele nu le mai putea mișca. Cu ochii holbați, făcea semn spre lingură. Cînd se uitară, o văzură mînjită toată de muștar, cu mîner cu tot.

Nenea Avdanea, nașul meu, ne asigura că în viața lui n-a rîs atîta. Și de atîta rîs, a sughițat după aceea o săptămînă încheiată. Cebuhaika, însă, n-a pățit nimic, și-a revenit.

De atunci, nimeni de la noi nu mai numește altfel muștarul decît „mierea Cebuhaikăi"...

IV

Așadar, ca să reiau, Cebuhaika se instalase pe ulița noastră. Pe atunci, la noi pe Koncianovka erau copii cîtă mazăre pe cîmp, ba chiar mai mulți ! Noi eram cinci, la Belenki erau patru, la Efrem Nobokov trei, iar la Avdanea cam o duzină.

E lucru știut că băiețandrii sînt cam ștrengari de felul lor. Pe vremea aceea, ștrengăria noastră preferată erau raitele prin livezi și grădini. Ne plăcea să „vizităm" grădinile străine, mai ales dacă dincolo de gardurile lor se găsea cîte ceva bun : de pildă zmeură, napi, morcovi. Ne adunam o haită întreagă, puneam pe careva de strajă ca la militărie, iar noi ceilalți operam prin spatele casei. Odată, i-a venit rîndul și grădinii Cebuhaikăi să fie „vizitată". Trebuie spus că grădinile care țin de ulița Koncianovka sînt sărace, au un pămînt nepriincios — nici cartofii nu se fac. Dar sînt și cîteva gospo-

dării — acelea dinspre Nizovskoe — care au turbă. Așa e a Cebuhaikăi. În grădină e săpat un puț, iar apa lui urcă atît de sus, încît n-are nevoie nici de cumpănă, nici de roată ; iei căldarea și o cufunzi cu mîna. Cîndva, puțul acesta fusese al obștii. Spre el ducea devale un drum larg de care ; ca să se poată scoate apă în caz de incendiu, Cebuhaika arase drumul, mărindu-și astfel terenul, și puțul rămăsese la ea.

Din zori și pînă în noapte, Cebuhaika împreună cu fata ei, Aleonușka, se învîrt prin grădină : stropesc, mușuroiesc, plivesc. Zmeurișul s-a întins de ți-e mai mare dragul. Pămîntul e frămîntat și dospit ca un aluat. Iar din el cresc napi de două soiuri pentru sămînță. La toți vecinii zarzavatul e cules repede ; napii și morcovii din grădina Cebuhaikăi, împrejmuită cu gard înalt de șipci, sug seva pămîntului pînă dă gerul ăl mare. Puteau oare ștrengarii de pe Koncianovka să reziste ispitei ?

Odată, în toiul verii, am organizat o incursiune care a dat roade. Ne-am umplut șepcile cu zmeură și cu morcovi mărunți, încă fragezi. Atîta am înfulecat cu toții, încît prietenului meu, Kostea Nabokov, i-a fost rău două zile. A vărsat cît a vărsat, apoi i-a trecut. Peste o săptămînă sau două, iar ne-a venit poftă de zmeură. Ne-am făcut în așa fel socotelile, încît să ajungem acolo pe seară, cînd Cebuhaika se ducea la tren să-și vîndă marfa. Ne strecurarăm în grădină printr-o spărtură a gardului. Începusem să ne împrăștiem prin zmeuriș, cînd îi auzii urlînd pe băieți — ba unul, ba altul : auuu ! Încercau să-și stăpînească lacrimile și să ajungă cît mai iute la gard. Întîi n-am înțeles ce puteau să însemne toate astea, pînă am început să urlu și eu...

E lucru ştiut că, vara, flăcăiandrii de la ţară nu poartă încălţăminte. Aleargă toată vara desculţi. Observînd că puştimea se cam îndulcise la zmeură, Cebuhaika împrăştiase prin tot zmeurişul sticlă pisată.

De data aceea ne-am tăiat toţi, pînă la unul. Vreo lună de zile am ţopăit cu picioarele bandajate. De atunci nu ne-a mai ars de zmeură.

În schimb, ne-am apucat cu şi mai multă furie să „curăţăm" grădina ei de zarzavat. Veneam de cîteva ori pe noapte. Peste puţin însă ne-a pierit pafta şi de grădina de zarzavat. Era toamnă. Noapte întunecoasă. Abia pătrunseserăm prin borta dinainte făcută în gard, cînd auzirăm un fluierat : era plantonul nostru care ne vestea primejdia. Copiii o zbughiră ca vrăbiile înapoi spre gard. Ne şi înghesuiserăm la spărtură, cînd o văzurăm acolo pe Cebuhaika în persoană, la un pas de noi !

— Aha, diavolilor, v-am prins !

Deodată se auzi pe aproape o izbitură. În clipa următoare, Kostea Nabokov, care alerga în urma mea, căzu şi începu să urle de durere cît îl ţinea gura. M-am oprit locului ; încă doi-trei băieţi, care nu apucaseră să treacă prin spărtură, se apropiară şi ei. Kostea zăcea cu faţa la pămînt şi cu nasul în tufele de cartofi, murmurînd printre lacrimi :

— Piciorul... m-a nimerit în picior, scîrba dracului... Au, au !...

L-am înşfăcat cu toţii şi l-am tîrît spre gard. Cu toate că era un băiat răbdător, a urlat tot drumul. Cebuhaika ne ocăra, dar nu îndrăznea să se apropie. Erau cu noi şi băieţi mai mari.

Kostea n-a mai venit la şcoală vreo trei săptămîni.

De atunci n-am mai pătruns niciodată în grădina Cebuhaikăi.

V

Cebuhaika era colhoznică, dar avea de la medic un certificat de boală şi nu ieşea la muncă. Efimka se aranjase să fie pus văcar. Aleona, fata ei, muncea la furaje, sau, altfel spus, era responsabila depozitului de nutreţuri ; şedea însă veşnic acasă. Deşi „şedea" nu este cuvîntul potrivit. Cu o gospodărie ca a lor poţi sta oare degeaba ? O grădină de zarzavat, o livadă, vreo zece stupi, o vacă, porci, găini, cîine... Toate trebuiau privegheate. Încă nu s-a luminat de ziuă şi Aleonuşka e în grădină : plivește, muşuroieşte, stropeşte. Şi munca ei nu e în zadar. La cine se coc castraveţii şi roşiile cel mai repede ? La Cebuhaika. Cine are întotdeauna lapte din belşug ? Cebuhaika.

În zori, Daria mulgea vaca, îşi arunca un sac pe umeri şi, luînd-o pe după casă, pe maidan, alerga la gară. Gara noastră e mare, se opresc toate trenurile— şi rapidul, şi trenul de Voronej, şi cel de Saratov, şi cel de Astrahan... Cebuhaika îşi aşeza marfa pe o tarabă : roşii, castraveţi, ridichi, borcane cu iaurt. Veniţi, călători dragi, şi alegeţi, fiecare după gust ! Iar pasagerii somnoroşi, în pijamale vărgate sau bluze militare boţite, se apropie de tejghea şi-i laudă marfa : „Măi, măi, frumoşi castraveciori. Ce mai gustare !" „Abia i-am rupt din vrej, sînt proaspeţi, cu roua pe ei !" îşi laudă marfa

Cebuhaika, cu glas mieros. Pasagerul întreabă de preţ — cam scump. Stă puţin pe gînduri, trece în revistă şirul de tarabe — nimeni altcineva n-are castraveţi. Şi ce mai calea-valea, îi cumpără. După primul vin să cheltuiască şi alţii ; civilul în pijama cu dungi ia un borcan de iaurt, iar militarul cu chipiu verde se tocmeşte pentru miere. Cebuhaika şi-a rostuit la bătrîneţe şi o prisacă — doar se pricepe ea mai abitir decît alţii la miere...

Uite aşa îşi ducea Cebuhaika zilele. Toate mergeau ca pe roate. Un singur lucru nu era ca lumea : Aleonuşka întîrzia cu măritişul. Toate prietenele ei se căsătoriseră demult, iar ea — nimic. Flăcăii nu se prea uitau la fiica Cebuhaikăi. Aleonuşka era o fată ştearsă — nici bălaie, nici roşcată — greu de hotărît. Mai era şi uscăţivă, cu coşuri pe faţă ; dar ceea ce le întrecea pe toate — era rea. Ai Cebuhaikăi toţi erau răi : şi Efimka şi Aleonka ; despre Cebuhaika nu mai vorbim.

Dar, lucru curios, şi animalele lor erau deopotrivă cu ei. Cîinii rupeau toate pisicile vecinilor ; porcii, dacă le dădea drumul în poiană, mîncau puii de găină. Dar poate mai afurisită chiar decît Cebuhaika era vaca ei. Bălţată şi cu coarne mari, nu lăsa pe nimeni afară de stăpîna-sa să se apropie de ea. În cireadă nu putea fi ţinută : văcarii refuzau s-o primească. Vara, vaca păştea pe un maidan într-un ţarc, în dosul casei, iar din toamnă pînă în primăvară zăcea în staul, că doar avea nutreţ după pofta inimii : responsabila cu nutreţul era din familie.

Muierilor le era frică de vaca Cebuhaikăi mai tare decît de foc. Cum o zăreau pe uliţă îşi chemau repede odraslele în casă şi închideau poarta cu zăvorul. Ea ataca nu numai copii, ci şi bărbaţi în toată firea. O dată, aşa mi l-a luat în coarne pe Avdanea, încît a zăcut omul pe cuptor o săptămînă încheiată.

Oamenii încercaseră s-o convingă pe Cebuhaika să-şi vîndă vaca. Aceasta însă nici nu voise s-audă : prea dădea lapte mult, pîntecoasa.

Aşa îşi ducea traiul Cebuhaika. Poate că ar fi apucat şi suta de ani, acolo după zăplazul ei.

Dar a izbucnit războiul...

Pentru Cebuhaika ca şi cum n-ar fi fost război. Pentru alţii războiul a fost într-adevăr o durere : din cele mai multe familii plecaseră pe front doi-trei bărbaţi — şi soţul şi feciorii mai mari. Ai ei rămăseseră toţi acasă. Nu trecuse nici o lună de la începutul războiului şi cînd o vecină, cînd alta, primiră cîte o înştiinţare de deces. Pe Cebuhaika n-o atingeau durerile altora. Ea îşi vedea de treaba ei : mergea la Skopin să-şi depună banii, iar sacii cu celelalte bunuri îi tot căra acasă. Ştia, se vede, că banii strînşi la ciorap pot să dispară cine ştie cum, pe cînd vechiturile le poţi şi ascunde.

Neamţul înainta ca un nor ameninţător. Frontul se apropia cu fiece zi mai mult. Căzuseră şi Viazma şi Venevul ; Tula era aproape încercuită. Ai noştri se retrag. Soldaţii scăpaţi din încercuirea de lîngă Smolensk se întorc zdrenţăroşi, murdari.

Nevestele care îşi au bărbaţii pe front le cercetează tuturor celor întorşi feţele cu atenţie. Oare n-o fi vreunul chiar bărbatul aşteptat ? sau feciorul ? Muierile le dau soldaţilor ultima lor bucată de pîine. Cebuhaika nu le-ar da nici o cană de apă. Gătită ca de sărbătoare, cu cea mai bună fustă şi cu bluză din pînză de bumbac, stă pe prispa izbei şi se bucură proasta :

— Slavă ţie, Doamne ! Apucarăm şi noi libertatea ! A venit şi sfîrşitul „comuniei“ lor de păgîni ! Măcar la bătrîneţe să trăim şi noi creştineşte...

VI

Satul nici nu mai mişcă — aşteaptă. Undeva, lîngă Dankov, tunurile bubuie într-una. Vreo două zile-n şir nu se mai văd de loc soldaţi de-ai noştri : pesemne că au plecat, ne-au părăsit. A plecat şi ultimul eşalon de la gară, iar toate podurile de cale ferată sînt aruncate în aer.

Totuşi, nemţii nu se arătau.

Nemţii au apărut la Lipiaghi în noaptea dinspre întîi noiembrie. Nu erau mulţi — vreo douăzeci — toţi pe motociclete. Trecură prin sat, cotrobăiră prin magazin, prin sovietul sătesc, prin depozitele colhozului. Motocicliştii goniră mai departe, iar în urma lor sosi un detaşament motorizat. Apoi alţii şi alţii...

Apoi hoarda asta verde, păduchioasă şi flămîndă, începu a năvăli cu nemiluita. Se răspîndise peste tot satul, ca funinginea pe zăpada cea albă.

Nici din depozitele colhozului, nici din magazin, n-aveau ce lua. Muierile ascunseseră tot. Nemţii se apucară atunci să-şi vîre nasul prin casele oamenilor. Nebărbieriţi, murdari, legaţi peste fălci cu tot felul de zdrenţe muiereşti. „Ouţ est ?“ „Lapt est ?“ Le luară oamenilor tot ce se putea mînca. Apoi ajunseră la cufere : sistematic, ca popa cu botezul, luînd-o din capul satului şi trecînd pe la fiecare casă... Veniră şi la noi. Mama era singură acasă : noi, cei mari, eram pe front, iar fraţii mei mai mici se ascunseseră. Nemţii erau trei : doi cu arme automate, iar al treilea fără nimic, pesemne tălmaciul. Au smuls lacătul de la uşa bordeiului de lut şi, cum cuferele se sprijineau pe nişte picioruşe, le-au trîntit jos, le-au răsturnat şi au început să scormone prin boarfe. Cum dădeau peste îmbrăcăminte călduroasă — şosete de lînă, un şal, o scoarţă — îndată puneau mîna pe ele, iar zdrenţele le luau în vîrful cizmei şi zvîrr ! cu ele-n stradă. Deodată văzură într-unul din cufere o coală de hîrtie. Pe coala asta era reprodus în culoarea bronzului chipul lui Lenin. „Comunist ?“ o întrebă friţul pe mama. Tălmaciul ia hîrtia, o cercetează şi spune : „E o diplomă de merit pentru învăţătură“. Nu mai ştiu dacă era a mea, a lui Ivan, sau a lui Feodor. Eram toţi trei pe front. De învăţat învăţasem cu toţii bine. Fiecare primise cîte o diplomă de merit. Tălmaciul le-o explică nemţilor.

„Unde sînt ?“ întrebă unul din ei.

„Tot acolo unde sînteţi şi dumneavoastră, la război“, răspunse liniştită mama.

După ce scotociră prin cuferele din tot satul şi se îmbrăcară mai călduros, se deplasă şi frontul spre Skopin. Ăştia, care mîncaseră pe săturate şi se îmbrăcaseră la noi, fură trimişi pe front. În locul lor, însă, se prezentară cei din S.S. Începură să-i descoasă pe oameni să afle unde sînt vitele colhozului. Dar tata, Vasili Andreev, le mînase în spatele frontului, la Pemza. Mama se temea să nu fie trădat. Muierile însă nu scăpară o vorbă. Cineva îi minţi pe friţi cum că vitele colhozului sînt împărţite pe la oameni şi ascunse. Începură, aşadar, să-şi bage nasul prin ogrăzi şi staule.

Veniră şi la Avdanea. Acesta, în primul război mondial, fusese luat prizonier nu de nemţi ci de austrieci. Petrecuse la ei vreo doi ani, ca vînător pe domeniile unui baron de prin partea locului, aşa că Avdanea învăţase s-o rupă şi el pe nemţeşte.

Caraghios mai era şi Avdanea ăsta : nici cînd vorbea în limba noastră nu-l înţelegea oricine. Cînd, ce să vezi — se apropie de neamţ şi : *Herr Offizier*... Ofiţerul se minună. Avdanea îi istorisi de prizonieratul lui în Austria. *Herr Offizier !* Eu ştiu unde sînt vitele colhozului..." Şi dă-i, şi dă-i... Puse tot în spinarea Cebuhaikăi : la ea, zice, sînt ascunse vitele artelului. Ofiţerul îl crezu pe Avdanea. Îşi luă soldaţii şi, fără să mai treacă pe la altcineva, se îndreptă spre izba ei. Erau vreo patru inşi. Mai era şi un tălmaci. Ajunseră în dreptul casei. Cîinele începu să latre la ei de după gardul grădiniţei. Ofiţerul îl împuşcă pe loc. Trebuia să-şi reverse furia.

Auzind împuşcătura, Cebuhaika ieşi fuga din casă. Cum îi văzu pe nemţi, cu o vioiciune surprinzătoare (nici tu „ce" şi nici tu „bu"), le făcu friţilor o plecăciune şi le spuse :

— Of, oaspeţi dragi ! Binefăcătorii noştri ! De cînd vă aşteptăm !

— Ce tot îndrugă ? îl întrebă ofiţerul pe tălmaci.

— E bucuroasă că vă vede, domnule *Sturmführer* !

Drept răspuns, ofiţerul declară că asta e propagandă bolşevică şi-i porunci tălmaciului să-i explice bătrînei pentru ce veniseră. Cebuhaika începu să se smiorcăie, să bocească.

— Dar de unde să avem vacă, noi, nişte sărăntoci ? V-au minţit. Toţi au rude pe front. Luptă împotriva dumneavoastră. Eu însă n-am pe nimeni

pe front. Eu şi toţi ai mei... sîntem bucuroşi că aţi venit...

— Oi, vaci, unde ? întrebă nerăbdător ofiţerul.

— Văleu, apărătorii noştri dragi ! Am şi eu, săraca de mine, o vacă... Dar am în schimb familie grea... continuă Cebuhaika, înfoindu-şi fusta ca pe o coadă de păun, făcînd într-una temeneli în faţa ofiţerului şi jeluindu-se : Să nu-i credeţi ! Toţi sînt odraslele păgînului ! Toţi sînt bolşevici ! Aoleu ! Aoleu !

— Nu este bolşevic ? Dai vaca ! Mare armată al Führer trebui hrăneşte ! i-o reteză neamţul. Noi nu jefuitor. Noi naţiune civilizat. Plateşte marci pentru vaca. Dam hartii — mulţumire.

Nemţii cu automatele o dădură la o parte pe Cebuhaika şi intrară în tindă. Tălmaciul era probabil un transfug, pentru că ştia tot, şi cum să deschidă cuferele, şi cum să ajungă din tindă în curte. Trase zăvorul cu un ţăcănit şi, după ce deschise uşa, îi făcu loc neamţului să treacă el întîi.

— Oho — ho ! *Mein Gott !* exclamă cu glas bubuitor ofiţerul, de cum păşi în curtea bine îngrijită a Cebuhaikăi.

Prin ogradă se preumblau vreo cincisprezece gîşte albe şi grase. Într-un saivan cu uşa zăbrelită se zăreau capetele înguste ale oilor. Alături, într-un cotlon, grohăiau porcii. Tot acolo mai erau şi doi mînji ; îi adusese Efimka din grajdul colhozului. Pe un aşternut de paie, într-un staul aparte — o vacă bălţată. Nu curte ţărănească, ci o adevărată fermă...

Gîştele, văzînd oameni necunoscuţi, începură să gîgîie ; gîscanul cel bătrîn cu o umflătură mare, ca o cocardă pe cioc, îşi întinse gîtul şi începu să sîsîie

la ofiţer. Acesta îl lovi cu cizma şi le spuse ceva soldaţilor. Îndată, doi dintre nemţii cu automate alergară spre cotlonul vacii ; unul dădu în lături zăvorul, iar altul scoase din sîn o funie lungă.

— Nu vă apropiaţi că vă omoară ! striga de zor Cebuhaika.

Însă nimeni n-o asculta.

Soldatul cu funia intră în staul şi se apropie de vacă.

Neamţul, care bătuse toate drumurile Europei şi ajunsese în inima Rusiei, pînă la Riazanul meu, nu ştia că e mai puţin primejdios să te afli în aceeaşi cuşcă cu un leu, decît în acelaşi staul cu vaca Cebuhaikăi.

Aşadar, intră.

Vaca îi aruncă o privire piezişă. Luînd-o frumuşel pe lîngă perete cu un umăr înainte, neamţul se apropie de animal, dar în clipa cînd tocmai făcuse gestul de a-i azvîrli funia pe după coarne, pîntecoasa îşi smuci capul şi, cu o violenţă nemaipomenită, se repezi la neamţ lipindu-l de perete. Încă o clipă, şi coarnele ei ascuţite ar fi străpuns mantăluţa ponosită a neamţului, căruia cu această ocazie i-ar fi curs şi măruntaiele afară. Dar celălalt neamţ, cel rămas în prag, avu prezenţa de spirit să-şi descarce automatul asupra vacii.

Cebuhaika se aruncă înspre roşcata ei, dar nemţii o deteră afară cu patul armelor.

Vaca a fost jupuită, au curăţat-o de măruntaie pe loc, au trîntit-o în maşină şi — direct la bucătărie pentru susţinerea „marii armate a Führerului". Aceeaşi cale au urmat-o şi oile şi porcii, iar din gîşte n-au mai rămas decît fulgii...

Cebuhaika nici nu apucă să vadă toate astea ; pe jumătate moartă, se tîrî pînă la cuptor şi căzu bolnavă. O lună de zile, ba poate şi mai mult, nu s-a arătat nicăieri.

VII

Cebuhii s-au închis în casă şi stau pitiţi. Nu văd nimic din ce se petrece în jur. Numai Aleonuşka se strecoară pînă la puţ ca să ia apă, iar muierile atît aşteaptă : „Cum îi mai merge Dariuşkăi ? întreabă ele. A gustat din mierea nemţească ? Acu ştie şi ea cît e de dulce !"

Aleonka înşfacă găleata şi fuge în casă. Plînge, dar se teme să-i repete maică-si vorbele răutăcioase ale femeilor din sat.

Spre iarnă, nemţii începură să dea semne serioase de istovire. Fuseseră opriţi de ai noştri lîngă Skopin. Luptele au ţinut acolo vreo două săptămîni, fără rezultate clare — s-a cam bătut pasul pe loc. Acum, pe deasupra satului zboară avioanele noastre şi-i bombardează pe friţi nedîndu-le pace. Într-una din zile veniră multe de tot. Bombardau şi mitraliau de zor şoseaua dinspre Hvorostianka. Bombardamentul era înfricoşător, dar toţi lipiagovenii ieşiseră în dosul caselor şi priveau fără teamă. „Aşa, mama lor !..." Avioanele de asalt îşi isprăviră treaba şi se dispuseră în formaţie de plecare. Deodată unul din ele luă foc. Se vede că îl nimerise artileria antiaeriană. Începu să scoată fum şi se îndreptă spre pămînt. Aviatorii, doi, se aruncară cu paraşutele şi pluteau în văzduh, în timp ce nemţii, cei neucişi de

ai noştri pe şosea, îşi făcură apariţia. Cînd colegii celor cu paraşutele văzură nenorocirea îşi întoarseră avioanele şi se apucară iar să tragă în nemţi cu mitralierele. Din păcate nu mai aveau decît puţine gloanţe. I-au speriat doar pe nemţi un pic şi-au tăcut. Paraşutiştii, însă, apucaseră să ajungă vii la pămînt. Îşi lepădară paraşutele şi o luară la fugă. De jur împrejur — cîmp deschis. Iar nemţii, văzînd că nu se mai trage în ei din văzduh, prind din nou curaj. Automatele lor se şi aud ţăcănind. Aviatorii îşi rotiră privirile. Nu departe — o luncă mică. O zăreau de pe colină. La vale, zăceau stive de turbă. Aveau unde să se ascundă cît şi cît. O luară iute la vale, într-acolo. Unul era pesemne rănit, pentru că nu se putea ţine de celălalt. Atunci, acesta îl luă în braţe.

Cu toate că nu mai au cu ce trage, avioanele noastre se rotesc deasupra cîmpului, mai-mai să-i strivească pe nemţi şi ţinîndu-i astfel pe loc.

Aviatorii noştri ajunseră în Lunca Porcului (aşa se numea) şi se înfundară în ea. Parcă intraseră în pămînt. Avioanele se mai rotiră puţin, apoi dispărură; probabil că li se sfîrşea şi combustibilul. Atunci nemţii prinseră iarăşi curaj şi se năpustiră ca nişte ulii spre luncă.

„Au să-i prindă !" izbucniră într-un glas lipiagovenii care urmăreau duelul.

„Au să-i omoare, bestiile !" se căinau femeile.

Mai-mai să pună mîna pe furci, ca să le vină în ajutor aviatorilor.

Din fericire, astea se petreceau în amurg. Se întunecă repede. Satul adormi fără să afle deznodămîntul : ce anume se întîmplase cu ai noştri.

A doua zi de dimineaţă femeile îşi repeziră copiii pînă în Lunca Porcului. Din nou întregul sat participă intens, aşteptînd. În fine, flăcăiandrii se întoarseră cu capetele în pămînt. Pe unul din aviatori îl găsiseră mort. Îl îngropaseră sub turbă, iar hărţile şi documentele le luaseră cu ei. Pe cel de al doilea îl tot căutaseră, nedîndu-i însă de urmă.

„L-au prins vrăjmaşii de viu !" spuneau îndurerate femeile.

Vreo două zile nu se vorbi despre altceva — toţi povesteau sau întrebau de aviatori. Dacă era cineva care nici măcar nu auzise de cei doi aviatori, apoi Cebuhaika era, pentru că nici nu-şi scosese nasul din casă.

VIII

Şi iată că peste două zile, în toiul unei nopţi întunecoase de toamnă, se auzi o bătaie la uşa Cebuhaikăi — toc ! toc !

Dînsa încremeni de groază : nu cumva sînt iarăşi nemţii ? Îi spuse fie-si : „Ieşi de vezi cine e..." Aleonuşka ieşi în tindă şi se opri la uşă. „Cine-i acolo ?" Nu răspunse nimeni. Aleonka rămase nemişcată şi parcă auzi pe cineva răsuflînd chiar după uşă. Mai întrebă o dată. Tăcere. Era gata să se întoarcă în casă, cînd auzi un glas : „Sînt aviator... sînt rănit... Lasă-mă să intru..." Era un glas stins — aproape lipsit de viaţă.

Aleonuşka începu să tremure toată de spaimă, intră în casă şi-i spuse maică-si : „E un aviator de-al nostru, e rănit... se roagă să-l primim..." Cebuhaica se dădu jos de pe cuptor şi începu să se închine : „Doamne ! Parcă e un făcut, Efimka nu-i..."

Efimka, bărbatu-său, dormea în adăpostul de iarnă al albinelor — bătrînul se temea să nu cadă vreo bombă pe casă, în vreme ce adăpostul ăsta îi părea mai sigur ca orice refugiu antiaerian. Cebuhaika își face cruci peste cruci, iar fata ei repetă de zor : „E rănit... Abia mai răsuflă... Ar trebui să-l primim, mamă !"

„Îți arăt eu ție ! răspunde Cebuhaika. Dacă-l găsesc, ce-o să se întîmple ? Au să ne spînzure pe toți."

„Să ne spînzure ! Cred că o să ne fie mai ușor decît să tot trăim așa ca niște schimnici."

„Gura ! N-ai mîncat de mult bătaie !" o amenință Cebuhaika.

Daria aprinse candela de sub icoana Maicii Domnului, și dă-i cu temeneli. Mama șoptește rugăciuni, iar fata îi spune cu glas tare : „O să-l ascundem la albine. N-are să-l găsească nimeni acolo ! Nemții n-au să ne mai chinuie multă vreme. Ai văzut cum îi alungă de lîngă Mihailovo !"

Bătrîna bolborosi cît bolborosi la rugăciuni, apoi se ridică și, fără a rosti o vorbă, ieși singură în tindă. Deschise cu mîna ei ușa. Aviatorul zăcea proptit cu casca de piele în prag. Capul — în prag, picioarele — taman în gardul grădiniței. Un lungan care nu se mai isprăvea ! Îl luară amîndouă de subsuori, dar nu-l putură ridica. Îl tîrîră cu chiu, cu vai în casă. Văzură că era plin de sînge : și fața, și uniforma. Sîngele se închegase. Probabil rătăcise multă vreme după ce fusese rănit.

Aleonka scoase din vatră un ceainic cu apă călduță, iar din tindă aduse o albie. Îi scoase rănitului îmbrăcămintea murdară și însîngerată, apoi îl băgă în albie ca pe un copil. La început, Cebuhaika se rușină, dar văzînd că fie-sa n-o scoate singură la capăt îi veni în ajutor. Din cînd în cînd aviatorul gemea încet. Spălîndu-i fața, se îngroziră : nu mai avea ochiul drept. Glontele intrase pe după ureche și ieșise prin ochi.

Îl spălară, îl fricționară pe tot corpul cu rachiu tare și îl ascunseră în cămară după sobă. Omul adormi. Dimineața îi dădură să bea lapte și îl transportară la adăpostul albinelor, în locul lui Efimka. Credeau că moare, că nu mai poate scăpa. Trecu însă o săptămînă și el tot viu era. Aleonușka nu-l părăsea nici o clipă ; ba îi presăra doctorie pe rană, ba îi dădea miere. Flăcăul se simțea mai bine, începuse să-și vină în fire. „Pe celălalt pe care-l duceam în cîrcă l-ați găsit ?" întrebă el. Dar Aleonka de unde să știe ? „L-au cules oamenii", răspunse ea ca să-l liniștească.

A mai trecut o săptămînă.

Ai noștri începură tot mai vîrtos să-i izgonească pe nemți. Friții în așa hal se grăbeau să fugă, încît nici nu mai apucară să dea foc satului. Își părăsiră toate mașinile ; ce puteau face cu ele pe drumurile noastre ?

De cum au intrat ai noștri în Lipiaghi, Cebuhaika, fără să piardă un minut, alergă la șeful cel mai mare, la general : „Așa și așa, tovarășe comandant, eu și cu fie-mea l-am scăpat de la moarte pe un aviator rănit. Trebuie dus grabnic la spital." Generalul o sărută pe Cebuhaika în fața tuturor și trimise îndată după o ambulanță cu un medic. Aviatorul fu transportat la oraș.

Zăcu toată iarna în spital. Primăvara, însă, de cum se topi zăpada, oamenii îl văzură întorcîndu-se. Era un bărbat vesel și chipeș. E drept că avea un bandaj alb de-a curmezișul feței, însă arăta ca un

ostaş din gardă. Cum intră în sat, o luă drept spre casa Cebuhaikăi. Aleonuşka ieşi fuga în tindă şi i se atîrnă de gît în văzul tuturora.

— Poate că nu mă mai aşteptai ? întrebă aviatorul, şi-i mai spuse ceva mîngîietor, într-un limbaj al lui. Aflarăm că e ucrainean, că numele lui e Grinko, iar pronumele Grigori. Muierile însă nu ţinură seama că era străin de sat şi-l botezară în felul lor — Ochişor. Ochişor în sus, Ochişor în jos, şi aşa îi rămase numele.

Vesel flăcău mai era şi aviatorul ! Deschise obloanele ferestrelor şi-i spuse Dariei :

— Uite ce este, mamă soacră : rachiu ai ? Adu-l şi pune-l pe masă ! Cheamă şi musafiri că facem nuntă.

De cînd cu războiul, bărbaţii se împuţinaseră. Pe Ochişor îl făcură pe loc brigadier. În timpul „brigadieratului" s-a cam ţinut de pozne cu muierile tinere. Dar despre asta mai tîrziu... Cînd bărbaţii se întoarseră de pe front şi brigăzile începură să se refacă, pe Ochişor îl înlăturară. El se angajă atunci tractorist la SMT. Cu vremea se şi potoli. De altfel devenise şi el tată...

Maşa Grinko, fetişcana pistruiată şi cu gene albicioase, era chiar copilul lor dintîi (al lui Ochişor şi al Aleonuşkăi). Cred că Maşa nu-şi mai aminteşte de bunica ei, Cebuhaika : bătrîna murise cînd Maşa avea numai trei ani. Porecla bunicii, însă, întocmai ca o aluniţă, trecuse şi asupra ei.

— Of, ce neam de oameni răzbunători mai sînteţi ! le spusei eu copiilor, ştergînd inscripţia de pe tablă. Ce-ţi fi avînd voi cu Cebuhaika asta...

Îi mulţumii lui Volodea Konoplin care mă ajutase să repar aparatul şi, după ce pusei deoparte maşinile electrice, adăugai :

— Între altele, să ştiţi că porecla asta nu conţine nimic ruşinos pentru Maşa...

Şi le-am povestit copiilor despre Cebuhaika : cum în copilărie ne furişam în grădina ei de zarzavat, cum îl salvase pe aviator. Le-am povestit şi despre tatăl Maşenkăi... Pe scurt, le-am povestit toate cîte le-aţi aflat şi dumneavoastră adineauri.

Văd că fetiţa s-a înveselit şi că ceilalţi copii nu se mai uită urît la ea.

Cînd sună clopoţelul, deschisei condica clasei. Trebuia să însemn acolo titlul lecţiei. Am stat în cumpănă : ce să scriu ? Cu un zîmbet în sinea mea, mi-am înmuiat peniţa în cerneală şi, la rubrica *Titlul lecţiei*, am scris : *Mierea Cebuhaikăi.*

PRIMUL ŞI ULTIMUL

I

Scara era înaltă. Începea de la nivelul trotuarului şi urca pieptiş de-a dreptul pînă la etajul al doilea. În timp ce urcam numărînd treptele ştirbite de piatră, năduşirăm ca nişte hamali.

În locul unde se termina scara, nu era nici un palier. Ultima treaptă se proptea în josul unei uşi înguste cu geamlîc.

— Uuf ! Volodeaka Polunin, care păşea înainte, se opri, răsuflă zgomotos trăgîndu-şi sufletul şi împinse uşa cu putere.

Geamurile zăngăniră, uşiţa se clătină, dar nu cedă. Atunci Volodeaka o împinse cu un umăr. Sus, de colţul uşii, era fixat un arc. Pe măsură ce ne strecuram cu greu înăuntru, arcul emitea întinzîndu-se tot alte şi alte sunete — de la cel mai acut scîrţîit pînă la un hîrîit profund de bas. În sfîrşit, toate se contopiră într-unul singur, iar eu, cum rămăsesem în urmă, n-a lipsit mult să-mi rup picioarele : atît de tare îmi izbi uşa călcîiele !

Ne pomenirăm într-un coridor destul de lung, un fel de continuare a scării. Numai că în dreapta, înlocuind un perete orb, pe vremuri împestriţat cu tot felul de inscripţii, apăreau acum nişte ferestre, iar în stînga — uşi de placaj.

În colţul cel mai din fund al coridorului era o grosolană masă funcţionărească, pe care nu se aflau decît un telefon şi o lampă de birou. La masă şedea o femeie vîrstnică în costum negru. Părul tuns scurt, dar mai ales trăsăturile mari ale feţei îi dădeau o înfăţişare masculină.

Citea un ziar.

Volodeaka îşi puse jos geamantanul, apoi îşi vîrî mîna în buzunarul de la piept ca să scoată o hîrtie. Femeia îi înţelese intenţia.

— Nu avem loc, spuse ea fără să-şi întrerupă cititul.

— Cum adică n-aveţi ? replică Volodeaka cu vocea lui de bas. Am venit la consfătuire. Tovarăşul Korovuşkin spunea că avem cazarea asigurată.

— V-am spus că nu e loc. E clar ?

Volodeaka, nehotărît, se tot învîrtea lîngă masă.

— Îmi daţi voie să dau un telefon ? şi întinse mîna.

— Aparatul e pentru comunicarea dispoziţiilor, nu e pentru convorbiri particulare. Femeia acoperi telefonul cu ziarul şi, după ce împături în patru adresa lui Volodeaka, i-o restitui.

— Bine. Veţi da socoteală pentru birocratismul dumneavoastră. Se făcu stacojiu şi se vedea cum îi joacă maxilarele sub pielea obrazului. Veţi da socoteală tovarăşului Korovuşkin ! Îşi luă ordinul de serviciu, îl vîrî în buzunar, se întoarse şi ieşi.

Înţelegeam starea lui de spirit — nu era deprins să fie tratat aşa. Pe noi, nişte bieţi provinciali, care nu scosesem nasul din Lipiaghi, da, ne putea jigni oricine după poftă. Volodeaka nu era însă de o teapă cu noi. Femeia dăduse de bucluc. Volodeaka fusese şi pe la centru, ocupase diferite funcţii la comitetul raional, fusese preşedintele colhozului nostru. Cu el trebuie să bagi de seamă ! Cînd colo ea — „nu sînt locuri". Şi încă într-o formă atît de puţin respectuoasă. Volodeaka se simţise jignit, bineînţeles. Abia cu o oră în urmă, în vagon, îmi povestise cum era primit la raion cît timp fusese preşedinte.

„Nu pot să sufăr hotelurile astea, mărturisea Volodeaka. Cearşafurile sînt pline de pete, pernele put a igrasie ca un beci... Niciodată nu trag la hotel. Închiriez o cameră oriunde. Poţi să soseşti la orice oră din zi sau din noapte — votculiţa, gustărica, ceaiul sînt pe masă. Gazda — o bătrînică îngrijită, gospodină. Îi aduc şi eu acolo zece saci de cartofi, un porc, şi te simţi ca acasă un an de zile. Vii de la şedinţă, bei o duşcă şi zdup în patul de puf. Dacă ţi-e urît singur, aduci o fetişcană — după dorinţă..."

Aici, auzi dumneata, „nu sînt locuri“ !

Eu am rămas să păzesc geamantanele în *tête-a-tête* cu scorpia cea bărbătoasă. N-aveam chef de vorbă şi în definitiv despre ce să vorbesc ? M-am apucat să studiez *Regulile pentru locatarii hotelului* atîrnate pe peretele de lîngă masă. Ştiţi şi dumneavoastră că nu e o literatură prea de soi. Dar cu ce să-mi trec timpul ? Aşadar, am început să studiez regulamentul. Aflai că era elaborat de însăşi Academia gospodăriei comunale. Paragrafele sînt formulate ştiinţific : şi felul în care trebuie să te prezinţi la hotel, şi felul în care trebuie să-l părăseşti. Se vorbea şi despre răspunderea locatarilor faţă de eventualele daune materiale, în general faţă de păstrarea ordinii. Dar iată şi marea lipsă : în regulament nu se pomenea nimic despre modul de a pătrunde în acest hotel.

După ce mi-am însuşit regulamentul, mi-am oprit ochii asupra afişului *Primul ajutor ce se dă unui înecat,* fixat alături.

În clipa aceea sună telefonul „pentru comunicarea dispoziţiilor“. Funcţionara ridică receptorul.

— Daa ! Vă ascult... Şi pe cu totul alt ton : Vă ascult, Vasili Kuzmici... Dar n-am fost cîtuşi de puţin grosolană. Am spus doar că nu sînt locuri.

„Ehe, gîndii eu, Volodeaka ăsta, naiba să-l ia, e trecut prin ciur şi prin dîrmon. Ştie cum să acţioneze. Nu s-a dus la raion, la Korovuşkin, ci de-a dreptul la Vasili Kuzmici. Bravo !“

Vasili Kuzmici fusese prim-secretar al raionului. Raionul nostru, care multă vreme a fost codaş pe regiune, se desfiinţase în primăvară. Pe Vasili Kuzmici îl transferaseră aici ca preşedinte al comitetului

executiv raional. Funcţionara nu mai ştia cum s-o dreagă : era vinovată, zicea ea, nu ştiuse.

— Să vină tovarăşul. Îi fac imediat formele...

După ce lăsă jos receptorul, femeia deschise dulapul de fier şi-mi întinse tăcută formularele pentru oaspeţi.

În timp ce mi-l completam pe al meu, sosi şi Volodeaka. Procedura continuă în tăcere. Fiecare din cele două părţi socotea că e mai prejos de demnitatea ei să ia prima cuvîntul. Funcţionara luă formularele, le puse în buletinele noastre de identitate, scoase din sertarul mesei o cheie, apoi o urmarăm de-a lungul coridorului.

Treceam pe lîngă uşile cu plăcuţe negre ale camerelor. Aici fuseseră pe vremuri faimoasele separeuri ale lui Lavruhin, în care chefuiau negustorii veniţi la Skopin pentru iarmarocul de toamnă. Jos era cîrciuma, iar sus, separeurile. Acum se află aici hotelul gospodăririi comunale. Miros de mucegai şi de şoareci.

Femeia se opri şi introduse cheia în broască.

— Iată camera dumneavoastră. Deschise uşa. Făceţi-vă comozi.

II

În cameră erau trei paturi — două aşezate la cîte un perete, iar al treilea la fereastră ; în colţ — un cuier de lemn ; în mijloc — o masă acoperită cu o muşama, pe care era aşezat un ceainic enorm de metal. De pereţi atîrnau două-trei portrete alături de farfurioţa neagră a difuzorului.

Volodeaka ocupă unul din paturile de la perete. Eu îmi aruncai geamantanul sub patul de la fereastră. După toate aparențele, cel de-al treilea pat nu era ocupat.

Venisem la consfătuirile metodice din august ale profesorilor. Consfătuirile se deschideau a doua zi. Directorul ne trimisese puțin mai devreme pentru a-l ajuta pe decorator să amenajeze expoziția școlii noastre. După ce ne lăsarăm lucrurile, pornirăm spre Casa de cultură. Expoziția era gata și destul de convingătoare. E drept că nu se prea deosebea de celelalte, să zicem de expoziția fruntașilor din agricultură. Ca și acolo, nu puteai vedea nimic din pricina unei adevărate păduri de coceni de porumb. Vizitînd expoziția, puteai rămîne cu impresia că elevii școlilor nu se ocupă cu nimic altceva decît cu cultivarea porumbului.

Asta am spus-o așa, în treacăt, dar în linii mari expoziția mă mulțumea. Principalul era că se făcuse și că n-a mai trebuit să ne înghesuim o zi întreagă în foaierul înăbușitor, ca să lipim pozele ce glăsuiau despre progresul și succesele noastre.

După ce văzurăm expoziția, plecarăm fiecare-n treaba lui. Volodeaka hotărî să-și vadă prietenii de la comitetul raional, iar eu să hoinăresc prin tîrg.

Orășelul, care devenise noua noastră capitală raională, e străvechi. În vremurile de demult, prin apropierea Skopinului treceau așa-numitele „sakmele" ; pe aceste căi de stepă năvăleau asupra Rusiei polovțienii și tătarii. Orașul se afla la granița Statului moscovit. Străbătînd întîi Dikoe Pole și urmînd sakmele cele vechi, îl călcau deseori dușmanii. Mai tîrziu, în timpul stăpînirii țarului Alexei

Mihailovici, Skopinul trecu dincoace de lina întărită. Cum întăreau strămoșii noștri locurile acestea, e greu de presupus. Pe întindere de o sută de verste, n-a mai rămas pînă azi un singur crîng, cît de mic. Numai cel de pe malul Verdei a rămas teafăr, ca printr-o minune.

Tocmai într-acolo mă îndreptai și eu. În crîngul acesta și în piața alăturată, piața Sobornaia, se desfășurau în vremurile vechi iarmaroacele. De două ori pe an, toamna și primăvara, se scurgea spre Skopin omenirea din tot districtul. Veneau negustori din Tula, din Riazan, din Pronsk, din Venev. Avea loc un negoț plin de însuflețire — cu postav, ceapă, olărie. Ce minunate ulcioare, oale și fluiere de lut puneau la bătaie olarii din localitate ! Acum nu mai există asemenea meșteșugari. De altfel nici iarmaroace nu mai sînt. Și nici piața Sobornaia nu s-a păstrat. Străvechea catedrală din mijlocul acesteia a fost dărîmată. În locul ei s-a amenajat un stadion. Un gard înalt de scînduri, vopsit într-un brun-pămîntiu, desparte stadionul de crîng. Copacii crîngului s-au rărit simțitor. În timpul războiului, teii și plopii seculari au fost distruși parte de „trageri", parte tăiați pentru camuflarea punctelor militare ; numai tufele de liliac s-au îndesit de-atunci încoace.

Peste vîrfurile acestor tufe se deschideau larg depărtările. Jos, la picioarele dealului, șerpuia Verda. Cîndva, acum vreo trei sute de ani, pe acest rîu neînsemnat se transportau cu barcazurile, prin Pronia și Oka, grîne la Moscova. Acum Verda a secat într-atît, încît nu poți pluti nici cu barca deasupra fundului ei nisipos, necum cu barcazul. Pe malul ce-

lălalt fumegă coşul fabricii de sticlă : ici-colo descoperi haldele moarte ale minelor...

Ceva mai la stînga, chiar pe linia orizontului, ca o uriaşă îngrămădire roşcată, se înalţă zidurile mănăstirii Donskoi. Legenda spune că, foarte de demult, pe locul mănăstirii, era o peşteră. Locuia acolo un bătrîn călugăr care se făcuse pustnic. Se spune că Dmitri Donskoi, înaintînd cu oastea lui spre cîmpul Kulikovo, s-ar fi oprit aici. Bătrînul călugăr l-ar fi binecuvîntat pe cneaz şi i-ar fi prevestit izbîndă asupra tătarilor. După ce se întoarse biruitor la Moscova şi-l căută iarăşi, Dmitri Donskoi nu-l mai regăsi pe bătrîn în viaţă. Drept mulţumire pentru prezicerea lui, marele cneaz porunci ca în locul chiliei să se ridice o mănăstire. Această mănăstire s-a păstrat pînă în zilele noastre.

Îi privesc de departe zidurile, în mijlocul cîmpului plin de căpiţe de paie lăsate de combaine, şi mă gîndesc, înduioşat, la veşnicia vieţii. Iată, îmi zic, poate că pe acest cîmp, acum vreo şase sute de ani, galopau spre acest deal tătarii. Iar ruşii noştri, şi printre ei poate un strămoş al meu îndepărtat, de după meterezele lor din lemn, ţinteau în duşman cu arcul sau flinta cu cremene.

Dar de ce să ne gîndim la ce a fost acum şase sute de ani ? Abia acum vreo douăzeci de ani, povîrnişurile străvechii cetăţi erau asaltate de nemţi, iar soldaţii noştri — ruşi, tătari, cazahi, ucraineni — strîns uniţi, vegheau aici în tranşee.

Pînă la urmă inamicii nu izbutiră să pună mîna pe oraş.

Da... Şi liliacul s-a îndesit şi mai mult.

III

M-am întors la hotel seara. Chiar din coridor am auzit bubuind glasul lui Volodeaka, ce răzbătea din camera noastră. Discuta cu cineva.

Deschisei fără grabă uşa şi intrai în cameră. Masa cu ceainicul de metal fusese împinsă în colţul dinspre patul meu. La masă şedea Volodeaka, roşu ca un rac fiert, iar în faţa lui — un necunoscut cu bluză rusească neagră, de postav. Pe masă — o jumătate de litru de rachiu de *Reajsk* şi o gustare — roşii, o conservă de scrumbii cu mirodenii, castraveţi.

„Ehe ! Şi-a şi găsit un prieten", gîndii eu, luîndu-l pe necunoscut drept unul din foştii lui colegi de serviciu. Cînd acesta îşi întoarse capul auzind că se deschide uşa, mi-am dat seama, spre mirarea mea, că mă înşelasem. Interlocutorul lui Volodeaka îmi era cu totul necunoscut, or pe toţi foştii activişti ai comitetului raional îi ştiam bine.

Necunoscutul era un om în vîrstă, un bătrîn aproape, cu capul încărunţit. Era slab, cam adus de spate, pe pieptul lui sclipea emailul purpuriu al Ordinului Steagul Roşu. Ordinul era vechi, fără baretă, iar dedesubt se înfoia o panglică de pînză roşie.

În cuier atîrna mantaua de ploaie a lui Volodeaka şi paltonaşul uşor, cadrilat, al necunoscutului — un palton din acelea pe care ni le furnizează nemţii, sau cehoslovacii. „Oare n-o fi al celui de al treilea locatar al camerei noastre ?"

— Unde ai dispărut ? Volodeaka se ridică de la masă. Era, cum se spune, cu chef ; nu foarte beat,

nicidecum — Volodeaka era un băutor călit — pur şi simplu băuse şi el ceva. Se găsea în starea aceea firească pentru omul care a băut, în care i se pare că e frumos, puternic şi tînăr.

De fapt, Volodeaka aşa şi era : voinic, cu osul mare, ţărănesc, puţin necioplit, cu o faţă rotundă. Îl strica oarecum faptul că era prea plin, mai curînd buhăit, ceea ce se remarca mai ales cînd bea.

— Faceţi cunoştinţă ! Ştii cine e ? Volodeaka puse familiar mîna pe umărul necunoscutului. Ciugunov, măi frate !

Ciugunov îmi întinse mîna. Ne dădurăm bună ziua. „Ciugunov... Ciugunov..." — mă chinuiam eu să-mi amintesc. Numele nu-mi era necunoscut, dar de unde-l ştiam, de cînd, nu izbuteam cîtuşi de puţin să-mi amintesc.

Volodeaka ghicise probabil că nu mi-l aminteam pe prietenul lui.

— L-ai uitat pe Ciugunov, pe Pavel Pavlovici ? ! Aşa-i ? Nu e frumos să uiţi un asemenea nume.

M-am mai uitat o dată la Pavel Pavlovici. Rămăsese în picioare şi, ca şi mine, surîdea stingherit şi vlăguit. Ciugunov nu era chiar atît de în vîrstă cum mi se păruse în prima clipă. Adevărat că era uşor adus de spate, dar într-un chip deosebit, nu bătrînesc. Părul îi era des, dat pe spate, cărunt, dar şi cărunţeala asta era neobişnuită : avea tîmplele albe, colilii, ca pudrate ; şuviţele mai de sus — negre, fără nici un fir alb ; iar în dreptul cărării, iarăşi o şuviţă albă, lată. Semăna întrucîtva cu o coţofană. Asemănarea asta o accentuau şi mai mult sprîncenele-i negre şi stufoase, pe obrazul palid şi supt. Era tot numai două culori, fără nici un fel de nuanţe intermediare. Bluza — din postav negru, pantalonii bufanţi, tot negri, cizmele şi ele negre, iar faţa de un alb bolnăvicios.

„Ciugunov... Ciugunov..." Ca întotdeauna cînd vrei să-ţi aminteşti de un om, îţi trec fulgerător pe dinaintea ochilor pagini de viaţă. Frontul. Institutul. Întîlniri în tren, cu ocazia consfătuirilor, la pescuit... Nu, niciodată în viaţă n-am întîlnit vreun Ciugunov ! Volodeaka, însă, continua să mă privească iscoditor şi faţa lui lucioasă de sudoare se deschidea într-un zîmbet din ce în ce mai larg.

— L-ai uitat pe tovarăşul Ciugunov ! Pe Palîci... Pe Ciugunok.

„Ciugunok" ! — aproape că strigai şi, bucuros de această întîlnire neaşteptată, am început să scutur cu putere mîna acestui om în bluză rusească neagră şi care îmi zîmbea fîstîcit.

IV

Pe Ciugunov, da, îl puteai uita, dar pe Palîci, pe Ciugunok, nu. Şi, de îndată ce Volodeaka rosti „Ciugunok", îmi răsări în minte casa popii, o seară geroasă de iarnă... Noi, flăcăiandrii, cu picioarele strînse sub noi, stăm pe duşumeaua dată cu vopsea galbenă, chiar lîngă masa la care şade prezidiumul. La masa prezidiumului, secretarul comitetului raional, blond, cu bluză militară, iar celălalt — negru ca tuciul, ca o cioară, cu veston de postav, iar în piept cu o decoraţie de război.. Este Ciugunov, minerul.

Tovarăşul Ciugunov, sau, cum îi spuneau toţi pe vremuri, Ciugunok, fusese cel dintîi preşedinte al artelului nostru din Lipiaghi, care pe atunci purta numele de *Plugarul roşu*. Pavel Pavlovici muncise la noi cinci ani. Asta fusese, dacă e să-i credem pe oameni, cea mai fericită epocă a colhozului nostru. Hambarele colhozului gemeau de grîne ; caii din grajdurile obşteşti se puteau lua la întrecere, ca putere şi rezistenţă, cu caii de povară din Voronej.

Şi acum le e drag mujicilor din Lipiaghi să-şi aducă aminte de Ciugunok. Ce mai tartor, ce om de viaţă mai era şi Ciugunok ăsta ! Dacă se porneşte să joace cu muierile, nimeni nu-l întrece ; dacă începe să cînte, uiţi de tine tot ascultîndu-l. Ce de ferme a mai înfiinţat, ce vaci bălţate, nemaivăzute prin împrejurimi a adus, chiar şi cartofii pe care i-a poruncit oamenilor să-i sădească era un soi aparte. Şi astăzi mai avem din stirpea lor ; se şi numesc „ciugunovskaia“, sau, mai scurt, „ciugunka“.

Prin anul treizeci şi şase, Giugunok al nostru a fost avansat şi transferat la raion. Deveni preşedintele Comitetului Executiv Raional. Toţi îi spuneau „Palîci al nostru“.

Apoi, peste doi-trei ani, în raionul nostru a fost descoperit un grup periculos. O dată cu vestea despre arestarea acestui grup, dispăruse fără urmă minerul cel vesel cu părul ca pana corbului — Ciugunok al nostru...

Şi iată că după atîţia ani îl aveam în faţă şi-i scuturam mîna, şi îl auzeam lîngă mine pe Volodeaka, spunînd...

— Vezi, măi frate, cîte nu se întîmplă pe lume !...

V

Bucuria zgomotoasă a lui Volodeaka îl cam indispunea pe Ciugunov. Asta am simţit-o pe loc, ajutat şi de expresia feţei lui. Vădea oarecare tristeţe şi oboseală. Pavel Pavlovici zîmbi cu indulgenţă. Am surîs şi eu, cerîndu-mi parcă scuze pentru prietenul meu. Ciugunok putea să ne fie tată, iar Volodeaka se comporta cu el de parcă ar fi fost de o seamă.

— Ce întîlnire ! Volodeaka îl bătu pe umăr. Să stăm jos ! De ce să stăm în picioare ? Luă încă un pahar de pe noptieră şi-l umplu cu votcă. Să bem pentru întîlnirea noastră !

În paharele lor mai rămăsese puţină votcă. Umplîndu-şi paharul, Volodeaka povestea :

— Vin aici şi ce văd ? Un nou locatar ! Sigur e şi el dascăl. Flecărim puţin şi, aşa, intrăm în vorbă. Spun că sînt din Lipiaghi. El se bucură. Zice : „Eu sînt Ciugunov. Poate că dumneata nu-ţi mai aduci aminte de Ciugunov, dar bătrînii nu se poate să nu-şi amintească.“ Auzi, eu să nu-mi amintesc de Ciugunov ? ! Păi, dacă vrei să ştii, eu te cunosc pe dumneata din copilărie. Şi socot că... Volodea sughiţă, mîna îi tremură şi votca se răspîndi pe masă. Ca să zic aşa, dumneata eşti primul, iar eu ultimul. Amîndoi sîntem nişte jaloane în istoria Lipiaghilor.

„Cît despre tine, iartă-mă, dar nu eşti cine ştie ce jalon !“ gîndii eu despre Volodeaka.

Vladimir Evseevici Polunin, sau pur şi simplu Volodeaka, e cu vreo doi ani mai tînăr decît mine. De cînd îl ştiu, tot buhăit e, nu prea deştept, dar în muncă e stăruitor, descurcăreţ. Pe unul ca el nu-l prinzi uşor.

Curios : omul are aproape patruzeci de ani, a lucrat la comitetul raional, a fost și președinte, dar acest diminutiv vag, mai degrabă o poreclă din copilărie — Volodeaka — i-a rămas pînă azi. E adevărat că pe cînd era președinte țăranii se sfiau să-i spună în față Volodeaka. La administrație sau altundeva, cînd venea cîte un țăran să-i ceară ceva, i se adresa respectuos : „Cum aș face, Vladimir Evseevici, să capăt și eu vreo două sute de cărămizi ? Mi s-a dărîmat vatra cu temelie cu tot." „De unde să am eu cărămizi ? ! Ce sînt eu, ministru ? !" După ce ieșea din cabinetul președintelui, mujicul schița un gest de deznădejde și spunea tuturor : „M-a refuzat Volodeaka".

— Pentru întîlnirea noastră ! Polunin ridică primul pahar.

Ciocnirăm. Ciugunov își muie doar buzele și puse iar paharul pe masă.

— Eu n-am voie să beau. Și-așa am băut mult.

Cu trunchiul răsturnat pe spătarul scaunului mă cercetă din ochi. Eram cu profilul către el, așa că se răsuci pe scaun ca să mă privească mai bine. Se vede că Volodeaka ajunsese să-l plictisească de-a binelea. Am observat, ca pentru mine, că obrazul lui Ciugunov, care la început mi se păruse de o paloare mată, era de fapt plin de niște stropi extrem de mărunți și negri, cum apar pe piele în urma exploziei apropiate a unui obuz.

Băurăm. Dîndu-și capul pe spate, Volodeaka își goli paharul dintr-o înghițitură și, probabil pentru a relua conversația întreruptă de sosirea mea, spuse :

— Așa a fost lichidat colhozul nostru din Lipiaghi. Colhozul meu ! Își ridică mîna în care strîn-

gea furculița de aluminiu. Aș fi făcut din el o bomboană ! Adevărat vă spun ! Despre colhozul meu s-ar fi dus vestea, să nu fi fost unificarea aia, dracu s-o ia...

— Și cu ce colhoz ați fost unificați ? întrebă Ciugunov.

— Cu cel din Hvorostianka. Colhozul nostru, vedeți dumneavoastră, era socotit rămas în urmă, iar cel din Hvorostianka ceva mai ridicat, mijlociu. E limpede că le stăteam ca un ghimpe în ochi celor de la conducere. O vreme, Vasili Kuzmici s-a împotrivit. Dar atunci l-au săpat și pe el. Știți ce salt înainte făcuse regiunea ? Duduia, nu alta ! Raionul nostru rămînea însă scăpătat. Atunci șefii noștri de la regiune au hotărît : toate colhozurile slabe să fie unificate cu cele mijlocii, iar raioanele sărace cu unele mai puternice. Ca să nu existe codași în regiune ! E clar ? Așa ne-am pomenit făcînd parte din raionul Skopinului, iar colhozul meu... colhozul meu și al dumitale... Ce să mai vorbim ?... și Volodeaka se aplecă deasupra mesei și începu să înfulece.

Ciugunov scoase din buzunarul pantalonilor lui bufanți un pachet de *Belomor* și-și aprinse o țigară. O șuviță de păr negru îi căzu pe frunte. Și-o îndreptă, apoi, sprijinindu-și capul în palmă, slobozi cîțiva colaci de fum, albaștri-cenușii, care se ridicară din ce în ce mai sus. Ciugunov suflă către ei și le abătu direcția.

Cîte n-aș fi vrut să-l întreb pe Ciugunov ! Dar puteai oare să-l întrerupi pe Volodeaka ? Ședeam și ascultam. Ascultam convorbirea dintre cei doi președinți ai colhozului nostru — primul și ultimul.

VI

Ciugunov era dornic să afle cît de multe despre colhoz. Uneori, cînd Volodeaka tăcea o clipă, nu scăpa prilejul să întrebe ce se întîmplase acolo în timpul războiului şi cînd anume se unificase. Sau, dacă mijloacele tehnice se foloseau mai bine. Apoi, cum mai era cu ziua-muncă...

Volodeaka îi răspundea la toate.

Din spusele lui reieşea că colhozul nostru „a ajuns la sapă de lemn". Că, totuşi, în cei doi ani cît fusese preşedinte el, se ridicase, ajungînd să nu fie mai prejos decît altele, fruntaşe !... Şi Volodeaka se întorcea iarăşi la ale sale : dacă n-ar fi avut loc unificarea, colhozul lui ar fi duduit, nu alta, întrecînd toată regiunea !...

Nu voiam să-l contrazic, dar în realitate se întîmplase tocmai contrariul. Pe vremea lui Ivan Stepanovici treburile noastre merseseră efectiv mai bine şi, dacă acela nu s-ar fi îmbolnăvit, poate că ar fi „duduit" într-adevăr colhozul nostru. Ivan Stepanovici se îmbolnăvise însă. Muncise peste puterile lui şi, pînă la urmă, boala îl doborî. Şi treburile noastre merseră iarăşi prost. Atunci cei de la comitetul raional începură să-şi bată capul : pe cine să trimită la Lipiaghi ? Tocmai se nimerise pe acolo şi Volodeaka. Cum lucra chiar la comitetul raional, fusese la îndemîna conducerii. Se vede că nu se prea împăca cu şeful secţiei unde lucra şi acestuia i-a venit ideea să scape de el. Îi propuse, aşadar, lui Vasili Kuzmici să-l trimită la noi, în locul lui Ivan Stepanovici. Polunin e de prin partea locului — argumentă şeful, a lucrat acolo în grupa de instructori a comitetului raional de lîngă SMT. E tînăr, are iniţiativă..."

Cît priveşte iniţiativa, Volodeaka vădea chiar prea multă. Numai că iniţiativa asta se manifesta anapoda.

V-am povestit ce discuţii se iscaseră în familia noastră cu privire la „comunie". Tatăl meu, înstrăinat de sat, socotit mai mult muncitor, apăra cu căldură artelul. El fusese primul care îşi dusese iapa la baza artelului. Bunicul se împotrivea. De fapt nu era contra „comuniei" — trăise toată viaţa în sărăcie — însă era filozof. Îi plăcea să tot repete zicala cu grebla — cu direcţia în care se greblează... „Atîta timp cît grebla, susţinea el, greblează ca şi înainte vreme, nu veţi izbuti să clădiţi nici o «comunie»."

Grebla lui Volodeaka grebla ca înainte vreme.

Nu trecuseră nici două săptămîni de cînd era preşedinte, că şi pornise să-şi clădească o casă cu două camere. Ar mai fi putut locui şi în vechea casă a lui taică-său, dar lui Volodeaka îi plăcea „şicul" în toate. Tocmai pe-atunci, nu ştiu ce deştept hotărîse că pădurile din zona centrală trebuie tutelate de colhoznici. Volodeaka îşi alesese, aşadar, cei mai frumoşi stejari şi brazi. Nu-şi făcu o casă, ci o adevărată cetate. Porunci tîmplarilor să-i execute chenarele de lemn ale uşilor şi ferestrelor după nişte stampe vechi, iar gospodăria o împrejmui cu zăplaz numai din scînduri. Asemenea casă nu-şi avea locul la Lipiaghi ; era mai degrabă bună de expus la iarmarocul din Nijninovgorod.

Ivan Stepanovici se mulţumise cu un faeton. Volodeaka, însă, îşi cumpărase din banii artelului o maşină. Preşedintele nostru circula pe la plenare şi

fel de fel de alte întruniri cu *Pobeda* lui nou-nouţă şi ţinea cuvîntări de ceasuri. Numai îndatoriri frumoase avea dînsul ! Începuse să-i apară poza prin gazete. Cum să mai pătrundă în miezul lucrurilor ? Pentru aşa ceva nu-i mai rămînea timp.

După pilda preşedintelui, începură şi ajutoarele lui să vîre mîna în buzunarul artelului. Şi uite aşa, lucrurile au început să meargă alandala. Cîtăva vreme, oamenii l-au răbdat pe Volodeaka. Mai încolo, după ce unul sau altul fusese înlăturat pentru comunicări de situaţii false, am început să fim acuzaţi că sîntem slabi şi rămaşi în urmă. Am fost certaţi o dată, de două ori — n-a ajutat. Pînă la urmă, cei mari s-au săturat.

S-a hotărît atunci o dată pentru totdeauna ca *Plugarul roşu* al nostru să fie smuls din rădăcină. Am fost unificaţi cu cei din Hvorostianka. Acum avem un singur colhoz — *Drumul spre comunism*. Gospodăria e întinsă : zece mii de hectare numai arătura. Iată de ce Volodeaka fusese ultimul...

VII

Şedeau aici în faţa mea — primul, pe care îl cunoşteam mai mult din amintirile frumoase ale lipiagovenilor, şi ultimul, colegul meu de institut, pot să spun prietenul meu. Mă uitam la ei şi îmi ziceam : înţelepţii din vechime aveau o zicală — „Totul merge spre mai bine, în lumea aceasta, cea mai bună dintre lumi..." şi, fără voia mea, comparîndu-l acum pe primul nostru preşedinte din Lipiaghi cu ultimul, m-am îndoit o clipă de infailibilitatea înţelepciunii

celor vechi. Dar asta numai pentru o singură clipă, deoarece după plecarea lui Volodeaka, după unificare adică, a fost într-adevăr mai bine.

Îl observam cu atenţie pe Ciugunov. Era pentru mine un personaj legendar. Cîte nu se povesteau despre el ! Pe cînd fusese preşedinte, nu avusese nici familie, nici avere. Închiriase un ungher la o bătrînică singură. Cît era ziulica de mare, îl găseai în mijlocul oamenilor. Oare mai şi dormea ? Nimeni nu ştia. Ciugunov aparţinea cu toată fiinţa lui cauzei artelului pe care îl organiza. Familia şi-a întemeiat-o mai tîrziu, pe cînd lucra la Comitetul Executiv Raional.

Ciugunov fuma şi-l asculta liniştit pe interlocutorul său. Îi sorbea pînă şi ultima vorbă a frazelor, ca şi cum aceasta ar fi fost cheia tuturor celor spuse.

Volodeaka, cam cu chef, în timp ce vorbea îşi ridica braţele în aer, striga tare, aruncînd cuvintele ca pe nişte lozinci.

— Au făcut din colhozul meu brigadă. Au crezut că aşa o să meargă mai bine ! Pe dracu ! Au să mă mai cheme ei !

— Care „ei" ? întrebă zîmbind Ciugunov.

Volodeaka tăcu, clipind cu genele-i albicioase. Cine erau „ei", aceşti teribili duşmani ai lui, n-o ştia nici el.

— Lipiaghi nu e un sat mic. Vreo patru sute de case, poate mai multe, spuse Pavel Pavlovici. Însă, cu tehnica actuală, e totuşi mai rentabil un colhoz mare.

— Patru sute a fost odată, observai eu. Acum dacă au mai rămas jumătate, şi tot e bine.

— Da, s-a rărit Lipiaghi, încuviinţă Ciugunov.

— Fleacuri ! Volodeaka sughiţă din nou. Nu sînt în stare să facă un pod peste Lipiagovka. Tractoarele trebuie să ocolească cîte zece kilometri. Se poate oare să rămîi indiferent la aşa ceva ? Spune-mi, te rog, se poate ? Nevastă-mea mă ceartă : potoleşte-te, renunţă. Ea, muiere proastă, nu poate înţelege că nu mă zbat pentru mine, ci pentru binele poporului. Pentru popor ! De asta am şi început să pun cam des mîna pe pahar.

— De ce vorbeşti aşa despre nevasta dumitale ?

— Mare lucru, nevasta ! Orice femeie din Lipiaghi m-ar lua, numai să-i fac semn !

Ciugunov nu răspunse nimic, ridică doar din umeri. Îşi stinse ţigara în scrumiera plină de mucuri, apoi oftă, se foi pe scaun şi spuse încet :

— Eu n-aş vorbi aşa despre nevastă-mea. Cu toate că... s-a dovedit a fi şi ea femeie... Nu-şi sfîrşi vorba şi tăcu.

Mă gîndii că acum ar fi momentul cel mai potrivit să-l întreb pe Ciugunov despre familia lui, despre toate prin cîte trecuse. Cerîndu-mi scuze, îi pusei întrebarea.

Chipul lui Pavel Pavlovici se stinse, ochii i se umplură de mîhnire.

— A trebuit să mă întorc la vechea mea profesie.

— Aţi lucrat în mină ?

— Da, în mină.

Se vedea că nu avea poftă să vorbească mai mult despre asta. Nu ştiu care era motivul : o modestie înnăscută, sau faptul că amintirile perioadei aceleia aveau un răsunet prea dureros în sufletul lui. Ciugunov îşi aprinse iar o ţigară şi, nemaiputîndu-se stăpîni, se ridică de la masă.

— Ce mai întrebi ? vorbi Volodeaka. Parcă n-ai şti : a fost închis omul ! Să nu-i mai scormonim trecutul. Hai să bem pentru viitor ! Luă sticla de pe masă şi turnă în pahare.

Ciocnirăm. Ciugunov, în picioare, bău, i se încreţi o clipă faţa, luă ceva în gură şi începu să se plimbe nervos prin cameră.

VIII

— Da, am fost închis, vorbi Ciugunov. Toţi spun aşa : a fost închis. Şi mai e un cuvînt pe care nu-l pot suferi : „reabilitat". De ce nu-mi place ? Pentru că vorba asta exprimă un fel de lipsă de integritate a omului. Iar eu nu consider cîtuşi de puţin că n-aş fi un om integru. În toţi aceşti şaptesprezece ani am trăit, am muncit : Vorkuta, Karaganda ; muncă în mină. Adevărat, eşti rupt de familie, de lume. Dar în toţi anii aceştia m-am considerat comunist. Da, da ! Erau şi din cei care înjurau tot şi toate. Eu însă credeam că nedreptatea va fi reparată. Şi a fost reparată.

— Frumoasă „reparaţie" ! rîse încet Volodeaka. Au furat şaptesprezece ani din viaţa unui om. I-au frînt întreaga viaţă. Ce n-ai fi fost dumneata acum? Preşedintele Comitetului Executiv Regional, secretarul Comitetului Regional, nu mai puţin. Cînd colo, dumneata o iei de la capăt, *dascăl*...

Ciugunov se opri în faţa lui Volodeaka, clătinînd dojenitor din cap.

— Eşti încă foarte tînăr, prietene, spuse el. În tinereţe ţi se pare că eşti centrul tuturor lucrurilor,

buricul pămîntului. Dar istoria n-o făureşte un singur om, ci toată omenirea. Ce reprezint eu ? Am fost chemat, mi s-au cerut scuze, mi s-a restituit carnetul de partid, decoraţiile... Ciugunov bătu cu degetul în panglica roşie de care era prinsă decoraţia... Mi s-a oferit şi o pensie. Dar am spus : nu ! Mă simt încă în putere şi vreau să muncesc pe măsura puterilor mele. Aşa s-a procedat cu toţi cei care au suferit fără vină. La urma urmei, cazurile individuale nu au importanţă. Din punct de vedere istoric, nedreptatea a fost reparată. Şi în asta stă puterea partidului. Aşa înţeleg eu.

— Şi unde v-aţi dus după ce aţi fost eliberat ? îl întrebai eu, nemaiputîndu-mă stăpîni.

— Hm... Mi-am bătut şi eu multă vreme capul, gîndindu-mă încotro s-o apuc. Şi-am pornit către voi, spre Lipiaghi, deşi ştiam că acolo nu mă aşteaptă nimeni. M-am însurat tîrziu ; mai lucram totuşi la Comitetul Executiv Raional. Aveam doi băieţi. Înainte de război, la Vorkuta, a fost foarte greu : nimeni nu era lăsat să pătrundă în zonă. Dar curînd după război, cînd am fost mutat de la Vorkuta la Karaganda, m-am pomenit cu feciorul meu cel mare. Copilandru, dar tot m-a găsit şi-a venit. Mi-a comunicat că maică-sa se măritase. Cu un ofiţer. Asta încă înainte de război... Şi că a plecat cu el în Răsărit. Copiii au fost crescuţi la Casa copilului... Ciugunov se opri în dreptul mesei, dădu să-şi ia paharul în care mai era votcă, dar se răzgîndi şi îşi reluă plimbarea. Mă trăgea inima spre voi. Oricum, tot lucrasem acolo cîţiva ani. Şi ce ani ! Am sosit. M-am dus la comitetul raional. Am fost bine primit. „Vrei să-ţi dăm iarăşi Lipiaghi ?“ mă întrebă Vasili Kuzmici. Este adevărat că de curînd l-am trimis acolo pe unul care face parte din cei treizeci de mii... Dar dacă eşti de acord...“

— Era vorba de Ivan Stepanovici, interveni Volodeaka, predecesorul meu. A murit acum un an de cancer.

— Am refuzat... Înţelegeţi şi dumneavoastră : nici tînăr nu mai eram, nici oamenii nu mai erau aceiaşi, şi nici condiţiile de muncă. Totuşi, îmi era dor de Lipiaghi. La început m-am dus. Am stat cît am stat la administraţie, am vorbit cu oamenii, am trecut pe la fermă, pe care o ridicasem chiar eu, dar nu m-a recunoscut nimeni, nici un om !... Atunci am hotărît să vin încoace, să reintru în mină, unde-mi petrecusem tinereţea. Acolo mi-am regăsit prieteni — cei cu care îmi începusem viaţa de miner. Au vrut să mă pună şef de schimb, şef de cadre... Dar am cerut chiar eu să fiu numit la şcoală. Pe cînd lucram la Comitetul Executiv Raional, urmasem cursul fără frecvenţă. Diploma mi-a prins bine. Şi iată cum, de cinci ani de zile, predau istoria. Pot spune că sîntem colegi.

— Pentru mine şcoala e ceva temporar... o haltă forţată, spuse Volodeaka. Mă mai cheamă ei !

— Şi să ştiţi, am îndrăgit şcoala. Ciugunov se apropie de masă şi se aşeză pe scaun.

Volodeaka dădu să pună din nou mîna pe sticlă, dar Pavel Pavlovici protestă cu hotărîre :

— Nu, nu ! Un ceai ar fi altceva. Un ceai aş bea. Pe cînd asta... păstreaz-o pentru dumneata ca să te dregi mîine.

Am luat ceainicul şi m-am dus în încăperea cazanelor cu apă fiartă. Cînd m-am întors cu apa clocotită, sticla de votcă era goală pe noptieră ; se vede că Volodeaka băuse restul.

Ciugunov începu să se agite. Scoase de sub pat o valiză, iar din ea un ceainic mic pentru esenţă şi o cutioară cu ceai. „Oficie“ multă vreme, dozînd cu grijă ceaiul, încălzind ceainicul de esenţă deasupra ceainicului mare, adăugînd iarăşi ceai...

— Sînteţi un mare amator de ceai, observai eu.

— Amator ? Vrei să spui „cihirnik“ ? mă întrebă la rîndul său Ciugunov. Printre oamenii lumii aceleia unde am petrecut şaptesprezece ani, sînt destui. E şi asta un fel de viciu, un alcool. Opăresc un pachet întreg pentru un singur pahar. Îl fierb. Obţin astfel cihirul. Îl beau. Te năpădeşte o beţie stranie. Ce să mai vorbim ! Pavel Pavlovici făcu un gest cu mîna. Prin cîte n-am trecut. Dar am rezistat. Clăti toate paharele cu apă clocotită şi turnă în ele ceaiul aromat de culoarea chihlimbarului. Vă rog beţi ! E o băutură mai plăcută decît votca. Vă asigur.

Mi-am luat paharul. Ceaiul era într-adevăr bun.

IX

Sorbind ceaiul cu înghiţituri mici, Ciugunov îi spunea lui Volodeaka :

— Mi-e foarte dragă şcoala ! Nu te înţeleg : cum poţi să nu iubeşti copiii, să nu-ţi iubeşti materia, şi să fii profesor ? ! Mi se pare că asta e cel mai greu păcat. Desigur, e poate mai plăcut să construieşti tu însuţi ceva, să creezi... Dar există oare ceva care să-ţi aducă mai multă bucurie, ceva mai... Pavel Pavlovici tăcu căutînd cuvîntul potrivit — o cauză, aş spune, de mai mare răspundere decît educaţia copiilor ? Am avut doi copii. Îmi pare foarte rău că

nu i-am crescut eu. Acum însă am o sută şi voi avea de o sută de ori mai mulţi. Şi fiecare dintre ei va deveni un om. Un om ! De asta sînt sigur.

— Nişte tîmpiţi, nu elevi ! rosti cam sumbru Volodeaka. În trei clase — nici unul cu adevărat înzestrat ! Mediocrităţi. Îl confundă pe Petru I cu Ivan cel Groaznic. Oricît le-aş explica, degeaba. Capete seci, vă spun eu.

Ascultîndu-l, Ciugunov îşi ciocnea linguriţa de pahar. Am simţit că în sufletul lui îl dispreţuieşte pe Volodeaka, însă, ca om mai în vîrstă, e gata să-i treacă cu vederea unele lucruri. De aci şi zîmbetul acela, ca şi răbdarea cu care asculta pînă la capăt exclamaţiile naive ale colegului său.

— Nu pot să-i cred pe toţi nişte nulităţi. Copiilor trebuie să le trezeşti interesul. Trebuie să ştii cum să le dezvălui lumea, şi atunci să vezi cîte elemente înzestrate ies la iveală ! reluă Ciugunov. Nici eu n-aveam siguranţă la început. Predecesorul meu, un om bătrîn şi meticulos, nu voia să ştie decît de manual. Îi învăţase pe copii să tocească. Cerea să se ştie pe de rost datele vieţii tuturor ţărilor şi regilor. Pentru orice inexactitate punea nota doi. Copiii nu puteau suferi lecţiile de istorie. Am înţeles lucrul acesta după primele două-trei lecţii. Ce era de făcut ? Cum să le trezesc interesul ? Şi iată cu ce am început. Nu departe de mina noastră se află o mănăstire. Ce fel de biserică e asta ? De cine e înălţată ? Cînd ? Nici unul dintre elevi nu ştia. Şi era vorba chiar de vestita mănăstire Donskoi.

— Asta e la Dankov ? Volodeaka sughiţă.

— Nu, care Dankov ? E alături de minele Pobedino. Deasupra Verdei...

Şi Ciugunov prinse a povesti despre împrejurările în care fusese clădită mănăstirea, despre bătrînul călugăr, despre Dmitri Donskoi, despre marşul lui spre cîmpia Kulikovo.

— Am făcut o excursie, urmă el. Am ajuns, şi ce să vezi ? La mănăstire — depozitul unui colhoz ! Paznicul nu ne lăsă nici să ne apropiem. M-am dus după preşedinte. Ni s-a permis să intrăm. Paznicul a deschis porţile bisericii celei mari şi ce credeţi că era acolo ?...

Pavel Pavlovici tăcu şi bău cîteva înghiţituri de ceai.

— În biserică, o privelişte groaznică ! urmă el. Acest monument rar al culturii ruse se ducea de rîpă, se năruia. Bolţile — gata, gata să se surpe. Stranele, iconostasele, picturile murale — totul într-un hal fără hal. Fresca se mai păstrase doar ici-colo... Şi era minunată. Copiii au simţit pe loc farmecul trecutului. Am organizat cu ei un cerc de istorie. Cercul acesta a început lupta pentru ca depozitul colhozului să fie mutat din mănăstire şi să se înceapă restaurarea acesteia. Dacă aţi şti de cîtă inventivitate au dat dovadă copiii cu acest prilej ! Au învăţat să fotografieze, şi-au utilat singuri un laborator pentru prepararea fotografiilor în culori. Au fotografiat cu film color tot ce se păstrase din frescă, toate icoanele şi picturile istorice de pe bolţi. Apoi au alcătuit un album din aceste fotografii şi l-au trimis la Moscova, Muzeului de istorie. Într-o zi ne-am trezit pe neaşteptate cu o comisie întreagă de la Moscova. Învăţaţi, celebrităţi, mă înţelegeţi ? Au vizitat mănăstirea, au asistat la şedinţele cercului nostru de istorie. Elevii şi-au citit referatele... Nu ştiu dacă mulţi dintre ei se vor ocupa cu studiul istoriei după ce vor termina şcoala, ştiu sigur însă că îşi vor iubi ţara şi poporul nostru cel plin de calităţi, că vor cunoaşte bine trecutul Rusiei şi că se vor mîndri cu el.

— Am fost şi noi odată pe cîmpia Kulikovo, spuse Volodeaka. Am rupt crengi de liliac şi ne-am întors cu băşici pe picioare.

Ciugunov nu spuse nimic. Ceaiul lui se răcise de mult ; îl bău pe nerăsuflate şi, după ce-şi întinse mădularele, se ridică de la masă.

— Totuşi, schimbul care creşte va fi minunat ! reveni el cu entuziasm. Minunat, vă spun ! Lacom de cunoştinţe, talentat. Ştie de o mie de ori mai multe decît ştiam noi la vîrsta respectivă. De o mie de ori mai multe ! Astea sînt vremurile, n-ai ce face. Nu trebuie decît să fim cinstiţi cu elevii noştri pînă la sfîrşit. Adolescenţa e sinceră. Nu suferă înşelăciunea.

Pavel Pavlovici se duse la patul lui şi începu să şi-l pregătească pentru noapte.

— E timpul să ne culcăm. N-am încotro. Sînt la regim. Pe urmă mîine trebuie să mă şi scol devreme ca să mă uit prin nişte referate.

Volodeaka sfîrşi cu resturile de pe masă.

X

Era zăpuşeală. A trebuit să deschidem fereastra. Valuri uşoare de răcoare intrară în încăpere. Noaptea de august era răcoroasă şi străvezie. Se auzeau glasuri, tropăit de picioare pe trotuar, exclamaţii, rîsete. Lîngă hotel era un cinematograf. Pro-

babil că tocmai se terminase spectacolul. Peste un sfert de oră, sau poate ceva mai mult, glasurile se stinseră.

— Ei, lipiagovenilor, nu dormiţi ? rosti Ciugunov pe întuneric.

Aproape adormit, Volodeaka plescăia din buze. Patul lui Ciugunov, cum am mai spus, era aşezat la perete, dar Pavel Pavlovici se culcase cu capul înspre fereastră, aşa că ne pomenirăm aproape unul de altul. După cum mi se păru, era bucuros să poată sta în sfîrşit de vorbă cu mine.

— Dumneata ce predai ? mă întrebă el.

— Fizica.

— O, e foarte interesant ! Dacă n-aş fi profesor de istorie, aş preda fără îndoială fizica. Ştiinţa asta are un mare viitor. Foarte mare chiar !

Tăcurăm o vreme.

Ciugunov oftă.

— Of, inima, inima ! Înţelegi, începe să-şi facă de cap. Nu vreau să depun armele, dar ea îmi aminteşte că anii trec. Cîţi ani ai dumneata ?

I-am răspuns.

Ciugunov se foi pe patul tare.

— Ei, dumneata eşti tînăr de tot, consideră el după cîteva clipe. Eşti a treia generaţie...

Nu spuse de ce a treia. Reflecînd, am priceput că prima este pentru el generaţia care a făcut revoluţia. Şi, fără să vreau, am început să cuget comparîndu-i pe oamenii acelei generaţii cu generaţia mea, cu generaţia noastră. Înainte de război nu am avut timp să realizăm nimic, nici măcar să ne terminăm studiile. Frontul fusese prima noastră încercare în viaţă. Mulţi au trecut prin această încercare cu cinste, alţii — aşa şi aşa. Volodeaka, de pildă,

fusese aruncător de mine într-un regiment de infanterie. Se întorsese din război cu pieptul plin de decoraţii.

Se vădi însă că în viaţă sînt încercări mai grele decît tranşeele...

— Ai nume de familie tipic lipiagovean, îmi întrerupse Ciugunov cugetările. Îmi amintesc de brigadierul primei brigăzi, Vasili Andreevici...

— E tata.

— Tatăl dumitale ? O, atunci aş vrea să-ţi strîng mîna ! Ciugunov îmi găsi mîna pe întuneric şi mi-o strînse. Ce om minunat, Vasili Andreevici...

— A murit.

Ciugunov oftă din nou.

— Eram de aceeaşi vîrstă, rosti el după un timp. Îmi amintesc cum în primii ani ai artelului am arat lunca de la Douăsprezece Izvoare. Ne-am gîndit în tot felul ce anume să sădim pe pămîntul desţelenit. Pînă la urmă ne-am oprit la sfecla de zahăr. Sfeclele au crescut cît cupola bisericii. Am început culesul. Era o toamnă minunată, ca şi asta. Muierile au venit gătite, bărbaţii cu furcile. Toţi admirau şirurile frumoase de sfeclă. Deodată îl văd pe brigadier că-mi face semn cu mîna să vin la el. Mă apropiai, şi ce credeţi ? Între brazde, ascuns de frunze, un iepure. Era alb, abia începuse să se pregătească de iarnă ; pe frunze, smocuri-smocuri de păr : tocmai năpîrlea. Mîncase noaptea pe săturate şi acum dormea dus. Îi şoptesc brigadierului : „Pune mîna pe el !“ Iar el ridică din umeri : „Cu ce, adică, să-l iau ?“ „Cu mîinile.“ „Ba nu, zice, trebuie să-l chemăm pe Avdanea, că el se pricepe să le vie de hac la de-ald-ăştia.“ Abia se pregătise să-l cheme pe Avdanea şi iepurele — zdup ! — şi ia-l de unde

nu-i... Toţi s-au tăvălit de rîs. Da, era un om bun... Mi se păru că Ciugunov zîmbise pe întuneric, amintindu-şi întîmplarea care nu o dată prilejuise glume pe socoteala tatii în familia mea, şi, deodată, cu glas schimbat, adăugă : Da, era un om drept !... Aşadar, eşti băiatul lui ?

— Da.

Ciugunov tăcu.

Trecuse, fără îndoială, de mult miezul nopţii. Pereţii şi tavanul alb reflectau luminile care se strecurau pe fereastră. Luminile acestea ba se retrăgeau, ba năvăleau cu atîta putere, încît în cameră se făcea zi.

— Crezi că sînt de la maşini ? întrebă Ciugunov.

— Sînt fulgere îndepărtate, spusei eu. Se coc grînele.

— A, adevărat ! Sîntem în august ! Uitasem cu totul...

Ciugunov se întoarse cu faţa în sus ; patul scîrţîi sub el. Multă vreme rămase tăcut, apoi suspină şi spuse bucuros :

— Fulgere îndepărtate ! Frumoase cuvinte... Uitasem, uitasem cu totul !...

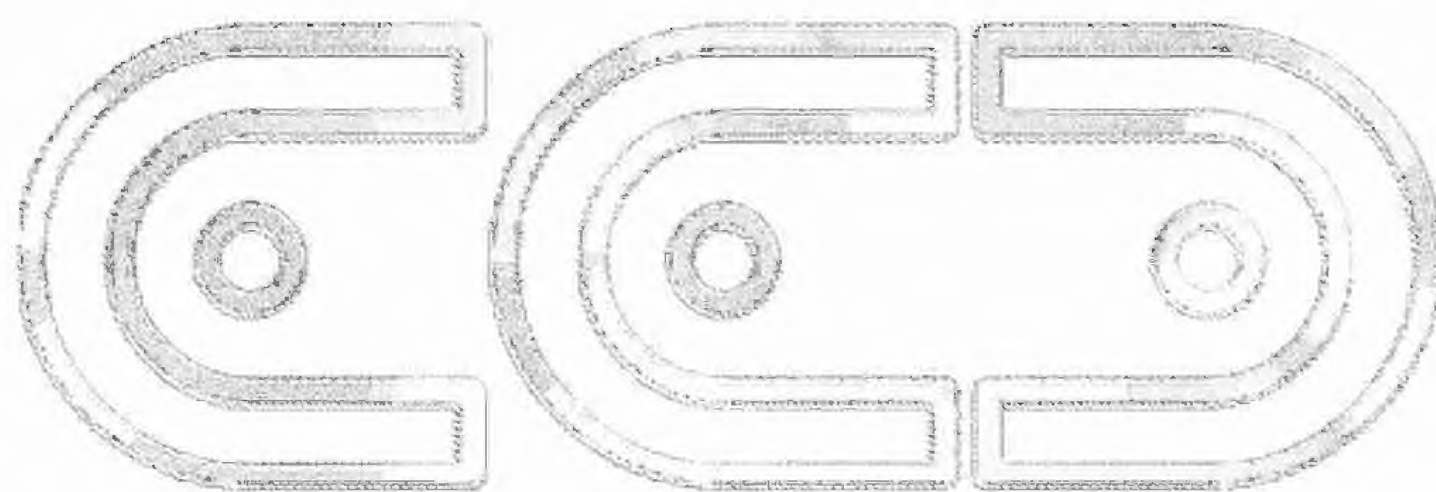
CUPRINSUL

Redactor responsabil: LINICA MOSCOVICI
Tehnoredactor: AURICA IONESCU

Dat la cules 03.03.1965. Bun de tipar 09.04.1965. Apărut 1965. Tiraj 15.125 ex. broşate. Hîrtie tipar înalt tip B de 63 g/m². Format 700×920/32. Coli ed 10,36. Coli tipar 7,87 A. nr. 8194. C. Z. pentru bibliotecile mari 8S. C. Z. pentru bibliotecile mici 8S—32 = R.

Tiparul executat sub comanda nr. 384 la Intreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918" str Grigore Alexandrescu 93—95, Bucureşti — R.P.R.

Scanare și prelucrare digitală

de

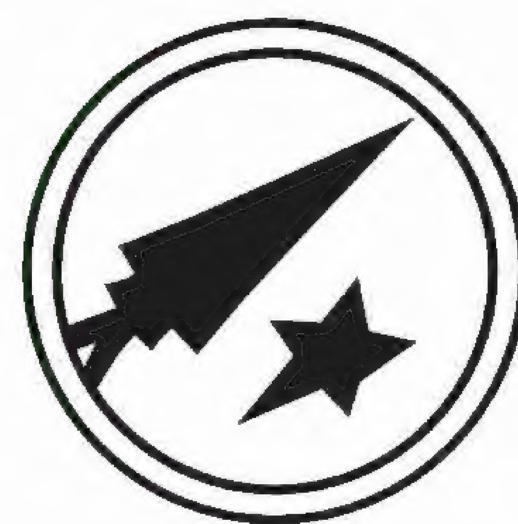

Anonim

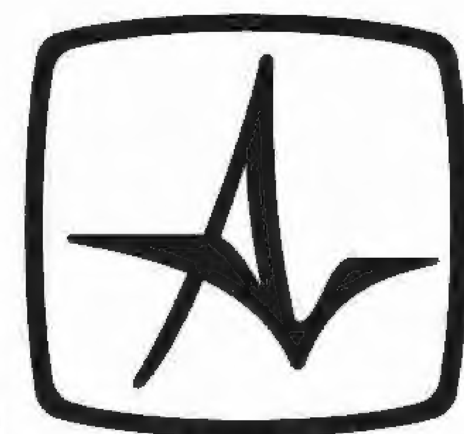
și

CAT Graur

Antwerpen

2023